

Raija Koivukangas-Taponen

Liiketoimintamalli kirjaston palvelun suunnittelun ja visualisoinnin työvälineenä

Hausjärven kirjaston, varhaiskasvatuksen ja koulujen yhteistyösuunnitelma

Opinnäytetyö

Kevät 2020

SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri

Tradenomi (AMK), Kirjasto- ja tietopalveluala

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: SeAMK, Liiketoiminta ja kulttuuri

Tutkinto-ohjelma: Tradenomi (AMK), kirjasto- ja tietopalveluala

Tekijä: Koivukangas-Taponen, Raija

Työn nimi: Liiketoimintamalli kirjaston palvelun suunnittelun ja visualisoinnin työvälineenä: Hausjärven kirjaston, varhaiskasvatuksen ja koulujen yhteistyösuunnitelma

Ohjaaja: Mäkinen-Laitila, Sari

Vuosi: 2020

Sivumäärä: 82

Liitteiden lukumäärä: 3

Opinnäyte oli kehittämishanke Hausjärven kirjastolle. Hankkeen tarkoituksena oli tuottaa Hausjärven kunnalle kirjaston, varhaiskasvatuksen ja koulujen yhteistyösuunnitelma lukutaidon, monilukutaidon, tiedonhaun ja -hankinnan sekä lukemaan innostamisen tukemiseksi. Hankkeeseen saatiin Etelä-Suomen aluehallintovirastolta avustus.

Kirjaston tuottaman palvelun suunnittelun työkaluksi valikoitui yritysten perustamisen suunnittelun työväline: liiketoimintamalli. Opinnäytteessä tutkittiin, voiko Business Model Canvas (BMC) -liiketoimintamallia tai siitä kehitettyä Service Logic Business Model Canvas -mallia käyttää joko suoraan tai soveltamalla kirjaston palvelun suunnitteluun ja kuvaamiseen.

Opinnäytteen tutkimusote oli kvalitatiivinen ja tutkimusmenetelmänä oli case-tutkimus, sillä hankkeen päämääränä on siirtyä käytännön toteutukseen. Liiketoimintamallin koostamisessa fasilitoitiin kirjaston työyhteisöä. Yhteistyösuunnitelman kohderyhmille lähetettiin strukturoitu Webropol-kysely, jotta saataisiin selville mitä palveluja kirjastolta tarvitaan. Kirjastoyhteistyöhenkilöiden teemahaastatteluissa selvitettiin millainen yhteistyörakenne olisi mahdollinen, millaisia sisältöjä palveluun haluttaisiin ja millainen seuranta yhteistyölle rakennettaisiin.

Tutkimuksessa selvisi, että BMC-liiketoimintamalli soveltuu hyvin kunnallisen organisaation toiminnan suunnitteluun. Yhteistyösuunnitelman kyselyssä ja haastattelussa tuli esille, että kohderyhmät olivat kiinnostuneita kaikista yhteistyöhön liittyvistä palveluista. Huoli oppilaiden lukutaidon tason heikkenemisestä, lukuinnon no-status, informaation kulun parantaminen ja palvelujen aktiivisempi markkinointi kohderyhmille nousivat haastatteluissa vahvasti esille.

Avainsanat: liiketoimintamalli, BMC, yhteistyö, kirjastot, koulut, varhaiskasvatus, monilukutaito, opetussuunnitelma

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Business and Culture

Degree programme: Library and Information Services

Author: Koivukangas-Taponen, Raija

Title of thesis: Business model as a method in planning and visualizing a library service: Cooperation plan for the Hausjärvi library, early childhood education and schools

Supervisor: Mäkinen-Laitila, Sari

Year: 2020

Number of pages: 82

Number of appendices: 3

This thesis was a development project for the Hausjärvi Library. The aim of this project was to produce a plan for the municipality of Hausjärvi to support cooperation between the library, early childhood education and the schools in order to foster reading skills, multiliteracy, information retrieval and seeking, and interest in reading. The project received financial assistance from the Regional State Administrative Agency.

The thesis studied the functionality of business models as working methods in planning and describing a library service. The models in question were Business Model Canvas (BMC) by Ostwalder and Pigneur and Service Logic Business Model by Ojasalo and Ojasalo.

The research approach of the thesis was qualitative, and the research method used was a case-study, because the goal of the project was to carry out a practical implementation. Facilitation was used when the library staff participated in compiling the BMC. A structured survey (Webropol) was sent to the target groups to find out what library services they needed. Semi-structured interviews with the library collaborators from the target groups were conducted to find out what kind of cooperation structure would be possible, what kind of service content was desired, and what kind of follow-up could be developed for the cooperation.

The study found that an applied BMC-model is very suitable for planning and describing a municipal service, such as a library service. The survey and the interviews brought out that the target groups were interested in all the library services on offer. The interviews brought up worries about the level of pupil's reading skills and a need to boost up their interest in reading, as well as a need to improve the distribution of information and the marketing of library services to the target groups.

Keywords: business model, BMC, cooperation, library, schools, early childhood education, multiliteracy, curriculum

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ	4
Kuva-, kuvio- ja taulukkoluetelo	6
Käytetyt termit ja lyhenteet	7
1 JOHDANTO	8
2 MIKSI TEHDÄ YHTEISTYÖTÄ?	10
3 HAUSJÄRVI TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ	16
3.1 Varhaiskasvatus.....	16
3.2 Alakoulut, esiopetus ja erityisopetus	17
3.3 Yläaste ja lukio	19
3.4 Kirjasto	20
3.4.1 Taustaa	20
3.4.2 Kirjaston tarjoamat palvelut ja niiden tähänastinen käyttö	20
4 BUSINESS MODEL CANVAS ELI BMC-LIIKETOIMINTAMALLI...	27
4.1 Business Model Canvas.....	27
4.2 Service Logic Business Model Canvas	28
5 BMC-MALLIT HAUSJÄRVEN KIRJASTON PALVELUMUOTOILUN TYÖVÄLINEINÄ.....	29
5.1 Ydinkumppanit	30
5.2 Ydintoiminnot	32
5.3 Ydinresurssit	33
5.4 Arvolupaus	34
5.5 Kanavat.....	34
5.6 Asiakasryhmät.....	35
5.7 Asiakassuhde.....	35
5.8 Toimintakulut (kulurakenne)	36
5.9 Suoritteet (tulovirrat).....	37
6 TUTKIMUKSESTA.....	38

6.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimuskysymykset.....	38
6.2 Tutkimusmenetelmät.....	38
7 KYSELY – TULOKSIA JA POHDINTAA.....	41
7.1 Kyselyn tarkoitus.....	41
7.2 Kyselyn toteutuminen.....	42
7.2.1 Miten kyselyyn vastattiin	42
7.2.2 Mitä kirjastopalveluja vastaajat toivoivat	44
7.2.3 Mitä toimipisteet toivoivat.....	49
8 HAASTATTELUT – TULOKSIA JA POHDINTAA.....	54
8.1 Haastattelujen tarkoitus.....	54
8.2 Varhaiskasvatus.....	55
8.2.1 Yhteistyömenetelmät (Teema 1)	56
8.2.2 Yhteistyörakenne (Teema 2) ja (Teema 3).....	57
8.3 Alakoulut	57
8.3.1 Yhteistyömenetelmät (Teema 1)	57
8.3.2 Yhteistyörakenne (Teema 2) ja seuranta (Teema 3).....	59
8.4 Yläaste	59
8.4.1 Yhteistyömenetelmät (Teema 1)	60
8.4.2 Yhteistyörakenne (Teema 2)	61
8.4.3 Seuranta (Teema 3).....	62
8.5 Erityisopetus	62
8.5.1 Alakoulut: yhteistyömenetelmät (Teema 1), yhteistyörakenne (Teema 2) ja seuranta (Teema 3)	63
8.5.2 Yläaste ja lukio: yhteistyömenetelmät (Teema1), yhteistyörakenne (Teema 2) ja seuranta (Teema3)	64
9 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA HUOMIOITA	67
9.1 BMC-liiketoimintamalli kirjaston palvelumuotoilussa	67
9.2 Yhteistyösuunnitelma.....	68
9.3 Vuosikello.....	71
10POHDINTA	73
LÄHTEET	75
LIITTEET	82

Kuva-, kuvio- ja taulukkoluetelo

Taulukko 1. Alakoulujen opetusryhmät, oppilas- ja opettajamäärä 2019-2020	17
Taulukko 2. Hausjärven yläasteen ja lukion oppilaat 2019-2020	19
Taulukko 3. Kyselyyn vastanneet	43
Taulukko 4. Vastaajat toimipisteittäin.	44
Taulukko 5. Halutut palvelut ammattinimikkeittäin.	49
Taulukko 6. Toimipisteiden toivomukset.	52

Käytetyt termit ja lyhenteet

BMC	Business Model Canvas -liiketoimintamalli
Celia	Celia on saavutettavan kirjallisuuden ja julkaisemisen asiantuntijakeskus, joka tukee yhdenvertaisuutta lukemisessa ja oppimisessa.
IBBY	The International Board on Books for Young People on voittoa tavoittelematon organisaatio, joka edustaa kansainvälistä maailmanlaajuista verkostoa ihmisiä, jotka ovat sitoutuneet saattamaan kirjoja ja lapsia yhteen.
IFLA	International Federation of Library Associations. Kansainvälinen kirjastoalan järjestö.
KuMuKi-vinkkaus	Kuva-musiikki-kirjavinkkaus
MuKi-vinkkaus	Musiikki-kirja-vinkkaus
OKM	Opetus- ja kulttuuriministeriö
OPH	Opetushallitus
Webropol	Verkossa toimiva kyselyohjelmisto
YK	Yhdistyneet Kansakunnat
YKN	Yleisten Kirjastojen Neuvosto. Suomen yleisten kirjastojen verkoston yhteistyötä koordinoiva ja kehittävä elin, joka edustaa kaikkia yleisiä kirjastoja.

1 JOHDANTO

Opinnäyte oli kehittämishanke Hausjärven kirjastolle. Hankkeen tarkoituksena oli laatia Hausjärven kunnalle kirjaston, varhaiskasvatuksen ja koulujen yhteistyösuunnitelma lukutaidon, monilukutaidon, tiedonhaun ja -hankinnan sekä lukemaan innostamisen tukemiseksi. Opinnäytteen tekijä työskentelee vakinaisena erikoiskirjastovirkailijana Hausjärven kunnan pääkirjastossa. Kyseessä oli kvalitatiivinen case-tutkimus, sillä aikomus on jatkaa käytännön sovellukseen. Ajatuksena oli, että yhteistyösuunnitelma antaisi mahdollisuuden kehittää uusia toimintatapoja yhteistyössä varhaiskasvatuksen, koulujen ja kirjastohenkilökunnan kanssa. Olemassa olevien resurssien puitteissa toivottiin, että kuntaan saadaan mahdollisimman tasa-arvoinen toimintamalli, sillä päiväkotien ja koulujen sijainti pääkirjastoon nähden tuottaa haastetta toiminnalle. Työhön haettiin ja saatiin hankerahoitusta Etelä-Suomen aluehallintovirastolta.

Kirjaston tuottaman palvelun suunnittelun työkaluksi valikoitui yritysten perustamisen suunnittelun työväline: liiketoimintamalli. Opinnäytteen tarkoituksena oli tutkia voiko Business Model Canvas (BMC) -liiketoimintamallia (Ostwalder & Pigneur 2010) tai siitä kehitettyä Service Logic Business Model Canvas -mallia (Ojasalo & Ojasalo 2018) käyttää joko suoraan tai soveltamalla kirjaston palvelun suunnitteluun ja kuvaamiseen. Kokonaisuuden hahmottamista helpottaa, kun se kuvailaan yhdellä näkymällä. Hypoteesina oli, että liiketoimintamallin avulla pystytään visualisoimaan ja prosessoimaan miten kirjasto, varhaiskasvatus ja koulut voivat tehdä ja kehittää yhteistyötä toistensa kanssa.

Liiketoimintamallin avulla selvitettiin muun muassa, mitä elementtejä palveluun kuuluu, millaiset ovat elementtien keskinäiset riippuvuussuhteet, miten/miksi kohderyhmät ovat mukana kaikissa liiketoimintamallin osissa ja millaisilla toimintamuodoilla kirjasto voi arvolupauksensa heille täyttää. Kohderyhmille lähetetyn kyselyn (Kysely 2019, liite 2) avulla selvitettiin, mitä toimintaa kohderyhmät eli kirjaston yhteistyökumppanit Hausjärvellä haluaisivat kirjastolta. Kyselyn tulosten perusteella teema-haastateltiin kohderyhmien kirjastoyhteistyöhenkilöitä ja suunniteltiin alustavasti, miten eri päiväkotien ja koulujen kanssa voisi parhaiten toimia. Tarkoituksena oli myös tuoda esille seurannan merkitys toiminnassa ja sen kehittämisessä. Toiveena

oli myös saada erityisopetuksen henkilökunnalta uusia näkökulmia yhteistyömuotoihin.

2 MIKSI TEHDÄ YHTEISTYÖTÄ?

Lukutaito antaa avaimet arjessa suoriutumiseen. Nykyisessä digitalisoituneessa maailmassa pelkkä peruslukutaito ei enää riitä – joudumme etsimään ja hallitsemaan tietoa erilaisista medioista ja erilaisina teksteinä. Lukutaitovaatimukset ovat eri tilanteissa hyvin erilaisia. Vapaa-ajan viestinnässä voi heikompikin lukutaito riittää mutta monissa opiskeluun, työelämään ja asioiden hoitamiseen liittyvissä asioissa tarvitsemme vankempaa ja monipuolisempaa lukutaitoa. Lukutaito ja sen vaatimukset vaihtelevat tilanne- ja yhteisökohtaisesti sekä muuttuvat ajan myötä, kun yhteiskunta ja teknologiset ratkaisut muuttuvat. Tarvitsemme monimuotoisten tekstien tulkinnan ja tuottamisen taitoa – monilukutaitoa. Monilukutaidon perustana on peruslukutaito. (Sulkunen 2019 54–80.)

Heikon lukutaidon on todettu olevan yhteydessä koulutuksen keskeyttämiseen, toimeentulo-ongelmiin, elämänhallinnan ongelmiin ja yhteiskunnassa toimimisen ja vaikuttamisen ulkopuolelle jäämiseen. Suomessa sekä muualla tehdyissä tutkimuksissa on todettu, että heikosti lukevilla nuorilla on suurempi riski keskeyttää toisen asteen opinnot tai jäädä koulutuksen ulkopuolelle kuin paremmin lukevilla ikätovereillaan. Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD on katsonut asiaa myös taloudellisesta näkökulmasta ja arvioinut kansalaisten oppimistulosten laadun vaikuttavan kansakuntien taloudelliseen menestykseen enemmän kuin koulutuksen pituuden. (Sulkunen 2019 54–80.)

Suomen kirjastoseuran Oxford Researchilta tilaama Kirjastojen taloudelliset vaikutukset -raportti (Kokkonen 2017) kertoo syrjäytymisen luovan merkittävän kustannuksen yhteiskunnalle. Yksi syrjäytymisen taustatekijöistä on huono lukutaito. Huonon lukutaidon taustalla voi olla myös esimerkiksi neurologisia oppimisvaikeuksia tai haasteellisia kotiooloja, lukuvaikkeudet eivät siis johdu pelkästään lukemattomuudesta, vaan syyt voivat olla syvemmällä. (Kokkonen 2017.) Noin 7000 nuoren lukutaito ikäluokkaa kohden (11 % suomalaisnuorista) jää PISA-tutkimuksessa alle tason 2 (välttävä taso) eikä yllä edes välttävään lukutaitoon. He eivät siis saavuta sellaista lukutaidon tasoa, että he voisivat aktiivisesti osallistua yhteiskuntaan ja jatkaa opintojaan ongelmitta. (Vettenranta 2016, 27.)

Lukutaidon taloudellista vaikutusta arvioidessa voidaan laskea, että jos kaikki 7000 heikon lukutaidon omaavaa nuorta syrjäytyisi vuosittain, aiheuttaisi tämä jo pelkästään lähes 7 miljardin euron menetyksen kansantaloudelle. Vaikka ei voida olettaa, että kaikki heikon lukutaidon omaavat syrjäytyisivät, niin jos lukutaitoa tukemalla voidaan estää esimerkiksi 1000 nuoren syrjäytyminen, säästöjä syntyy jo noin miljardi. (Kokkonen 2017.)

Lukutaidon kielellinen perusta syntyy ennen kouluikää ja kehittyy koko elämän läpi. Kehitykseen vaikuttavat oppijan omat taidot, perimä, motivaatio, kieli ja kirjoitusjärjestelmä sekä opetuksen ja muun tuen määrä ja laatu. Peruslukutaito (kyky tavoittaa kielen sanojen ääntöasu eli tarkka ja sujuva lukeminen) rakentuu useista kognitiivisista taidoista. Lukijan omasta aktiivisuudesta lähtevä funktionaalinen lukutaito korostaa lukutaidon välineellistä arvoa ymmärtää ja käyttää erilaisia kirjoitettuja tekstejä arjen eri tilanteissa ja tarkoituksissa. Monilukutaito (multiliteracy) on muun muassa taitoa tulkita, tuottaa, arvioida kriittisesti ja toimia erilaisten tekstien parissa, muokata, esittää, tunnistaa tekstien välisiä suhteita. Se perustuu laajaan tekstikäsitelyyn, jonka mukaan kirjoitettujen tekstien rinnalla on monia muitakin tapoja muodostaa merkityksiä: tekstit voivat olla kirjoitettuja, kuvallisia, puhuttuja, auditiivisia, numeerisia ja kinesteettisiä symbolijärjestelmiä, audiovisuaalisia tai digitaalisia ja näiden yhdistelmiä. (Aro & Lerkkanen 2019, 252–298.)

Lukutaidon perusta luodaan jo varhaislapsuudessa. Lapsi oppii vuorovaikutuksen kautta toisten ihmisten ja kirjallisen ympäristön kanssa vähitellen ymmärtämään kiellensä kirjoitusjärjestelmän periaatteita, kirjain-äännevastaavuuksia ja yhdistämään nämä merkityksiin. Ääneen luku lapselle on yhteydessä myöhempään lukutaitoon, lapsi havaitsee, että puhutun ja kirjoitetun kielen välillä on yhteys. Lapsen kielellinen kehitys pohjustaa lukutaidon kehitystä. Peruslukutaidon kehittymisen edellytyksiä on kirjaintuntemus: kirjain-äännevastaavuuden oivaltaminen sekä kyky yhdistellä äänteitä tavuiksi ja sanoiksi. Lukemisen sujuvuus, kuinka tarkasti ja nopeasti oppilas lukee, vaikuttaa luetun ymmärtämiseen, varsinkin ensimmäisellä ja toisella luokalla.

Lukutaidon yksinkertaisen mallin mukaan luetun ymmärtäminen koostuu sanojen tunnistamisen sujuvuudesta ja kielen ymmärtämisestä. Kielen ymmärtämisen taustalla ovat sanavarasto, muisti ja kielellinen päättely. (Aro & Lerkkanen 2019, 255.)

Sanavarasto vaikuttaa lukemisen ymmärtämiseen ja lukeminen rikastuttaa sanavarastoa. (Aro & Lerkkanen 2019, 252–298.)

Kielellisen kehityksen, perus- ja monilukutaidon, tunnetaitojen, tiedonhaun ja -hankinnan tukemiseen kannattaa siis ryhtyä aivan alkumetreiltä lähtien. Miksei sitten jo ennen lapsen syntymää? Vanhempien ja ympäristön äänet tulevat lapselle tutuksi jo kohdussa. Päivi Heikkilä-Halttunen (2016) kirjoittaa vauvan lukemiskasvatuksesta, että lukuharrastus alkaa jo sylistä. Sikiö vastaanottaa vatsanpeitteiden läpi kohtuun elämisen ääniä: äänet kulkeutuvat kohtuun sekä äidin kehon kautta että suoraan ulkopuolelta. Tällä tavoin lapsi tutustuu jo ennen syntymäänsä ympäristönsä ja perheensä äänimaailmaan. Syntymänsä jälkeen vauva on heti altis ja valmis vuorovaikutukseen ympäristönsä kanssa. Ennen vauvan syntymää ja jo muutama viikon ikäiselle voi lorutella riimejä, laulaa iloisia tai uneen tuuduttavia lauluja. Vauvat kylpevät äänissä ja äänten välisissä tiloissa.

Kirjastot voisivat jo neuvola-aikana tarjota tietoa palveluistaan lastaan odottaville vanhemmille, jolloin lastenkirjastotyö laajentuisi perhekirjastotyöksi. Marjut Hepokangas (2019) on Seinäjoen ammattikorkeakoulun opinnäytteessään Yleisten kirjastojen varhainen asiakkuuden johtaminen tutkinut varhaisen asiakkuuden vaiheissa olevien ryhmien tavoittamista neuvoloiden kautta. Hepokangas toteaa tutkimuksessaan, että ”neuvolapalveluiden kautta kirjastoilla on mahdollisuus vaikuttaa isoon ryhmään uusia vanhempia, jotta heidän kirjaston asiakkuutensa aktivoituisi ja mahdollistaisi tulevaisuudessa myös lapsen varhaisen asiakkuuden”. (Hepokangas 2019.)

Miksi juuri kirjaston kanssa yhteistyötä? Kirjastot toimivat Suomessa lain, Lain yleisistä kirjastoista (L 29.12.2016/1492), mukaan. Laissa on toiminnalle tavoitteet ja tehtävät. Lain 2§ määrittää lain tavoitteen, joka on edistää:

- väestön yhdenvertaisia mahdollisuuksia sivistykseen ja kulttuuriin;
- tiedon saatavuutta ja käyttöä;
- lukemiskulttuuria ja monipuolista lukutaitoa;
- mahdollisuuksia elinikäiseen oppimiseen ja osaamisen kehittämiseen;
- aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta.

Tavoitteen toteuttamisessa lähtökohtina ovat yhteisöllisyys, moniarvoisuus ja kulttuurinen moninaisuus. Lain 6§ määrittää yleisen kirjaston tehtävät:

- tarjota pääsy aineistoihin, tietoon ja kulttuurisisältöihin;
- ylläpitää monipuolista ja uudistuvaa kokoelmaa;
- edistää lukemista ja kirjallisuutta;
- tarjota tietopalvelua, ohjausta ja tukea tiedon hankintaan ja käyttöön sekä monipuoliseen lukutaitoon;
- tarjota tiloja oppimiseen, harrastamiseen, työskentelyyn ja kansalaistointimintaan;
- edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua.

Lain lisäksi kirjastotoimintaan kohdistuu suosituksia ja strategioita. Kirjastojen toimintaa seurataan ja kehitetään laatu- ja saatavuussuosituksen avulla. Yleisten kirjastojen laatusuositus (OKM 2010) ja Yleisten kirjastojen saavutettavuussuositus (Suomen Kuntaliitto 2017) molemmat linjaavat yleisten kirjastojen ja kirjastopalvelujen toimintaa ja antavat työkaluja mahdollisimman hyvän toiminnan ylläpitämiseksi. Kuntaliiton sivistyspoliittisessa ohjelmassa Sivistyksen suunta 2030 (Suomen kuntaliitto 2019) todetaan, että tulevaisuuden kunta on sivistyskunta ja kirjastopalvelut kuuluvat sen ydintehtäviin. Sivistyskunnan väestöllä ovat perustaidot, kuten monipuolinen lukutaito, hallussa ja kirjaston mahdollisuuksia hyödynnetään osaamisen kehittämisessä. Kuntaliitto tukee kirjastojen, varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja vapaan sivistystyön välistä yhteistyötä monipuolisen lukemisen ja lukutaidon edistämisessä. Mainitaan myös, että kirjaston perustehtävää laajentaa kirjaston rooli digitaalisten palvelujen ja välineiden neuvojana.

IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) on johtava kansainvälinen kirjastoalan toimija, joka on kirjasto- ja informaatiopalvelualojen kansainvälinen ääni. IFLAn suositukset 0–18-vuotiaiden lasten kirjastopalveluille (IFLA 2019) linjaa, että

lastenkirjaston päämäärä on tarjota resursseja ja palveluita eri välineiden kautta, jotta kaikenikäisten ja -kykyisten lasten tarpeet koulutuksen, tiedon ja henkilökohtaisen kehityksen suhteen toteutuvat” sekä myös ”lapsille suunnatuilla kirjastopalveluilla on olennainen rooli demokraattisen yhteiskunnan kehityksessä ja ylläpitämisessä, sillä ne

tarjoavat lapselle laajan ja monimuotoisen valikoiman tietoa, ideoita ja mielipiteitä. (IFLA 2019.)

YK:n yleissopimuksessa lasten oikeuksista, johon Suomi liittyi elokuussa 1991 (A/60/1991), artiklassa 17 puhutaan lapsen oikeudesta saada ”tietoa monenlaisista kansallisista ja kansainvälisistä lähteistä” ja artiklassa 28 puhutaan lapsen oikeudesta koulutukseen ja saada siihen ”liittyvän tiedon ja ohjauksen kaikkien lasten saataville ja ulottuville”. IBBY:n eli The International Board on Books for Young People (IBBY, [viitattu 21.2.2020]) ja sen suomalaisen osaston IBBY Finland ry:n (IBBY Finland ry, [viitattu 21.2.2020]) toiminta-ajatus on: ”edistää ja tekee tunnetuksi lasten- ja nuortenkirjallisuuden ja -kulttuurin asemaa kotimaassa ja kansainvälisesti”. IBBY on sitoutunut Lapsen oikeuksien sopimukseen. IBBY on myös ollut vaikuttamassa sopimuksen sisältöön ja erityisesti 17. artiklaan, joka koskee lapsen oikeutta tietoon.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014 (OPH 2016) mainitaan, että yhteistyö kirjastotoimen kanssa lisää oppimisympäristöjen monipuolisuutta ja tukee koulun kasvatustehtävää. Koulun kirjastotoiminnasta sanotaan:

Kirjastotoiminnan tehtävänä on kannustaa oppilaita omaehtoiseen lukemiseen ja omiin lukuvalintoihin, tyydyttää heidän tiedonhaluaan, kannustaa hakemaan tietoa eri lähteistä ja arvioimaan tietolähteitä. Toiminta lisää mahdollisuuksia opetuksen eriyttämiseen, oppilaiden yksilöllisten kiinnostusten mukaiseen työskentelyyn sekä yhteistyöhön kotien kanssa. Yhdessä koulu ja kirjasto ohjaavat elinikäiseen oppimiseen ja aktiiviseen kansalaisuuteen. (OPH 2016, 42.)

Opetuksen tavoitteissa ja tavoitteisiin liittyvissä sisältöalueissa mainitaan kirjastoon ja sen palveluihin tutustuminen ja niiden aktiiviseen ja monipuoliseen käyttöön pyrkiminen. Esimerkkeinä on muun muassa kirjaston aineistojen monipuolinen käyttö ja kirjaston käyttö oppimisympäristönä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (OPH 2018, 35) mainitaan että ”yhteistyö esimerkiksi opetuksesta, liikunnasta, kirjastosta ja kulttuurista vastaavien tahojen ja muiden lähiympäristön toimijoiden kanssa rikastaa ja lisää oppimisympäristöjen monipuolisuutta ja tukee varhaiskasvatuksen tavoitteita”.

Yleinen kirjasto on kunnallinen palvelu, joka tavoittaa koko väestön hyvin. Kokkosen (2017) raportissa sanotaan, että Tilastokeskuksen vuoden 2009

ajankäyttötutkimuksen mukaan silloin viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana 69% kaikista suomalaisista oli käynyt kirjastossa, Kuntaliiton vuoden 2015 ARTTU2 tutkimuksen mukaan kirjastoa oli käyttänyt 66 % tutkimukseen osallistuneiden kuntien asukkaista. Kirjasto tavoittaa melkein 100 % nuorisosta: 10–14-vuotiaista 97 % oli käyttänyt kirjastoa silloisten viimeisten 12 kuukauden aikana. (Kokkonen 2017.)

Opetusministeriön kirjastopolitiikka 2015 (Opetusministeriö 2009) sisältötavoitteet pitävät edelleenkin paikkansa: ”kirjastoja kehittämällä varmistetaan kansalaisille tiedon ja kulttuurin saatavuus ja saavutettavuus myös tulevissa muutoksissa”. Tällä hetkellä elämme mitä suurimmassa määrin muutosten aikaa, eikä tavoitelauselman ”kirjastojen, koulujen ja oppilaitosten selkeästi sovittu ja toimiva yhteistyö tehostaa voimavarojen käyttöä ja turvaa oppijoiden tietohuollon” ole mitenkään vanhentunut.

3 HAUSJÄRVI TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ

Hausjärvi on Kanta-Hämeessä sijaitseva 8 416 asukkaan kunta. Kunnassa on neljä isompaa taajamaa: Oitti (n. 2 000 asukasta), Ryttylä (n. 1 700 asukasta), Hikiä (n. 1 100 asukasta) ja Monni (n. 800 asukasta). Kunnan hallinnollisena keskuksena, jossa myös pääkirjasto ja kirjastoauton talli ja työtilat sijaitsevat, toimii Oitin taajama. (Hausjärven kunta 2019a.) Taajamien välimatkat ovat pitkät, josta johtuu, että pääkirjaston toimintaan pystyvät osallistumaan vain Oitin taajaman päiväkotit ja koulut. Ryttylän, Hikiän ja Monnin päiväkodit ja koulut ovat kirjastoauton toiminnan piirissä. Kirjastoautolla on pysäkit jokaisella koululla ja osalla päiväkodeista ja niillä käydään aikataulun mukaisesti joka viikko (Kirjastoauton aikataulu 2019). Pääkirjastolla ovat aamupäivät varattuna luokka- ja ryhmäkäynneille, käyntejä voi olla myös kirjaston aukioloaikana. Tällä hetkellä on jokaisella kohderyhmien asiakkaalla mahdollisuus lainata aineistoa, mutta muuta toimintaa, kuten kirjastonkäytön ohjauksia, satutuokioita, teema- tai lukupaketteja, eivät kaikki ole hyödyntäneet.

3.1 Varhaiskasvatus

Hausjärvellä toimii varhaiskasvatuksessa sekä kunnallisia että yksityisiä perhepäivähoitajia, päiväkoteja ja ryhmäperhepäiväkoteja (Hausjärven kunta 2019d). Kunnallisia päiväkoteja on yhteensä 4: Oitin, Hikiän, Ryttylän ja Kirkonkylän päiväkodit. Yksityisiä päiväkoteja ja ryhmäperhepäiväkoteja on myös yhteensä 4: päiväkodit Seikkailuystävät (Hikiä), Satumaa (Monni) ja Hippiäinen (Ryttylä) sekä ryhmäperhepäiväkotit Taikametsän maahiset (Ryttylä). Perhepäivähoitajat ovat yksityisiä ja heitä on yhteensä 8 Hikiällä, Kirkonkylässä, Monnissa, Ryttylässä ja Oitissa.

Varhaiskasvatuksen piirissä on vuonna 2019 kunnallisella puolella 243 lasta ja henkilökuntaa 45. Yksityisellä puolella on perhepäivähoidossa 22 lasta (muissa kunnissa 1), päiväkodeissa 89 lasta (muissa kunnissa 20). Yksityisen varhaiskasvatuksen henkilöstöstä ei annettu tietoja. (Alho 2019.) Kunnallisissa päiväkodeissa ja yksityisistä päiväkodeista Seikkailuystävissä ja Satumaassa käy kirjastoauto kerran viikossa. Oitissa toimivan perhepäivähoitajan luona on kirjastoauton pysäkki. Kirkonkylän ja Hikiän päiväkodeilla on käyty pitämässä satutuokioita kerran kuussa jo

useamman vuoden ajan ja Oitin päiväkotiryhmiä käy pääkirjastolla. Vuonna 2019 pidettiin varhaiskasvatukselle 29 satutuokiota, joissa oli yhteensä 582 osallistujaa (Koivukangas-Taponen 2019b).

3.2 Alakoulut, esiopetus ja erityisopetus

Alakouluja on kunnan jokaisessa isommassa neljässä taajamassa: Oitissa, Ryttylässä, Hikiässä ja Monnissa. Välimatkat pääkirjastolle muilta kouluilta kuin Oitin koululta ovat pitkät: Ryttylästä 17 km, Hikiästä 9 km ja Monnista 27 km. Kouluvuoden 2019–2020 oppilas-, opettaja- ja opetusryhmätilanne kouluilla (Taulukko 1.) on seuraava (Huom! erityisopetus on taulukossa lyhennettynä eriovetus):

Taulukko 1. Alakoulujen opetusryhmät, oppilas- ja opettajamäärä 2019–2020 (Hausjärven kunta 2019b; Eklund 2019).

koulu	perusopetus-ryhmiä	esiopetus-ryhmiä	eriotetus-ryhmiä	oppilaita	opettajia
Oitin	12	2	1	239	17
Ryttylän	9	2	1	203	14
Eskon	9	2	2	215	16
Monnin	6	1		143	8
	36	7	4	800	55

Kaikkien alakoulujen oppilasmäärä on yhteensä 800. Oppilaat jakautuvat aika tasaisesti: 1.–2.-luokilla oppilaita on 29,75 % kaikkien alakoulujen oppilasmäärästä, 3.–4.-luokilla 29,13 % ja 5.–6.-luokilla 27,50 %. (Hausjärven kunta 2019b; Eklund 3.9.2019; Eklund 9.10.2019.)

Alakouluista vain Oitin koulun luokkien on sijaintinsa puolesta mahdollista ilman linja-autokyytiä käydä pääkirjastossa ja osallistua ohjauksiin. Oitin koulun luokat käyvät säännöllisesti lainaamassa aineistoja kirjastosta. Käytössä ovat luokkakortit, jotka ovat opettajan nimellä ja vastuulla. Luokkakortti kulkee opettajan mukana riippumatta siitä, mitä luokka-astetta hän kulloinkin opettaa. Luokkakortilla lainataan luokassa luettavat pulpettikirjat. Jos oppilas haluaa lainata omalla kortillaan kotiin aineistoa, on se luokkakäynnillä mahdollista.

Luokkakortin lisäksi on käytössä niin sanottu. Luki-Vinkki-kortti. Tätä korttia on käytetty teema- ja lukupiirikassien lainaamiseen. Kortti on opettajan nimellä, mutta pääkirjaston lasten- ja nuortenkirjastotyöstä vastaava erikoiskirjastovirkailija hallinnoi korttia muun muassa etsimällä ja lainaamalla aineiston, uusimalla lainat ja tekemällä tarvittavat aineistovaraukset.

Ohjatuilla käynneillä käyvät tällä hetkellä lähinnä Oitin koulun esikoululaiset ja 1.-luokkalaiset syksyisin (Alvari-nallen kirjastonkäytön opastus). Muut Oitin koulun luokat käyvät kirjavinkkauksessa, tiedonhaun ohjauksessa ja erikseen räätälöidyillä käynneillä lähinnä opettajan aloitteesta. Erityisopetuksen kanssa on ollut satunnaista yhteistyötä. Vuonna 2019 Oitin alakoulun ja esikoulun ryhmäkäyntejä pääkirjastossa oli yhteensä 55 käyntiä, kävijöitä oli yhteensä 949 (Koivukangas-Taponen 2019a).

Ryttylän koulu, Monnin koulu ja Hikiällä Eskon koulu ovat sijaintinsa vuoksi kirjastoauton toiminnan piirissä. Kirjastoauto käy kouluilla ja päiväkodeilla kerran viikossa torstaisin ja perjantaisin (Kirjastoauton aikataulu 2019). Viikoittainen pysähdysaika Ryttylän koululla on 3t 20 min., Eskon koululla 2t, Monnin koululla 1t 20 min, kaikki yhteensä 6t 40 min viikossa. Jokaisella luokalla on keskimäärin 15 minuuttia aikaa lainaamiseen per käynti (Lähteenmäki 2019). Kirjastoautosta tilastoidaan koulu- ja päiväkotipysäkkien kävijät: vuonna 2019 oli näillä pysäkeillä 7 689 kävijää (Koivukangas-Taponen 2019c). Kirjastoauton aineiston lainauskäyntien lisäksi on 1. ja 2.-luokille toimitettu lukupiiri- sekä teemapaketteja Eskon koululle ja käyty satunnaisesti pyynnöstä vinkkaamassa. Yhteistyösuunnitelmaa tarvitaan, jotta saadaan aikaan pysyvä molemmien puoleinen informaatiokulttuuri ja kaikille kouluille mahdollisemman yhtenäiset käytänteet – ainakin määritelty minimitaso yhteistyölle.

Kolmas sektori – vapaaehtoiset: Ryttylän taajamassa on vuodesta 2014 lähtien toiminut yksityinen kyläkirjasto. Kyläkirjasto sijaitsee Ryttylän koulun alueen vanhimmassa rakennuksessa, joka on aiemmin toiminut Ryttylän sivukirjastona. Hausjärven kunta lakkautti sivukirjaston tammikuussa 2014, ryttyläläiset aktiiviset asukkaat perustivat Ryttylän kyläkirjastoyhdistyksen ja aloittivat kyläkirjastotoiminnan elokuussa 2014. Tällä hetkellä kyläkirjasto on avoinna 4h / viikko, tiistaisin ja lauantaisin. Kirjastossa pidetään taidenäyttelyitä, lyhytkursseja ja tehdään yhteistyötä

Ryttylän koulun kanssa. Oppilaat käyvät taidenäyttelyissä ja lainaavat kyläkirjastosta aineistoa. (Ollila-Perälä 2019.)

3.3 Yläaste ja lukio

Hausjärven yläaste sijaitsee Oitin taajamassa, joka toimii kunnan hallinnollisena keskuksena ja jossa Hausjärven pääkirjasto ja kirjastoauto sijaitsevat. (Huom! erityisopetus on taulukossa lyhennettynä eriopetus):

Taulukko 2. Hausjärven yläasteen ja lukion oppilaat 2019–2020 (Eklund 2019).

	perusopetus-ryhmiä	eriovetus-ryhmiä	oppilaita 7. -lk	oppilaita 8. -lk	oppilaita 9. -lk	oppilaita I	oppilaita II	oppilaita III	oppilaita IV
yläaste	12	3	74	76	70				
lukio						18	12	22	0

Oppilaita on yläasteella 220 ja lukiossa 52, yhteensä 272. Opettajat ovat osaksi yhteisiä lukion kanssa. Opettajia on yläasteella ja lukiossa yhteensä 32. (Hausjärven kunta 2019b; Eklund 3.9.2019; Eklund 9.10.2019.) Yläkoulun äidinkielen opettajat ovat käyneet pääkirjastossa 7.-luokkien kanssa kirjastonkäytön ohjauksessa, tiedonhankinnan ohjauksessa, kirjavinkkauksissa ja lainaamassa aineistoa. 8.-luokkalaiset ovat äidinkielenopettajien kanssa käyneet vinkkauksissa ja lainaamassa aineistoa. 9.-luokkalaiset ovat käyneet vinkkauksissa, tiedonhaun ohjauksessa ja lainaamassa aineistoa. Lukion äidinkielen opettaja on käynyt luokkiensa kanssa lainaamassa aineistoa. Yhteistyötä on ollut nimenomaan äidinkielen opettajien kanssa, muiden aineiden opettajien kanssa hyvin harvoin. Erityisopetuksen kanssa ei ole ollut lainauksen lisäksi muuta yhteistyötä. Yläasteen ja lukion luokkakäyntejä oli vuonna 2019 yhteensä 34 käyntiä ja kävijöitä näissä yhteensä 618 (Koivukangas-Taponen 2019a).

3.4 Kirjasto

3.4.1 Taustaa

Hausjärvellä toimii Oitin taajamassa pääkirjasto ja kirjastoauto, jonka talli ja työtilat sijaitsevat pääkirjastossa. Kirjastorakennus valmistui tammikuun lopussa 1995 ja vihittiin käyttöön 1.4.1995 (Hausjärven pääkirjasto 1995). Yhteistyötä kirjaston, koulujen ja varhaiskasvatuksen kesken on tehty ja kehitetty vuosien 1995–2020 aikana, mutta varsinaista yhteistyösuunnitelmaa ei ole ollut. Haasteita yhteistyölle asettaa taajamien maantieteellinen sijainti: välimatkat koulujen ja pääkirjaston välillä ovat pitkät. Oppilaat ja päivähoitolapset Oitin taajamasta pääsevät pääkirjastoon vierailulle, mutta muista taajamista ainoastaan Hikiän päiväkodin ryhmiä on käynyt pääkirjastolla vierailulla, sillä päiväkotit sijaitsee lähellä Hikiän rautatieasemaa. Osa kirjaston tarjoamista palveluista voidaan välittää kirjastoauton kautta osalle kohderyhmiä, sillä kirjastoauto käy joka viikko muissa taajamissa sijaitsevilla alakouluissa (Ryttylän koulu, Eskon koulu, Monnin koulu) sekä kahdessa kunnallisessa päiväkodissa (Hikiän päiväkotit, Kirkonkylän päiväkotit) ja kahdessa yksityisessä päiväkodissa (Päiväkotit Seikkailunystävät, Päiväkotit Satumaa).

3.4.2 Kirjaston tarjoamat palvelut ja niiden tähänastinen käyttö

Aineistopaketti: teema -palvelua on toimitettu harvakseltaan sekä päiväkoteihin että koululuokkiin pyynnöstä jo vuosien ajan. Aineistopaketit ovat mukava tapa auttaa kohderyhmiä luku- ja toimintavuoden eri vaiheissa, ja teema-aineistopaketti on luonteva tapa tukea opetussuunnitelmien sisältöä. Aineistokokoelmassa on pyritty varautumaan kysyntään nimekkeiden nidemäärissä ja myös Ratamo-kimpan kokoelmaa voidaan hyödyntää seutuvarauksia tekemällä. Kimpan sisällä toimii aineistokuljetus, joka käy Hausjärvellä kolme kertaa viikossa: maantaisin, keskiviikkoisin ja perjantaisin.

Tiedonhaku ja -hankintaohjaus: Yläasteelta kahden äidinkielen opettajan 7.-luokat käyvät tällä hetkellä syksyisin tiedonhaku- ja hankintaohjauksessa, jossa muun muassa pidetään pienissä ryhmissä aivoriihi mieltien, miten nuoret hakevat tietoa,

miten ja mistä sitä pitäisi hakea ja millaista on ”hyvä” tai ”huono” tieto. Aivoriihen tulokset käydään yhdessä läpi. Ratamo-verkkokirjaston käyttöä ja tiedon hakemista verkkokirjastosta on myös pyynnöstä ohjattu. Lukion äidinkielen opettaja ei käy luokiensa kanssa ohjauksissa kirjastossa. Alakouluille vain Oitin koululle on tiedonhakua ohjattu pääkirjastossa lasten tietokirjakujan avulla.

Kirjastonkäytön ohjaus: Kirjastonkäytön ohjaus tukee yleisen kirjaston tehtäviä (Laki yleisistä kirjastoista 29.12.2016/1492, 6§). Ohjaukseen pitäisi sisältyä kohderyhmän mukaisesti tilojen, kokoelmien, palvelujen sekä verkkokirjaston, että muiden digipalvelujen esittelyä. Kirjastonkäytön ohjausta on Hausjärvellä tähän asti tehty vain pääkirjastossa. Kirjastoauton piirissä olevat kohderyhmät saavat lainaukseen ja aineistovalintaan ohjausta auton pysäkeillä käydessään, mutta muualla ei varsinaista ohjauksessiota ole toteutettu missään vielä.

Varhaiskasvatuksen toimipisteistä vain Oitin päiväkotia ja yksi perhepäiväkotiyrittäjä on pääkirjaston toiminnan piirissä. Oitin koulun esikouluryhmät ja 1.-luokkalaiset ovat joidenkin vuosien ajan käyneet säännöllisesti syksyisin pääkirjastossa Alvarinallan kirjastoperehdytyksessä. Suunnitelmassa on tehdä kirjastoauton Pongonallan kanssa vastaavanlainen PowerPoint -esitys kirjastoauton piirissä oleville kohderyhmille.

Yläasteen 7.-luokkalaiset ovat kirjastonkäytön ohjauksen ehkä tärkein ryhmä. Yläaste kokoaa alakoulujen oppilaat Oittiin ja tällöin on mahdollisuus käydä pääkirjastolla ehkä sen ihan ensimmäisen kerran. 7.-luokkalaiset ovat käyneet suunnitellusti kirjastonkäytön ohjauksessa joidenkin vuosien ajan. Yläasteen äidinkielen ja historian opettajat käyttävät eniten pääkirjastoa, pienryhmät ja erityisopetuksen ryhmät hyvin harvoin.

Kirjavinkkaus: Kirjavinkkaus (booktalk, bokprat) rantautui Suomeen Amerikasta Ruotsin kautta 1990-luvun alkupuolella (Mäkinen-Laitila 2020; Heikkilä-Halttunen 2016). Kirjavinkkauksessa houkutellaan kuulijoita lukemisen pariin esittelemällä jollain valintaperusteella (teema, genre, klassikko, uutuus tai muu sellainen) esille nostettu kirja kertomalla tai lukemalla siitä juuri sen verran, että kuulijoille syntyy kutkuttava halu tietää tarinasta enemmän (Mäkelä 2003, 13; Heikkilä-Halttunen 2016).

Ei lapsia pidä pakottaa, määrätä lukemaan, vaan houkutella kiehtovia vaihtoehtoja esittelemällä. Ei pidä lukea, koska kuuluu lukea. Pitää lukea, jos tuntuu siltä, että on kiva lukea. (Mäkelä 2003, 42.)

Kirjavinkkaus on mainio tapa edistää lukuintoa. Kirjavinkkaus toimii kaikilla kohde-ryhmillä – varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa, esi- ja erityisopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa sekä aikuisryhmissä. Aineistoa on olemassa kaikille ja vinkkausta voi tehdä käytännöllisesti katsoa missä tilassa tahansa.

Kirjavinkkari voi haastaa osallistujat myös kaverivinkkaukseen (Mäkelä 2010; Heikkilä-Halttunen 2016). Kaverikirjavinkkauksen idea on siinä, että vinkkaaaja vinkkaa saman ikäiselle kuulijakunnalle. Himangan Raumankarin (Mäkelä 2010, 11) yhte-näiskoulun 5.–9.-luokkalaisilta kysyttiin ”Millä perusteella valitsen kirjan luettavak-seni?” Luokkien vastauksissa neljän tärkeimmän perusteen sijoilla esiintyivät seu-raavat asiat: sain kirjan lainaksi, kirjan nimen perusteella, takakannen perusteella, kansikuvan perusteella, sain kirjan lahjaksi, olen katsonut filmin ja jokaisella luokalla esiintyi yksi sama peruste – kaveri suosittelee.

Kirjavinkkausta voi tehdä luovasti, siten kun omaan persoonaan hyvin istuu – joku pukeutuu roolivaatteisiin, toinen lausuu tai laulaa. Voi tehdä myös Mu-Ki (musiikki -kirja) - tai Ku-Mu-Ki (kuva-musiikki-kirja) -vinkkausta (Alameri-Sajama 2007; Mäki-nen-Laitila 2020; KuMuKi-vinkkaus pähkinänkuoressa 2011; Hirvi 2012), jolloin mu-kana on kirjan lisäksi musiikki tai sekä musiikki että kuva. Kaikki nämä tukevat vin-katessa toisiaan. Voi kuunnella, katsella, mielikuvituksessaan haistella ja maistella, mennä tunnelmaan mukaan. Musiikki voi olla myös aiheeseen sopimatonta, jolloin voidaan tutkailla, millaisia reaktioita se herättää. Musiikki aktivoi helposti mielikuvi-tusta, lukeminen voi sisältää vastuksia, joita musiikinkuuntelussa ja kuvan katsomi-nessa ei ehkä ole. Vinkkauksen voi tehdä myös vaikka sanajalkaseikkailuna (Mäkelä & Kakkuri 1999), jossa liikutaan ja toimitaan, jäädään välillä kuuntelemaan vink-kausta tai kirjoittamaan itse. Vinkkausaineiston voi jättää toimipisteeseen kohderyh-mälle lainattuna kaikkien käytettäväksi tai lainata osallistujille itselleen, jos tapahtu-mapaikkana on kirjasto.

Kirjavinkkauksessa on Hausjärvellä tähän asti ollut aloite opettajilla, vinkkaamaan on lähdetty pyynnöstä. Hausjärven kirjastolla on ollut kokeilussa uutena asiana Luki-Vinkiksi nimetty palveluidea kouluille. Tällä hetkellä palvelua toteutetaan Eskon

koulun (Hikiä) ja Oitin koulun joidenkin luokkien kanssa. Luki-Vinkissä luokan opettajalle tehdään Luki-Vinkki-kortti, jota pääkirjaston lasten- ja nuortenkirjastotyöstä vastaava erikoiskirjastovirkailija hallinnoi. Opettaja ilmoittaa kirjastolle, milloin hän haluaisi tietynlaista aineistoa ja kuinka paljon. Aineisto lainataan opettajan Luki-Vinkki-kortille ja toimitetaan luokkaan. Opettajan ei tarvitse huolehtia aineiston uusimisesta tai muista aineistoon kohdistuvista asioista, ne hoituvat kirjaston toimesta. Palvelusta on saatu positiivista palautetta ja opettajat ovat olleet iloisia, kun oppilaat ovat innostuneet lukemisesta.

Lukudiplomi: Lukudiplomi on myös 1990-luvun lapsi (Mäkinen-Laitila 2020). Lukudiplomia suoritettaessa tutustutaan ja luetaan lukudiplomilistalla olevista teoksista sovittu, tietty määrä. Listalla voi olla jonkun tietyn kirjallisuuslajin, genren, valikoima tai maistelutarjotin useista genreistä. Diplomiin voi myös kuulua sisältöön perustuvia tehtäviä. Kun aineistoon on tutustuttu ja mahdolliset tehtävät tehty, lukija saa vaikkapa kirjallisen hienon näköisen todistuksen saavutuksestaan. Internetissä on esillä eri kirjastojen ja kirjastokimppojen lukudiplomeja. Hausjärvellä ainakin Oitin koululla on joillain luokilla ollut käytössä lukudiplomi Kunnari (Kunnari 2017) jossa on peruskoulun 1.–9.-luokille oman tasoiset aineistotarjottimet: Tapiiri, Kumi-Tarzan, Matilda ja Sinuhe. Tarjottimien aineisto sisältää kirja-, elokuva-, tehtävä- ja termiosat. Kunnarin tuottaja on Opetushallitus. Netlibris, Koulukino ja Espoon kaupunginkirjasto päivittävät Kunnaria. Oitin koulun luokilla on myös ollut käytössä lukupuu. Jokaisesta luetusta kirjasta tulee lehti joko oppilaan omaan tai luokan yhteiseen lukupuuun. Kirjaston kouluille järjestämää kunnan omaa lukudiplomia ei ole ollut olemassa.

Aineistopaketti: lukupiiri: Tutkija Suvi Ahola (2013; 2015) sanoo lukupiiri-ilmiön olevan yhtä vanha kuin lukeminen ja ehkä vielä vanhempi, juurien juontuessa tarinoiden kertomiseen ja suullisen kansanperinteen kehittymiseen, kirjallisten salonkien ollessa lukupiirien edeltäjiä. Nykyään on kaikenlaisia lukupiirejä: verkkolukupiirejä, kirjastojen ylläpitämiä lukupiirejä, ystäväysten kesken pidettyjä lukupiirejä, ohjattuja ja vapaamuotoisia – motiivina rakas lukemisharrastus. Lukupiirissä ei vain lueta, vaan myös keskustellaan. Luokan lukupiirissä kirjasta keskusteleminen ja tehtävien tekeminen kirjan sisällöstä kertoo teknisen lukutaidon lisäksi siitä, kuinka paljon lukija ymmärtää luetun sisällöstä (Heikkilä-Halttunen 2016). Ohjetta koulussa pidettävään toiminnalliseen lukupiiriin voi hakea esimerkiksi Peda.netin sivulta (Active

Library, [viitattu 20.2.2020]). Lukupiirissä voidaan lukea esimerkiksi tietyn kirjailijan yhtä tai useampaa kirjaa, jotain genreä, uutuuksia, klassikoita tai kouluvuoden aiheita sivuavia teoksia.

Osallistujien lukumäärä voi rajoittaa tarjontaa, ellei haluttu teos sisälly lukemistokoelmaan. Hausjärven kirjastolla on tarjolla 25 nimekkeen lukemistokokoelma, jossa on kutakin nimekettä 30 nidettä. Ellei koko luokalle onnistuta samaa teosta saamaan luettavaksi, voi lukupiirissä olla useita pienempiä porukoita, joista jokainen lukee omaa kirjaansa. Eskon koulun lukupiirit toimivat juuri näin tällä hetkellä ja lukupiiriryhmät on muodostettu lukutaidon mukaan. Lukupiiri toimii myös parilukemisenä: ideana on, että kaksi samantasoista lukijaa lukee samaa kirjaa (Heikkilä-Halttunen 2016, 192). Tarvittava määrä niteitä saadaan tekemällä seutuvaraukset Ratamo-kimpan kirjastoista. Eskon koulun luokille Luki-Vinkki-palvelun kautta toimitetut aineistopaketit ovat tällä hetkellä pääsääntöisesti lukupiireille tarkoitettua aineistoa. Lukupiiri on Eskon koululla kokoontunut kerran myös kirjastoautossa. Pääkirjaston tiloissa ei ole lukupiiriä toteutettu vielä näille kohderyhmille.

Satutuokio: Satutuokio on ollut oivallinen tapa kirjastolle esitellä uutta aineistoa ja ohjata lapsia lainaamaan aineistoa. Yhdessä satuileminen on kasvattanut ja kehittänyt lasten ryhmäytymistä, keskittymiskykyä, erilaisessa ympäristössä käyttäytymistä ja tukenut tunnetaitojen kehittymistä. Lapsen tunnetaitoja ja empaattisuutta voi harjoituttaa tietoisesti. Kirjavinkkaaja Marika Helovuori (2016) viittaa tähän kirjassaan 100 syytä lukea ja samalla myös Päivi Heikkilä-Halttunen (2016, 49) kirjallisuuskasvatusoppaaseen *Lue lapselle!*, jossa Heikkilä-Halttunen toteaa, että kuvakirjalla on iso merkitys opittaessa tunnistamaan tunteita. Kuvakirjat opettavat empatiaa, kykyä ottaa toistenkin tunteita huomioon.

Varhaiskasvatuksen ryhmille on Kirkonkylän ja Hikiän päiväkodeissa satuiltu säännöllisesti kerran kuussa usean vuoden ajan käymällä paikan päällä ja Oitin päiväkodin ryhmiä käy pääkirjastossa. Satutuokioissa luetaan kuvakirjauutuuksia sekä kuvakirjoja eri teemoista. Esiopetuksen Oitin koulun molemmat ryhmät käyvät kerran kuussa satutuokiassa ja lainaamassa pääkirjastossa. Satutuokioiden sisältöä voitaisiin Hausjärvellä kehittää vaihtelevammaksi: kirjastolla on Camilla Mickwitzin pöytäteatteripaketti, jonka kanssa satutuokiota voisi elävöittää. Satutuokioissa on

tällä hetkellä vakiovieraina mukana kirjaston nalle ja lohikäärme, joista lapset huolehtivat tuokion ajan.

Pääkirjasto / kirjastoauto oppimisympäristönä: Hausjärven varhaiskasvatussuunnitelmassa mainitaan kirjasto ja kirjastopalvelut varhaiskasvatussympäristön, vuorovai-
kutustaitojen ja kielellisen kehityksen yhteydessä (Hausjärven sivistystoimi 12.8.2019). Hausjärven perusopetuksen kuntakohtaisessa opetussuunnitelmassa mainitaan kirjasto oppimisympäristöjen yhteydessä (Hausjärven sivistystoimi 2016a). Kulu-
van lukuvuoden 2019–2020 alakoulun ja erityiskoulun työsuunnitel-
massa (Hausjärven sivistystoimi 9.9.2019a) mainitaan kirjasto osassa alakouluista
muualla tapahtuvan opetuksen yhteydessä, kirjastovierailuna. Yläasteen ja lukion
(Hausjärven sivistystoimi 9.9.2019b) työsuunnitelmassa ei ole mainintaa kirjastosta.
Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa määritellään oppimisympäristöksi
myös koulun ulkopuoliset oppimisympäristöt, joissa oppilaat oppivat uusia tietoja ja
taitoja. Tällaisiksi koulun ulkopuolisiksi ympäristöiksi listataan esimerkiksi kirjastot,
liikunta-, taide- ja luontokeskukset, museot. (OPH 2014.) Hausjärven pääkirjastossa
on varattu ryhmille mahdollisuus tulla pääkirjastoon jo aamusta klo 8.00 alkaen. Kir-
jastoautossa tarvitaan aikataulun puitteissa tapaus- ja pysäkkikohtaisia muutoksia,
jotta kirjastoauto oppimisympäristönä muuten kuin lainaamisen yhteydessä toteu-
tuisi.

Kirjasto oppimisympäristönä on toteutunut tähän asti harvoin. Kirjastoautossa on
lukukaudella 2019 Eskon koululla pidetty lukupiiriä. Alakouluista on Oitin koulun pari
luokkaa käynyt oppitunnilla pääkirjastossa hakemassa ryhmätöihin tietoa ja aineis-
toa sekä pitämässä yhden perjantaisen kokonaisen koulupäivän. Perjantaisena
koulupäivänä luokka piti runorallin, lukupiirin ja saivat kirjavinkkausta. Yläkoulun his-
torian opettajan kanssa oli historian projektityöskentelyä pääkirjastossa.

Mediakasvatus ja monilukutaidon ohjaus on Hausjärvellä tähän asti toteutunut pie-
nimuotoisesti muiden ohjausten yhteydessä: kirja satutuokioissa ja kirjavinkkauk-
sessa, verkkoympäristöt kirjastonkäytön, tiedonhaun ja -hankinnan ohjauksessa.
Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisussa Medialukutaito Suomessa – Kansalliset
mediakasvatuslinjaukset (OKM 2019, 5) mainitaan mediakasvatuksen tavoitteista:

Mediakasvatuksen tavoitteena on ensisijaisesti edistää ihmisten halua
ja valmiuksia toimia aktiivisesti ja vastuullisesti mediakulttuurissa ja

vahvistaa näin toivottuja tulevaisuuden suuntia. Mediakulttuuri voi sisältää myös monia negatiivisia piirteitä, ja mediakasvatuksen keinoin voidaan tukea ihmisten ja yhteiskunnan edellytyksiä aktiivisina toimijoina pelkän reagoinnin sijasta. (OKM 2019, 5.)

Medialukutaitoa opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu avaa seuraavasti:

Medialukutaito on enemmän kuin käytännön keinojen omaksumista medioiden ymmärtämiseen ja tuottamiseen. Medialukutaito kytkeytyy vahvasti yleisiin ihmisenä kasvamisen, luovuuden, kriittisen ajattelun, sivistyksen sekä yhteiskuntaan ja kulttuuriin kuulumisen kysymyksiin. (OKM 2019, 5.)

Julkaisu tuo esille, että mediakasvatus ja monilukutaito sisältyvät sekä varhaiskasvatussuunnitelmaan (OPH 2018), perusopetussuunnitelman perusteisiin 2014 (OPH 2014), lukion opetussuunnitelman perusteisiin (OPH 2019), taiteen perusopetuksen yleisen oppimäärän opetussuunnitelman perusteisiin 2017 (OPH 2017). Monilukutaito (multiliteracy) on muun muassa taitoa tulkita, tuottaa, arvioida kriittisesti ja toimia erilaisten tekstien parissa, muokata, esittää, tunnistaa tekstien välisiä suhteita. Se perustuu laajaan tekstikäsitelmään, jonka mukaan kirjoitettujen tekstien rinnalla on monia muitakin tapoja muodostaa merkityksiä: tekstit voivat olla kirjoitettuja, kuvallisia, puhuttuja, auditiivisia, numeerisia ja kinesteettisiä symbolijärjestelmiä, audiovisuaalisia tai digitaalisia ja näiden yhdistelmiä. (Aro & Lerkkanen 2019, 252–298.)

Mediakasvatuksessa kirjastojen kannalta ajatellen tavoitteet liittyvät pitkälti medialukutaidon ja mediataitojen edistämiseen ja opettamiseen lähestyen asiaa lukutaitojen kannalta. Monilukutaidon perustana ja tärkeänä osana on perusluku- ja kirjoitustaito. Kirjastojen kokoelmista löytyy lukutaitoa herättelemään, opettamaan ja tukemaan aineistoa vauvaiästä lähtien. (Heinonen & Sallmén 2018.)

4 BUSINESS MODEL CANVAS ELI BMC-LIIKETOIMINTAMALLI

Liiketoimintamalli on liiketoiminnan arkkitehtuuria, joka kuvaa liiketoiminnan keskeiset elementit. Siihen kuuluu kokonaisuus toiminnan osatekijöistä, joiden merkitys on erilainen toimialasta ja yrityksestä riippuen. Pystyäkseen lunastamaan antamansa lupaukset, on liiketoimintamallin osatekijöiden tasapainon tarkastelu toimijalle tärkeää. Liiketoimintamalli kiteytyy asiakaslupauksessa, määrittää siis osapuolille toiminnan keskeistä tarkoitusta. Julkiselta sektorilta löytyy samat elementit liiketoimintamalliin – painotukset ja käsitteet voivat osittain poiketa liike-elämän vastaavista. (Saarelainen 2013, 14–22.)

4.1 Business Model Canvas

Osterwalderin & Pigneurin (2010) liiketoimintamallin määritelmä: liiketoimintamalli kuvailee perusteet, miten organisaatio luo, toimittaa ja ottaa haltuunsa arvoa. Tarviin sellainen malli, jonka kaikki ymmärtävät ja joka helpottaa keskustelua ja kuvailua. Heidän mielestään aloituspisteen pitää olla kaikilla sama ja kaikkien pitää puhua samasta asiasta. Näiden ajatusten haasteena he näkevät liiallisen yksinkertaistamisen, mallin tulisi olla ”tarpeeksi yksinkertainen, asiaankuuluva, intuitiivisesti käsitettävissä oleva” – yksinkertaistamatta liikaa yritysten monimutkaisiakin toimintoja”. Osterwalderin & Pigneurin kehittämä Business Model Canvas -malli (BMC) mahdollistaa organisaation toiminnan käsittämisen ja kuvailun visuaalisesti ja sisällöltään selkeästi. Mallin mukaisesta konseptista voi tulla yhteinen jaettu kieli liiketoimintamallien kuvailuun ja käsittelyyn uusia strategisia vaihtoehtoja innovoidessa. BMC-malli sisältää 9 rakennuspalikkaa, osaa, jotka näyttävät logiikan, millä yritys toimii ja tekee voittoa. Nämä osat kattavat liiketoiminnan neljä pääaluetta: asiakkaat, tarjonnan, infrastruktuurin ja taloudellisen kannattavuuden.

BMC:n rakennuspalikoita ovat:

- asiakasryhmät (Customer Segments)
- arvolupaukset (Value Propositions)
- kanavat (Channels)
- asiakassuhteet (Customer Relationships)

- tulovirrat (Revenue Streams)
- ydinresurssit (Key Resources)
- ydintoiminnot (Key Activities)
- ydinkumppanit (Key Partnerships)
- kulurakenteet (Cost Structures).

Osat kootaan visuaaliseksi taulukoksi, jota voidaan käyttää koko suunnitteluprosessin ajan. Parhaiten Osterwalder & Pigneur (2010, 16–44) toteavat mallin toimivan silloin, kun kooltaan tarpeeksi suurta BMC-taulukkoa täytetään asiaa käsitellessä ”brainstormaamalla” eli aivoriihen tapaan tuomalla esille ideoita ja käsitteitä, vaikka post-it -lappuja käyttäen. (BMC -taulukko (Osterwalder & Pigneur 2010, 49) voidaan keskelle arvolupausosaa kuvitella raja jakamaan taulukkoa kahtia. Oikea puoli taulukkoa kuvaa toiminnan arvoa, vasen puoli toiminnan suorituskykyä tai tehokkuutta. Arvolupausosassa yhdistyvät nämä molemmat puolet.) Business Model Canvas -liiketoimintamallia käytettäessä käsite arvo voidaan hyvin ajatella myös muuksikin arvoksi kuin rahalliseksi arvoksi.

4.2 Service Logic Business Model Canvas

Service Logic Business Model Canvas (Ojasalo & Ojasalo 2018, 82) on Osterwalderin liiketoimintamallista muokattu malli. Jukka Ojasalo ja Katri Ojasalo (2018) ovat tutkimustiiminsä kanssa empiirisen tutkimustyönsä tuloksena ottaneet liiketoimintamalliin käyttöön Service Logic -teorian, jossa toiminnan ja palvelujen innovointi perustuu asiakkaan arvoon ja tarpeisiin, varmistaen että asiakas on keskiössä kaikkien liiketoimintamallin yhdeksän osan kehittämisen prosesseissa. Ojasalon & Ojasalon mallissa otetaan viitekehyksessä huomioon molempien osapuolten, sekä tuottajan että asiakkaan näkökulmat. Asiakkaan rooli on aktiivinen ja asiakas huomioidaan arvon luojana ja tuottaja sen tukena.

5 BMC-MALLIT HAUSJÄRVEN KIRJASTON PALVELUMUOTOILUN TYÖVÄLINEINÄ

Yhteistyösuunnitelman tekemisen avuksi piti löytää työkalu, jolla pystyttäisiin visualisoimaan napakasti koko yhteistyön kuvio sekä prosessointi alkukartoituksesta kehitysideoinnin kautta lopputulokseen. Opinnäytteessä tutkittiin liiketoimintamallin käyttöä kirjaston palvelun suunnittelussa. Hypoteesina oli, että suunnittelussa voitaisiin käyttää apuna liiketoimintamallia. Työvälineeksi valikoitui Business Model Canvas -liiketoimintamalli (BMC) (Osterwalder & Pigneur 2010), josta on kehitetty (Ojasalo & Ojasalo 2018, 82) Service Logic Business Model Canvas-niminen liiketoimintamalli. Ojasalojen mallin ajatuksena on, että sekä tuottajan että asiakkaan näkökulmat otetaan huomioon kaikissa toimintamallin osissa palveluja kehitettäessä. Jotta saataisiin asiakkaan tarpeet ja mahdollisesti muuttuneet tilanteet paremmin huomioitua, pitää uutta toimintaa suunnitellessa konsultoida asiakasta ja myös seurata asiakkaan tilannetta säännöllisin väliajoin toiminnan alettua. (Ojasalo & Ojasalo 2018.)

Tässä Hausjärven case-tutkimuksessa ovat asiakkaina kunnan esiopetus, erityisopetus, perusopetus ja toisen asteen opetus (alakoulut, yläaste ja lukio) sekä varhaiskasvatus (päiväkodit, perhepäivähoitajat), joiden tarpeet saattavat muuttua vuosittain aina uuden toimintavuoden käynnistyttyä. Asiakkaiden toimintaa ohjaavat seuraavat lait: Perusopetuslaki (L 21.8.1998/628), Varhaiskasvatuslaki (L 540/2018), Laki perusopetuslain muuttamisesta (L 642/2010), Lukiolaki (L 10.8.2018/714) ja kulloinkin voimassa olevat sekä kansalliset että paikalliset opetussuunnitelmat. Kirjaston toimintaa ohjaa Laki yleisistä kirjastoista (L 29.12.2016/1492) ja Opetus- ja kulttuuriministeriön Asetus yleisistä kirjastoista (A 660/2017); sekä Hausjärven kirjaston toimintastrategia, joka on tekeillä.

Tässä työssä käytettiin suunnitteluun molempia edellä kuvattuja BMC-liiketoimintamalleja yhteen sovellettuna (liite 1). Liiketoimintamallien yhdeksän rakennuspalikkaa, osaa, säilyivät mukana. Osien otsikot ovat Osterwalderin & Pigneurin (2010) Business Model Canvas:in mukaiset. Ajateltiin, että alkuperäisen liiketoimintamallin osanimet ovat selkeämmät. Ojasalon & Ojasalon tutkimusryhmän (2018) Service Logic -ajatus molempien osapuolten, sekä tuottajan että asiakkaan, näkökulmista

säilytettiin tässä palvelumuotoilutapauksessa. Tämän vuoksi mukana suunnittelussa olivat myös kysely ja teemahaastattelut kohderyhmille. Tässä sovelletussa mallissa (liite 1) muutettiin kuitenkin parin osan otsikkokäsitteitä kirjastomaailmaan sopivimmiksi. Kyseiset osat olivat kulurakenne (Cost Structures), joka muutettiin toimintakuluiksi. Tulovirrat (Revenue Streams) muutettiin suoritteiksi. Yleinen kirjasto on julkisella rahoituksella toimiva organisaatio ja toimii pääasiassa maksuttomasti. Toimintakulut ja suoritteet ovat avainlukuja, joita kirjasto tilastoi vuosittain kertoakseen toiminnastaan. Nämä käsitteet ovat Opetus- ja kulttuuriministeriön kirjastotilastojen mukaiset. (OKM, [viitattu 19.3.2020].)

Hausjärven kirjaston koko työyhteisö, 4 vakituista työntekijää pääkirjastolta, 1 vakituinen työntekijä kirjastoautosta ja sen hetkiset harjoittelijat osallistettiin mukaan toimintamallin ideointityöhön. Fasilitointia (Salmela 2019; Karreinen 2019) käytettiin asioiden ja ideoiden koostamisessa työmenetelmänä siksi, että koko henkilökunta tekee pienessä työyhteisössä kaikkia asiakaspalvelutöitä ja niin muodoin löytyy myös näkemyksiä aiheeseen kaikilta. Osallistamisessa käytettiin fasilitoinnin ”me-we-us” -menetelmää (Karreinen 2019). Menetelmässä mietitään asiaa ensin itsenäisesti (me), sitten yhdessä parin kanssa (we) ja lopulta viedään koko ryhmän (us) kanssa ajatukset ja ideat yhteen. Materiaalit eli sovellettu BMC-mallipohja ja tehtäväohjeet annettiin kolme viikkoa ennen kokousta henkilökunnalle tutustumista ja työstämistä varten. Mallin sisällöstä keskusteltiin kirjastolla myös näiden viikkojen aikana vapaamuotoisissa kahvi- ynnä muissa tuokioissa. Palvelun käsittely oli yhtenä osana työpistekokousta ja kokoaminen sujui aiheeseen etukäteen tutustumisen vuoksi varsin nopeasti. Ideointikokous oli osa kirjastohenkilökunnan työpistepalaveria 28.8.2019 ja siitä tehtiin (Hausjärven pääkirjasto 2019) erillinen pöytäkirja.

5.1 Ydinkumppanit

Ydinkumppaniosassa katsotaan ketkä ovat toiminnan kannalta tärkeitä toimijoita, mitä resursseja heiltä saadaan, mitä hyötyä kumppanuudesta on, onko tuottajalla ja asiakkaalla samoja kontakteja (Osterwalder & Pigneur 2010, 39). Laki yleisistä kirjastoista (L 29.12.2016/1492, §6, 11) sanoo, että kirjasto voi tehtäviensä hoitamisessa tehdä yhteistyötä viranomaisten, kirjastoalan toimijoiden, päiväkotien,

koulujen ja oppilaitosten sekä muiden yhteisöjen kanssa. Hausjärven yhteistyösuunnitelman tuottaja ja asiakkaat ovat kunnallisia toimijoita, joten Hausjärven kunnan sivistystoimi ja sivistyslautakunta (SIVLA) ovat molempien yhteisiä ydinkumppaneita. Sieltä tulevat raamit, sekä taloudelliset että toiminnalliset, sivistysjohtajan ja sihteerin päätökset, tietotaito ja tuki, lautakunnan päätökset (kirjasto, varhaiskasvatus, esi- ja perusopetus, toisen asteen opetus). (Hausjärven kunta 2019c.)

Yhteistyösuunnitelman osapuolet ovat kunnallisina toimijoina myös keskenään ydinkumppaneita, osaan kirjattiin mukaan myös asiakasryhmät. Ratamo-kirjastokimppan, johon Hausjärven kirjasto kuuluu, voidaan myös katsoa olevan molempien osapuolten ydinkumppani tarjoamallaan toiminnalla ja aineistolla. Kirjastolle kimppa tarjoaa myös koulutusta, vertaistukea ja yhteistyötä kirjastotoiminnassa. Toinen ydinkumppani, joka tarjoaa kirjastolle koulutusta ja vertaistukea on AKE eli alueellinen kehittämistehtävätoiminta, joka tällä alueella kuuluu Lahden kaupunginkirjaston toimialaan (A 660/2017; L 29.12.2016/1492, 7–8§).

Aineiston toimittajat ovat kirjaston ja asiakkaiden ydinkumppaneita. Kirjasto hankkii aineistoaan Kirjavälitykseltä, Kirjastopalvelulta, Ellibsiltä ynnä muilta pienemmiltä toimittajilta. Perusopetus, lukio ja varhaiskasvatus hankkivat oppikirjat Kirjavälitykseltä.

Yhteistyökumppani on myös Celia, joka tarjoaa palveluja yleisille kirjastoille, päiväkodeille, kouluille ja opettajille. Celia on saavutettavan kirjallisuuden ja julkaisemisen asiantuntijakeskus, joka tukee yhdenvertaisuutta lukemisessa ja oppimisessa. Celian palvelut yleisten kirjastojen kautta tarjoavat asiakkaalle saatavaksi Celia äänikirjapalvelun ja CD-kirjakerhot. Koulut voivat myös rekisteröidä suoraan oppilaita Celiaan. Koulun pitää olla ensin rekisteröitynä yhteisöasiakkaaksi, jotta rekisteröitynyt opettaja voi puolestaan rekisteröidä oppilaita. Celian kokoelmatarjonnassa kouluille on peruskoulun uuden opetussuunnitelman mukaisia oppikirjoja, teemoitettuja kirjastoja eri ilmiöistä ilmiöpohjaisen oppimisen aineistoksi, lasten- ja nuorten kaunokirjauutuuksia sekä Tarina-arkku-osio työkaluksi lasten- ja nuorten innostamiseen lukemisen pariin. Celian aineistot ovat äänikirjoja, elektronisia kirjoja, Daisy-trioja (ääni-teksti-kuva), pistekirjoituskirjoja. Päiväkodeille Celia tarjoaa lainattavaksi kottelukirjoja ja äänikirjoja pakettilähetysinä. (Celia, [viitattu 11.11.2019].)

Tapahtumakumppanit, kuten Lukukeskus, ovat tapahtumatuotannon yhteistyösapuolia. Tapahtumatuotanto on yksi kirjaston tilastoitavista suoritteista. Tapahtumakumppanina voi olla myös asiakas, kuten päiväkot, toimittaessaan kirjastolle lasten piirroksia näyttelymateriaaliksi.

Kolmas sektori eli vapaaehtoissektori on Hausjärvellä jo mukana yhteistyössä Ryttylän kyläkirjaston muodossa. Mukana on myös kylätoimikuntia, järjestöjä ja niin edespäin. Vapaaehtoiset toimijat ovat ryhmä, johon kannattaa kiinnittää huomiota ja jonka kanssa miettiä uusia yhteistyömuotoja.

5.2 Ydintoiminnot

Ydintoiminnot-osa sisältää toimet, joilla tuottajan arvolutaus asiakasryhmälle täyttyy (Osterwalder 2010, 37). Laki yleisistä kirjastoista (L 29.12.2016/1492, §6, 11) säättää yleisen kirjaston tehtävät, joiden perusteella yhteistyösuunnitelmaa tehdään.

Yleisen kirjaston tehtävänä on:

1. tarjota pääsy aineistoihin, tietoon ja kulttuurisisältöihin;
2. ylläpitää monipuolista ja uudistuvaa kokoelmaa;
3. edistää lukemista ja kirjallisuutta;
4. tarjota tietopalvelua, ohjausta ja tukea tiedon hankintaan ja käyttöön sekä monipuoliseen lukutaitoon;
5. tarjota tiloja oppimiseen, harrastamiseen, työskentelyyn ja kansalaistointintaan;
6. edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua.

Yhteistyön tarkoituksena on tukea asiakasryhmien eli varhaiskasvatuksen, erityisopetuksen, esiopetuksen, perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmien sisältöä (Hausjärven kunta 2017; Hausjärven kunta 2019b). Ydintoimintoihin kuuluu kirjaston osalta, mitä laki yleisistä kirjastoista edellyttää (L 29.12.2016/1492, §6, §11, §16) eli ylläpitää yleisen kirjaston tehtävän hoitamiseksi tarkoituksenmukaisia tiloja, ajantasaista välineistöä sekä riittävää ja osaavaa henkilöstöä. Toimintojen säännöllinen seuranta ja tilastointi kuuluu myös ydintoimintoihin, samoin kuin vaikuttavuuden arviointi. Organisaation toimintaan kuuluu itsearviointi ja arvioinnin tuloksista

oppiminen. Toimintaa arvioidaan ja mitataan eri näkökulmista ja julkisesti rahoitettuun toimintaan arviointi kuuluu oleellisena osana. Palvelujen laadun kehittämiseen velvoittavat hallitusohjelma, kirjastolainsäädäntö, kansalliset kirjastopoliittiset linjaukset ja kuntien yhteisesti sopimat linjaukset. Kyse on yleisten kirjastojen laatusuosituksesta. (OKM 2010.) Hausjärvellä voisi yhteistoimintasuunnitelman yhteydessä toimia seuraavan tyyppinen seurantamalli:

Vuositilastoista, toiminnan tilastoimisesta ja kyselyjen sekä haastattelujen sisällöstä voidaan arvioida vaikuttavuutta eri tasoilla. Tasoja voisi olla TTS-hankkeen (Haapaniemi. 2012) tasoja mukaellen a) palvelun asiakkaat ja käyttäjät (koulut ja oppilaat) b) kirjaston työyhteisö (pääkirjaston ja auton yhteistyö) c) seudulliset vaikutukset (vaikutus oppilaiden monilukutaidon ja tiedonhankinnan valmiuksiin yläkouluun ja lukioon siirryttäessä, kirjastojen käyttö vapaa-aikana) d) vaikutus tavoitteiden toteutumisessa (tasa-arvoisempi tarjonta alakouluille sekä opettajien osallistaminen ja sitouttaminen). (Koivukangas-Taponen 2019d.)

Yhteistoimintasuunnitelma tulee valmistuttuaan olemaan ydintoiminto. Kirjaston palveluista kirjattiin ydintoiminnoiksi kokoelmat, aineiston lainaustoiminta, ohjaukset (kirjastonkäytön-, tiedonhaun ja -hankinnanohjaus), vinkkaukset, satutuokiot, aineiston teema-, lukudiplomi- ja lukupiiripaketit, tapahtumat sekä mahdolliset muut kyselyn (Kysely 2019, liite 2) ja haastattelujen (Haastattelu 2020a; 2020b) esille tuomat yhteistyötoiveet.

5.3 Ydinresurssit

Resurssit mahdollistavat tuottajan eli kirjaston antaman arvolupauksen, eli mitä arvoa tuotamme, mitä asiakkaiden ongelmia voimme auttaa ratkaisemaan tai mitä asiakkaan tarpeita voimme tyydyttää. Siihen kuuluu niin aineelliset kuin aineettomatkin resurssit: taloudelliset resurssit, tilat ja välineet, henkilökunta ja henkilöstön tietotaidolliset resurssit. (Osterwalder & Pigneur 2010, 35.) Laki yleisistä kirjastoista (L 29.12.2016/1492, 6§) edellyttää, että lain 1 momentissa tarkoitetun tehtävän hoitamiseksi yleisellä kirjastolla tulee olla tarkoituksenmukaiset tilat, ajantasainen välineistö sekä riittävä ja osaava henkilöstö. Tähän resurssit osaan kirjattiin talousarvio, toimivat tilat (pääkirjasto ja kirjastoauto), kalusto ja kalusteet, laitteistot ja

sovellukset, aineistot ja kokoelmat sekä osaava, koulutettu ja määrällisesti riittävä henkilökunta (vakinainen ja määräaikainen).

5.4 Arvolupaus

Arvolupausosa vastaa kysymyksiin: mitä arvoa tuotamme asiakasryhmälle, mitä asiakasryhmän ongelmia voimme auttaa ratkaisemaan, mitä asiakasryhmän tarpeita voimme tyydyttää? Arvo voi olla määrällistä tai laadullista. (Osterwalder & Pigneur 2010, 23.) Edelleen laki yleisistä kirjastoista (L 29.12.2016/1492, 6§) ja kirjaston tehtävistä on tässä pohjana. Kirjaston toiminnan saavutettavuuden ja säännöllisyyden kautta (kokoelma- ja aineistosisällöt, joissa myös huomioidaan erityiskohderyhmät, riittävät aukioloajat ja aamupäivien luokka-ajat, kirjastoauton aikataulu ja reittirakenne, yhteistyösuunnitelma ja yhteistyön kokoaminen säännölliseksi vuosikellotoiminnaksi) voi kirjasto tukea peruslukutaitoa, monilukutaitoa, tiedonhakua ja -hankintaa, tunnetaitojen oppimista ja olla mahdollisuuksien mukaan oppimisympäristönä. Arvolupauksen tukena on säännöllinen seuranta, vaikuttavuuden arviointi, tilastointi ja saadut asiakaspalautteet.

5.5 Kanavat

Oikeiden kanavien ja niiden yhdistelmien löytäminen on ratkaisevaa asiakkaiden tavoittamiseksi heille parhaiten sopivalla tavalla (Osterwalder & Pigneur 2010, 27). Hausjärven kirjastotoimen saavutettavuus (pääkirjaston aukioloajat, kirjastoauton aikataulu ja reittirakenne, osaava henkilökunta ym. mitä edellisessä kappaleessa esitettiin) on tässä perustana. Saavutettavuutta on myös kokoelmien sisällön kohdentaminen eri asiakasryhmille, kuten esimerkiksi selko- ja helppolukuisten aineistojen hankinta muun muassa erityisopetuksen tarpeisiin. Yhteistyösuunnitelman avulla voidaan kartoittaa asiakasryhmille sopivat ajat ja paikat tapaamiseen sekä toimintojen tarkoituksenmukainen sisältö.

Tiedotusta varten voidaan sopia henkilökohtaisen sähköpostiviestittelyn ja puhelin-yhteyden lisäksi sosiaalisen median kanavia, kuten WhatsApp, Instagram, Facebook tai asiakaskirjeet sähköpostin muodossa. Kirjaston kotisivut antavat yleistä

tietoa toiminnasta, kotisivuille voidaan myös laittaa ajanvarausmahdollisuus luokkakäynneille.

Ratamo-kimppa ja Ratamo-verkkokirjasto mahdollistavat käyttöön laajemmat kokoelmat ja itsepalveluna ympärivuorokautisen kokoelmien tutkimisen, lainojen uusimisen ja aineiston varaamisen. Sähköisen aineiston Ellibs-palvelu laajentaa ja mahdollistaa aineiston käyttöä muun muassa e-kirjojen ja e-äänikirjojen muodossa. Mukana on myös Celia sekä suoratoistopalvelu Kirjastokino.

5.6 Asiakasryhmät

Asiakasryhmäosa määrittelee ne eri ryhmät ja organisaatiot, joita aiotaan saavuttaa ja palvella. Niitä, joille tuottaja luo arvoa ja jotka ovat tärkeitä tuottajalle. (Osterwalder 2010, 20–21.) Hausjärven yhteistyösuunnitelmassa asiakasryhmät kuuluvat sivistystoimen piiriin. Varhaiskasvatukseen kuuluvat kunnalliset päiväkodit Oitissa, Ryttylässä, Hikiällä ja Kirkonkylällä sekä yksityiset perhepäivähoitopaikat, päiväkodit ja ryhmäperhepäiväkodit. (Hausjärvi 2019d) Perusopetukseen kuuluvat esiopetus, yleisopetus ja erityisopetus alakouluilla Oitissa, Ryttylässä, Hikiällä ja Monnissa sekä yleis- ja erityisopetus yläasteella Oitissa. Toisen asteen opetukseen kuuluu yleis- ja erityisopetus Oitin lukiossa. (Hausjärven kunta 2019b.)

5.7 Asiakassuhde

Asiakassuhdeosa kertoo minkä tyyppinen suhde kunkin asiakasryhmän kanssa muodostetaan ja ylläpidetään. Onko sellaista jo olemassa? Miten ne mallissa integroidaan muiden osien kanssa. Sisältyykö asiakassuhteeseen henkilökohtaista asiakaspalvelua, itsepalvelua tai automatisoitua palvelua tai vaikkapa yhteistoiminnallista menettelyä. (Osterwalder & Pigneur 2010, 29.) Laki yleisistä kirjastoista (L 29.12.2016/1492) edellyttää kirjastotoiminnan tarjontaa asiakkaalle ja pääasiassa maksutta. Yhteistyötä voidaan tehdä viranomaisten, kirjastoalan toimijoiden, päiväkotien, koulujen ja oppilaitosten sekä muiden yhteisöjen kanssa.

Asiakassuhde on useimpiin asiakasryhmiin ollut olemassa pääkirjaston ja kirjastoauton toiminnan myötä jo vuosien ajan vaihtelevin sisällöin, mutta kaikkia kohderyhmiä ja toimipisteitä ei olla saavutettu. Yhteistyösuunnitelman myötä pyritään saamaan aikaan mahdollisimman tasapuolinen asiakassuhde kaikkiin kohderyhmiin sekä sisällöltään että saavutettavuudeltaan. Olisi hyvä saada aikaan kirjastoyhteistyöhenkilöverkosto toimipisteiden ja kirjaston kesken. Toivottaisiin muodostuvan kontaktia kirjastopalvelujen ei-käyttäjiin.

Ratamo-verkkokirjasto ja sähköiset palvelut tarjoavat itsepalvelua kokoelmien saavutettavuudessa, aineiston varaamisessa, laina-aikojen uusimisessa laajentaen toimintapohjaa koko Ratamo-kirjastojen alueelle. Palvelu on ollut tarjolla, mutta ei ehkä ole saavuttanut kohderyhmiä, parempaa markkinointia kaivataan. Sähköiset aineistot, e-kirjat ja e-äänikirjat, ovat koko Ratamon yhteistä kokoelmaa. Celian palvelut erityisryhmille saavutetaan myös kirjaston kautta. Uutena palveluna on Kirjastokino, joka tarjoaa elokuvia ja lisäksi dokumentteja ja konserttitaltiointeja.

5.8 Toimintakulut (kulurakenne)

Kulurakenneosa sisältää tärkeimmät ja olennaisesti toimintaan kuuluvat kulut. Voi olla tarkoituksenmukaista tarkastella kuluja sekä hintakustannuksina että arvokustannuksina. (Osterwalder & Pigneur 2010, 40–41.) Yleinen kirjasto on julkisella rahoituksella toimiva organisaatio ja toimii pääasiassa maksuttomasti. Tässä toimintakuluosassa on otettu huomioon sekä aineelliset että aineettomat kulut. Aineelliset kulut talousarviossa sisältävät seuraavia toimintakuluja: kirjastoauton kunnossapito- ja polttoainekulut, aineiston ja kokoelman hankinta- ja ylläpitokulut, kiinteistö- ja tilakulut, henkilöstömenot, ajan- ja asianmukaisten kalusteiden ja kaluston ylläpidon, materiaalikulut, ajan- ja asianmukaisen laitteiston sekä sovelluksien hankinnan ja ylläpidon. Tapahtumatuotanto voidaan laskea sekä aineelliseksi että aineettomaksikin kuluksi. Saavutettavuus (ks. arvolupausosa), muun muassa kokoelmat ja aineistosisällöt, pääkirjaston ja kirjastoauton aukiolotunnit, kirjastoauton aikataulutus ja reittirakenne, pääkirjaston aamupäivien (klo 8–10) luokka-ajat ja vuosikello voidaan laskea sekä aineellisiksi että aineettomiksi kuluiksi, kuten myös henkilöstön täydennyskoulutus.

5.9 Suoritteet (tulovirrat)

BMC:n tulovirrat -nimi on muutettu suoritteiksi, sillä kirjastotoiminta on julkisesti rahoitettua ja on asiakkaille pääsääntöisesti maksutonta (L 29.12.2016/1492, §12). Toimintaa seurataan, tilastoidaan ja vaikuttavuutta arvioidaan yleisten kirjastojen kansallisen perustilastoinnin avulla, josta vastaa Opetus- ja kulttuuriministeriö ja aluehallintovirastot (OKM, [viitattu 11.11.2019]). Suoritteet ovat kirjastotoiminnasta kertovia avainlukuja. Tilastointia tehdään Hausjärvellä myös kunnan toimintakertomusta varten sekä kirjaston kehittämisen työkaluna eli toiminnan arviointi kuuluu olennaisena osana kehittämiseen. Toiminnan arviointi on sekä laadullista että määrällistä (tilastot). Suoriteosaan otettiin nyt alkuvaiheessa mukaan seuraavat kirjaston suoritteet:

- lainaus ja lainaajat
- käynnit ja kävijät
- aineisto: määrä, kulut ja hankinta
- näyttelyt
- tapahtumat ja niiden osallistujamäärät
- käyttäjäkoulutukset ja niiden osallistujamäärät
- henkilöstön määrä ja täydennyskoulutus
- palvelupyynnöt (kaukolainat, aineistopakettit ym.)
- toimintakulut
- aukiolotunnit
- ryhmäkäyntien määrät ja sisällöt; satutuokioiden määrät ja osallistujat
- asiakasryhmäpalaute: seuranta, palautteet, tilastointi ym.

Asiakasryhmien suoritteista on mukana säännöllisten seurantakokousten määrä ja anti, palaute eli opettajien arviot ja mahdollinen tilastointi siitä, miten arvolupausosan tavoitteet ovat täyttyneet. Tätä voidaan seurata kyselyin ja haastatteluin.

6 TUTKIMUKSESTA

6.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimuskysymykset

Työn lähtökohtana oli, että Hausjärvellä ei ollut olemassa kirjaston, varhaiskasvatuksen ja koulun yhteistyösuunnitelmaa. Kunnan sisäinen maantieteellinen rakenne aiheutti kouluille ja päiväkodeille epätasa-arvoisen tilanteen, sillä kaikki koulut ja päiväkodit eivät pitkien välimatkojen vuoksi voi tehdä käyntejä pääkirjastolle. Toinen lähtökohta oli, että yhteistyösuunnitelman tekoon oli löydettävä suunnitteluun sopiva työkalu. Kirjaston ja kohderyhmien yhteistoimintaa pitäisi pystyä esittämään mahdollisimman hyvin visualisoiden, jotta kokonaisuus saataisiin näkyviin selkeänä. Hypoteesiksi muodostui, että kunnallisen organisaation palveluja voitaisiin visualisoida, kehittää ja prosessoida käyttäen työvälineenä liiketoimintamallia.

Tutkimuskysymykset olivat:

- Miten liiketoimintamalli toimii kirjastopalvelun suunnittelussa ja kuvaamisessa?
- Millainen yhteistyörakenne on mahdollinen kunnan varhaiskasvatuksen, koulujen ja kirjaston välillä?
- Millaisia yhteistyömuotoja haluttiin?
- Miten erityisopetus olisi otettava huomioon ja mitä uutta erityisopetus voisi tuoda työmuotoihin?

6.2 Tutkimusmenetelmät

Tutkimusotteeksi valikoitui laadullinen case-tutkimus, sillä tarkoituksena on jatkaa käytännön sovellukseen. Metsämuuronen (2009, 220) taustoittaa, että laadullisen tutkimuksen tutkimusote perustuu eksistentiaalis-fenomenologis-hermeneuttiseen tieteenfilosofiaan. Metsämuuronen mukaan (2009, 219–224) tapaustutkimus (case study) määritellään empiiriseksi tutkimukseksi, jossa tutkitaan nykyistä tapahtumaa tai toimivaa ihmistä tietyssä ympäristössä käyttäen monipuolisia ja monella tavalla hankittuja tietoja. Myös toiminnassa olevaa tapahtumaa voidaan tutkia tällä tavalla.

Tapaustutkimuksen luonteeseen kuuluu monella tavalla hankitut tiedot sekä pyrkimys ymmärtää ilmiötä syvällisemmin. Tapausta valottavan tilastollisen aineiston käyttö on myös sallittu. Tapaustutkimus on kyseisestä tapauksesta oppimista. Hirsjärvi (2015,164) summaa kvalitatiivisen tutkimuksen tyypillisiä piirteitä olevan muun muassa, että a) tutkimus on luonteeltaan kokonaisvaltaista, aineisto kootaan luonnollisissa, todellisissa tilanteissa b) käytetään aineiston hankinnassa laadullisia metodeja kuten haastattelut, havainnointi ja erilaisten dokumenttien ja tekstien diskursiiviset analyysit c) kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti d) tutkimussuunnitelma muotoutuu tutkimuksen edetessä.

Tutkimuksellisenä osana opinnäytteeseen sisältyi sovelletun Business Model Canvas -liiketoimintamallin avulla tehty kirjaston palvelutilanteen alkukartoitus, toiminnan suunnittelu ja kuvaaminen. BMC-malli on Alexander Osterwalderin ja Yves Pigneurin (2010) kehittämä työkalu yritysten liiketoimintamallien uudistamiseen. Jukka ja Katri Ojasalo (2018) ovat empiirisessä kvalitatiivisessä tutkimuksessaan kehittäneet BMC-mallista käytännössä hyvin toimivan palvelupainotteisen Service Business Model Canvas -mallin. Opinnäytteessä tutkittiin voiko liiketoimintamallia hyödyntää työkaluna kunnallisen organisaation, kirjaston, palvelumuotoilussa. Kirjastohenkilökunnan kanssa palvelua BMC:llä kartoitettaessa käytettiin menetelmänä fasilitointia (Karreinen 2019; Salmela 2019), johon osallistui kirjaston sekä vakituinen että määräaikainen henkilökunta.

Kysely on survey-tutkimuksen keskeinen menetelmä (Hirsjärvi 2015, 193–207). Ojasalo & Ojasalon Service Logic -teorian mukaisesti (ks. sivu 29) lähetettiin asiakkaille (kirjastopalvelun kohderyhmien työntekijöille) strukturoitu Webropol-kysely (Kysely 2019, liite 2), jolla kartoitettiin mitä jo olemassa olevista palveluista toimipisteet haluavat. Lisäksi vapaatekstikentässä oli mahdollisuus tuoda esille, oliko vastaajilla uusia toimintaideoita. Kyselyn tulosten perusteella tarkennettiin tilannetta toimipisteiden kirjastoyhteistyöhenkilöiksi lupautuneiden työntekijöiden teemahaastatteluilla, joilla pyrittiin selvittämään myös erityisopetuksen tarpeita.

Kvalitatiivinen tapaustutkimus (case study) on toiminnassa olevan tapauksen tutkimusta ja tapaustutkimukseen kuuluu kerätä tietoja mahdollisimman monipuolisesti ja monella tavalla (Metsämuuronen 2009, 219–224). Haastattelu on kvalitatiivisen tutkimuksen käytetyin menetelmä ja haastattelulajeista käytetyin on

teemahaastattelu. Teemahaastattelussa informanttia (haastateltavaa) haastatellaan aihe kerrallaan, aiheet eli teemat on mietitty etukäteen ja tavoitteena on pyrkiä ymmärtämään ja saamaan käsitys tutkittavasta tapauksesta (Kananen 2017, 88–115).

Teemahaastattelut (Haastattelu 2020a) tehtiin yhteistyössä hausjärveläisen Annikki Liljeforsin kanssa pääkirjastossa. Annikki Liljefors on kasvatustieteen maisterikoulutettavana (pääaineena erityispedagogiikka) Helsingin yliopistossa ja hän tutki erityisesti erityisopetuksen mielipiteitä omaan kurssitehtäväänsä ”Opettaja oman työnsä tutkijana” liittyen. Annikki Liljefors on myös litteroinut haastattelut. Liljeforsin kanssa suunniteltiin haastattelurunkoa sekä teemoja ja hän osallistui keskusteluun ja kommentoi hanketta oman kurssitehtävänsä puitteissa, mutta ei osallistunut kyselyn ja haastatteluiden kysymysten tekemiseen.

7 KYSELY – TULOKSIA JA POHDINTAA

Tutkimus oli kvalitatiivinen case-tutkimus, sillä yhteistyösuunnitelman valmistuttua on tarkoitus siirtyä käytännössä toteuttamaan sen mukaan yhteistyötä organisaatioiden välillä. Tapaustutkimus on toiminnassa olevan tapauksen tutkimusta ja tapaustutkimuksessa kuuluu kerätä tietoja mahdollisimman monipuolisesti ja monella tavalla (Metsämuuronen 2009, 219–224). Hausjärven kirjastolla on vuosien ajan ollut erilaisia palveluja päiväkodeille ja kouluille, mutta johdonmukainen ja kaikkia kohderyhmiä tasapuolisesti kohteleva toiminnan suunnitelma puuttui. Kohdeorganisaatioiden toiveita lähdettiin selvittämään Webropol-sovelluksen avulla tehdyllä strukturoidulla kyselyllä (Kysely 2019, liite 2). Kysely on kvantitatiivisen tutkimuksen tiedonkeruumenetelmä, mutta sitä tarvitaan myös kvalitatiivisen tutkimuksen aineistonkeräysmenetelmänä ja strukturoituja kysymyksiä voidaan käyttää laadullisessa aineistossa ilmiön taustoittamiseen (Kananen 2017, 88–115).

7.1 Kyselyn tarkoitus

Kyselyn (Kysely 2019, liite 2) tarkoituksena oli selvittää, mitä kirjaston olemassa olevia palveluja kukin yhteistyösuunnitelman piirissä oleva toimija haluaisi ja olisiko heillä uusia ideoita yhteistyöhön. Kysely toteutettiin Webropol-sovelluksen avulla aikavälillä 5.11.–3.12.2019. Sähköposti kyselystä toimintaohjeineen ja kyselyn linkki lähetettiin ajoissa etukäteen koulujen rehtoreille sekä varhaiskasvatuksen kunnallisen ja yksityisen puolen johtajille eteenpäin välitettäväksi toimipisteisiin ja työntekijöille. Kysely sisälsi kolme kysymystä:

- mikä on vastaajan ammattinimike
- missä toimipisteessä vastaaja työskentelee
- minkä sisältöistä kirjastoyhteistyötä vastaaja haluaisi

Lisäksi annettiin vapaatekstikentässä mahdollisuus tuoda esille omia ideoita. Kyselyn vastauksia analysoitiin Webropol-sovelluksessa suodattamalla vastauksia ammattinimikkeiden, toimipisteiden sekä kirjastopalvelujen kautta ja tarkastelemalla tämän perusteella tehtyjä Excel-taulukoita.

Saatujen vastausten perusteella teemahaastateltiin toimipisteiden valitsemia kirjasto-yhteistyöhenkilöitä tarkoituksena saada näin vielä tarkennettua haluttujen palvelujen sisältöä. Haluttiin myös kysyä löytyisikö uusia toimintamuotoja tai voitaisiinko jo olemassa olevaa tehdä toisin. Haastatteluissa otettiin esille mitä mieltä toimipisteissä oltaisiin vuosikellosta ja miten toiminnan seuranta parhaiten järjestettäisiin. Erityisopetuksen saralta kirjastolla oli toiveita saada uudenlaisia toimintaideoita.

Haastatteluissa oli mukana hausjärveläinen Annikki Liljefors, joka Helsingin yliopiston opiskelukurssinsa ”Opettaja oman työnsä tutkijana” tiimoilta oli kiinnostunut erityisesti erityisopetuksen haastattelusta. Annikki Liljefors on kasvatustieteen maisterikoulutettavana (pääaineena erityispedagogiikka) Helsingin yliopistossa. Haastattelurunkoa ja teemoja suunniteltiin yhteistyössä, mutta kyselyn ja haastattelujen kysymyksien tekoon Liljefors ei osallistunut. Annikki Liljefors oli läsnä jokaisessa pääkirjastossa pidetyssä haastattelussa ja litteroi haastattelut. Liljefors osallistui keskusteluihin ja pohti hanketta oman kurssitehtävänsä kautta.

Kyselyn ja teemahaastattelujen tulosten perusteella on tarkoitus tehdä ensimmäinen yhteistyösuunnitelma ja kehittää toimipisteiden kanssa lukuinnon sekä luku- ja monilukutaidon tiimoilta yhteistyötä. Lisäksi kirjastoauton piirissä olevien toimipisteiden kanssa on tarkoitus luoda uusi yhteistyökulttuuri sovitettuna kirjastoauton aika-tilaan.

7.2 Kyselyn toteutuminen

7.2.1 Miten kyselyyn vastattiin

Kysely (Kysely 2019, liite 2) oli avoinna 5.11.–3.12.2019. Sinä aikana oli kyselyä avattu 43 kertaa ja kyselyn teki loppuun asti 27 vastaajaa. Kyselyssä kysyttiin vastaajan ammattinimikettä, toimipistettä ja mistä kirjaston olemassa olevasta palvelusta on kiinnostunut työssään sekä annettiin vapaatekstiosiossa mahdollisuus esimerkiksi omien uusien ideoiden julkittamiseen. Eniten (Taulukko 3) vastaajina oli luokanopettajia (10), erityisopettajia 6, aineenopettajia 5, lastentarhaopettajia 5 ja 1 esikouluopettaja.

Taulukko 3. Kyselyyn vastanneet (Kysely 2019, liite 2).

ammattinimike	määrä	% vastanneista
luokanopettaja	10	37,04 %
aineenopettaja	5	18,52 %
erityisopettaja	6	22,22 %
esikouluopettaja	1	3,70 %
lastentarhaopettaja	5	18,52 %
	27	100,00 %

Hausjärvellä perusopetusta antaa 4 alakoulua: Oitin koulu, Ryttylän koulu, Eskon koulu Hikiällä, Monnin koulu sekä 1 yläaste. Esiopetusta järjestetään kaikilla alakouluilla. Toisen asteen opetusta antaa 1 lukio. Varhaiskasvatusta kunnallisena palveluna tarjoaa 4 päiväkotia: Oitin, Ryttylän, Hikiän, Kirkonkylän päiväkodit. Yksityisiä päiväkoteja ja ryhmäperhepäiväkoteja on 4: Seikkailunystävät, Satumaa, Hippiäinen ja ryhmäperhepäiväkotona Taikametsän Maahiset. Yksityisten perhepäivähoitajien lukumäärää ei tutkimukseen saatu. (Hausjärven kunta 2019b; Hausjärven kunta 2019d). Opettajia alakouluilla (perusopetus, esiopetus ja erityisopetus) on yhteensä 55, yläkoululla ja lukiolla (perusopetus ja erityisopetus) yhteensä 32 (Eklund 2019). Kunnallisessa varhaiskasvatuksessa on 34 työntekijää, kunnallisessa esiopetusta täydentävässä varhaiskasvatuksessa 11 työntekijää (Alho 2019). Yksityisen varhaiskasvatuksen henkilöstön tietoja ei kyselyä varten saatu.

Taulukko 4 näyttää toimipisteiden vastaajat. Varhaiskasvatuksesta vastasi kyselyyn 5 lastentarhaopettajaa kaikista muista toimipisteistä paitsi Monnin päiväkodista. Ainoa päiväkotia, josta tuli useampi vastaus (2) oli Kirkonkylän päiväkotia. Kyselyn yksi heikkous on, ettei tiedetä edustaako vastaaja toimipisteensä vai omaa mielipidettä. Voitaisiin tosin ajatella, että nämä muiden päiväkotien vastaajat ehkä edustivat koko kyseisen päiväkodin mielipidettä.

Esikouluopettajista vastasi yksi opettaja Ryttylän koulusta. Oitin esikoulun kanssa on jo vakiintunutta yhteistyötä, ehkä sieltä ei siksi tullut kyselyvastauksia. Vastaukset Eskon ja Monnin koulujen esiopetuksesta olisivat olleet tärkeitä sen vuoksi, että koulut kuuluvat kirjastoauton toiminnan piiriin, jonka kehittäminen on iso osa yhteistyösuunnitelmaa.

Erityisopettajia oli vastaajissa 6 kappaletta, kaikista muista kouluista paitsi Oitin koulusta. Erityisopettajien määrä tänä lukuvuotena 2019–2020 Hausjärvellä oli yhteensä 11, vastausprosentti on näin ollen 54,55%. Erityisopettajien vastauksia ja näkemyksiä odotettiin kirjastolla erityisesti siltä kannalta, olisiko erityisopetuksella annettavana jotain uutta toimintamallia yhteistyöhön.

Vastaajissa oli eniten luokanopettajia (10) ja vastauksia tuli jokaiselta alakoululta. Aineenopettajia oli vastaajista 5, kaikki yläasteelta. Lukion ja yläasteen opettajat ovat osin yhteisiä. Se saattaa selittää sen, ettei lukiolta tullut vastauksia. (Taulukko 4.)

Taulukko 4. Vastaajat toimipisteittäin (Kysely 2019, liite 2.)

	lastentarha opettaja	esikoulu opettaja	erityis opettaja	luokan opettaja	aineen opettaja
varhaiskasvatus					
Oitin päiväkot	1				
Monnin päiväkot					
Ryhtylän päiväkot	1				
Hikiän päiväkot	1				
Kirkonkylän päiväkot	2				
esiopetus					
Ryhtylän koulu		1			
perusopetus					
Oitin koulu				1	
Ryhtylän koulu			1	2	
Monnin koulu			1	2	
Eskon koulu			3	5	
yläaste Oitti			1		5
yht.	5	1	6	10	5
kaikki yht.					27

7.2.2 Mitä kirjastopalveluja vastaajat toivoivat

Kyselyssä Hausjärven kirjaston tarjolla olevista kirjastopalveluista haluttiin yhteistyöhön mukaan kaikkia kahtatoista olemassa olevaa palvelua (Taulukko 5). Kyselyssä esitettiin yhteensä 116 kirjastopalvelutoivetta.

Aineistopaketti: teema -palveluun kohdistui eniten kiinnostusta, sitä toivoi kaikista ammattinimikkeistä 19 vastaajaa: varhaiskasvatuksesta 4, alakouluilta 18 ja yläasteelta 4. Teema-aineistopaketti on luonteva tapa tukea opetussuunnitelmien sisältöä. Aineistoa voidaan lainata luokkaan oppilaiden käytettäväksi, lainata oppilaalle itselleen tai hyödyntää kirjastossa, jolloin myös kirjasto oppimisympäristönä toteutuisi. Omia kokoelmia kirjastolla on käytettävissä kaksi: pääkirjaston ja kirjastoauton. Koko Ratamo-kirjastokimpan kokoelmaa voidaan hyödyntää seutuvarauksien avulla.

Tiedonhaku ja -hankintaohjaus -palvelua toivottiin toiseksi eniten, sitä toivoi 18 vastaajaa. Toivojina oli 3 erityisopettajaa – 2 alakouluilta ja 1 yläasteelta, 6 luokanopettajaa alakouluilta, 4 aineenopettajaa yläasteelta ja 4 aineenopettajaa lukiosta (yläkouluun ja lukion opettajat ovat osaksi yhteisiä). Yläasteen 7.-luokka käy tällä hetkellä tiedonhaku- ja hankintaohjauksessa, jossa pidetään pienissä ryhmissä aivoriihi miettien, miten nuoret hakevat tietoa, miten ja mistä sitä pitäisi hakea ja millaista on ”hyvä” tieto. Aivoriihen tulokset käydään yhdessä läpi. Toinen osa ohjausta on tällä hetkellä Ratamo-verkkokirjaston käytön ohjausta ja tiedon hakemista sieltä. Alakouluille on tiedonhakua ohjattu lähinnä pääkirjaston lasten tietokirjakujan avulla.

Kirjastonkäytön ohjausta toivoi 12 vastaajaa ja Alvari- ja Pongo -nallen kirjastoperehdytystä (esikoulu ja 1.-luokka) 3 vastaajaa, yhteensä 15 vastaajaa. Näitä kahta ohjausta toivovat vastaajat olivat: 1 lastentarhanopettaja, 1 esikouluopettaja, 4 erityisopettajaa, 8 luokanopettajaa ja 1 aineenopettaja. Kirjastonkäytön ohjaus tukee yleisen kirjaston tehtäviä.

Kirjastonkäytön ohjausta on Hausjärvellä tähän asti tehty vain pääkirjastossa. Kirjastoauton piirissä olevat toimijat saavat lainaukseen ja aineistovalintaan ohjausta auton pysäkeillä käydessään, mutta ei varsinaisia ohjaussessioita ole toteutettu. Oitin koulun esikouluryhmät ja 1.-luokkalaiset ovat joitain vuosia käyneet säännöllisesti syksyisin pääkirjastolla Alvari-nallen kirjastoperehdytyksessä. Suunnitteilla on kirjastoauton Pongo-nallen kanssa vastaavanlainen PowerPoint-esitys kirjastoauton piirissä oleville kohderyhmille. Huomionarvoista on, että tätä ensimmäistä kirjastoperehdytystä toivoi alakouluilta vain yksi luokanopettaja. Kirjaston edustajan ajatuksena oli, että opastus toteutuisi kaikilla esiopetusryhmillä ja ensimmäisillä luokilla.

Yläasteen 7.-luokkalaiset ovat kirjastonkäytön ohjauksen ehkä tärkein ryhmä. Yläaste kokoaa alakoulujen oppilaat Oittiin ja tällöin on mahdollisuus käydä pääkirjastolla ehkä sen ihan ensimmäisen kerran. Osa seitsemänsistä luokista ovat käyneet suunnitellusti kirjastonkäytön ohjauksessa joidenkin vuosien ajan. Äidinkielen ja historian opettajat käyttävät eniten pääkirjastoa, pienryhmät ja erityisopetuksen ryhmät silloin tällöin. Kirjastonkäytön ohjausta toivoi yksi aineenopettaja, myös tässä voi olla niin, että hän edustaa koko yläastetta.

Kirjavinkkausta toivoi 14 vastaajaa: 1 lastentarhanopettaja, 3 erityisopettajaa, 9 luokanopettajaa ja 1 aineenopettaja. Kirjavinkkauksessa on Hausjärvellä tähän asti ollut aloite opettajilla, vinkkaamaan on lähdetty pyynnöstä. Satutuokio on omalla tavallaan ollut myös kirjavinkkausta, luettavana ovat olleet pääasiassa uutuuskirjat. Lastentarhanopettajan kirjavinkkaustoiveesta ei tässä saada selville, tarkoitetaanko kirjavinkkausta lapsille, henkilökunnalle vai mahdollisesti vanhempainiltaan. Erityisopettajat ovat tähän asti ottaneet varsin vähän yhteyttä kirjavinkkausasiassa. On ilahduttavaa, että sitä kyselyssä toivottiin. Alakouluille ja yläasteelle pitäisi vinkkausta markkinoida, jospa se rohkaisisi opettajia tilaamaan kirjavinkkauksia.

Lukudiplomia toivoi myös 14 vastaajaa: 1 lastentarhaopettaja, 2 erityisopettajaa, 9 luokanopettajaa ja 2 aineenopettajaa. Hausjärvellä ainakin Oitin koululla on joillain luokilla ollut käytössä lukudiplomi Kunnari (Kunnari 2017). Kunnarissa on peruskoulun 1.–9.-luokille oman tasoiset aineistotarjottimet: Tapiiri, Kumi-Tarzan, Matilda ja Sinuhe. Tarjottimien aineisto sisältää kirja-, elokuva-, tehtävä- ja termiosat. Kunnarin tuottaja on Opetushallitus. Netlibris, Koulukino ja Espoon kaupunginkirjasto päivittävät Kunnaria. Oitin koulun luokilla on myös ollut käytössä lukupuu, jokaisesta luetusta kirjasta tulee lehti joko oppilaan omaan tai luokan yhteiseen lukupuuhun. Kirjaston kouluille järjestämää kunnan omaa lukudiplomia ei ole ollut olemassa.

Mielenkiintoinen tulos oli lastentarhaopettajan toive lukudiplomista päiväkotiin, ehdottomasti kehittelyn arvoinen asia. Lukudiplomia voitaisiin päiväkodissa toteuttaa vaikkapa lukubingon tapaan: tutustu/katsele/kuuntele vihreäkantinen kirja, muura-haisista kertova kirja, pahvisivuinen äänikirja tai kirja, jossa Viiru-kissa ja Pesonen jne. Bingoruudukoissa olisi tekstin sijaan aiheen kuva. Kun koko bingoruudukko tai bingorivi on käyty läpi, saadaan taitomerkki, todistus tai joku muu palkinto

suorituksesta. Lukudiplomibingon sisältö voitaisiin liittää päiväkodin aikatauluun, sen sisältämien taitojen ja asioiden opettelua tukemaan.

Aineistopaketti: lukupiiri -palvelua toivoi 12 vastaajaa, 3 erityisopettajaa, 8 luokanopettajaa ja 1 aineenopettaja. Aineistopaketteja (lukupiiri ja teema) on pyydetty kirjastolta enemmän kuin kirjavinkkauksia tähän asti. Lukupiirissä voidaan lukea esimerkiksi tietyn kirjailijan yhtä tai useampaa kirjaa, jotain genreä, uutuuksia, klassikoita tai kouluvuoden aiheita sivuavia teoksia. Osallistujien lukumäärä voi rajoittaa tarjontaa, ellei haluttu teos sisälly lukemistokokoelmaan. Hausjärven kirjastolla on tarjolla 25 nimekkeen lukemistokokoelma, jossa on kutakin nimekettä 30 nidettä. Ellei koko luokalle onnistuta samaa teosta saamaan luettavaksi, voi lukupiirissä olla useita pienempiä porukoita, joista jokainen lukee omaa kirjaansa.

Eskon koulun lukupiirit toimivat juuri edellä mainitulla tavalla tällä hetkellä ja lukupiiriryhmät on muodostettu lukutaidon mukaan. Tarvittava määrä niteitä saadaan tekemällä seutuvaraukset Ratamo -kimpan kirjastoista. Eskon koulun luokille Luki-Vinkki-palvelun kautta toimitetut aineistopaketit ovat tällä hetkellä pääsääntöisesti lukupiireille tarkoitettua aineistoa. Lukupiiri on Eskon koululla kokoontunut kerran myös kirjastoautossa.

Satutuokiota toivoi 11 vastaajaa: 4 lastentarhaopettajaa, 4 erityisopettajaa ja 3 luokanopettajaa. Ilahduttava tulos on, että erityisopettajat ja luokanopettajat ovat kiinnostuneita satutuokioista. Varhaiskasvatuksen ryhmille on Kirkonkylän ja Hikiän päiväkodeissa satuiltu säännöllisesti kerran kuussa usean vuoden ajan käymällä paikan päällä ja Oitin päiväkodin ryhmiä käy pääkirjastolla. Satutuokioissa luetaan kuvakirjauutuuksia sekä kuvakirjoja eri teemoista. Oitin koulun esiopetuksen molemmat ryhmät käyvät kerran kuussa satutuokiossa ja lainaamassa pääkirjastossa. Satutuokioiden sisältöä voitaisiin Hausjärvellä kehittää vaihtelevammaksi: kirjastolla on esimerkiksi Camilla Mickwitzin pöytäteatteripaketti, jonka kanssa satutuokiota voisi elävöittää. Satutuokioissa on tällä hetkellä vakiovieraina nalle ja lohikäärme, joista lapset huolehtivat tuokion ajan.

Kirjasto / kirjastoauto oppimisympäristönä -toimintaa toivoi 11 vastaajaa, 3 erityisopettajaa, 7 luokanopettajaa ja 1 aineenopettaja. Hausjärven perusopetuksen kuntakohtaisessa opetussuunnitelmassa mainitaan kirjasto oppimisympäristöjen

yhteydessä (Hausjärven sivistystoimi 2016). Kuluvan lukuvuoden 2019–2020 alakoulun ja erityiskoulun työsuunnitelmassa (Hausjärven sivistystoimi 9.9.2019a) mainitaan kirjasto osassa alakouluista. Yläasteen ja lukion (Hausjärven sivistystoimi 9.9.2019b) työsuunnitelmassa ei ole mainintaa kirjastosta. IFLAn suositukset 0–18-vuotiaiden lasten kirjastopalveluille (IFLA 2019) linjaa:

lastenkirjaston päämäärä on tarjota resursseja ja palveluita eri välineiden kautta, jotta kaikenikäisten ja -kykyisten lasten tarpeet koulutuksen, tiedon ja henkilökohtaisen kehityksen suhteen toteutuvat” sekä myös ”lapsille suunnatuilla kirjastopalveluilla on olennainen rooli demokraattisen yhteiskunnan kehityksessä ja ylläpitämisessä, sillä ne tarjoavat lapselle laajan ja monimuotoisen valikoiman tietoa, ideoita ja mielipiteitä. (IFLA 2019.)

Pääkirjastossa on kohderyhmille varattu mahdollisuus tulla kirjastoon jo aamusta klo 8.00 alkaen. Pääkirjasto oppimisympäristönä on vuonna 2019 toteutunut yläasteen historian opetuksen projektityössä. Oppilastyöryhmät hakivat pääkirjastosta tietoa toisesta maailmansodasta eri maissa ja työstivät yhdessä kuvaamataidon-opetuksen kanssa lautapelit omista aiheistaan. Lautapelit olivat näytteillä kirjastolla. Kirjastoauton kanssa voitaisiin suunnitella ja sopia vuosikelloon auton aikatauluun sopivat käyntikerrat, jolloin sen kerran pysäkkiäika olisi varattu jollekin luokalle ohjauksen pitämiseen kirjastoautossa.

Jotakin muuta, mitä? -vapaakenttäosaan tuli 2 toivetta: Ratamo- verkkokirjaston käytön opastusta nuorille ja toive samasta kirjasta koko luokalle. Toivojina oli 1 luokanopettaja ja 1 aineenopettaja. Informaatio tarjolla olevasta lukemistokokoelmasta ei ilmeisesti ole mennyt perille toimipisteisiin, tiedotusta ja markkinointia pitää tehostaa. Ratamo-verkkokirjaston opastusta pitää myös kehittää. Oitin koulun 6.-luokan kanssa tuli syksyllä 2019 esille, että oppilaat kyllä hakevat verkkokirjastosta tietoa aineistosta, mutta eivät ehkä tarpeeksi laajasti. Lukudiplomikirjasta etsityt tiedot ja kirjan sijaintipaikka osastolla eivät kohdanneet. Kirjan genre ja sen mukaan sijaintipaikka osastolla olisi useimmiten selvinnyt teoksen asiasanaluettelosta. Tämä ongelma poiki kyllä kirjastolle paremmat hyllyopasteet syksyllä 2019. Verkkokirjaston opastusta toivottiin sekä alakoululle että 7.-luokille (ehdotetaan tiedonhaunopastuksen jakamista kahteen osaan).

Mediakasvatusta ei kirjastolla tällä hetkellä ole ollut tarjolla erillisenä palveluna. Mediakasvatusta on ollut integroituna tarjolla oleviin palveluihin, satutuokioissa ja kirjavinkkauksissa esitellään kirjoja, kirjastonkäytön ohjauksessa kirjaston kotisivuja ja Ratamo-verkkokirjastoa. Mediakasvatusta ei myöskään vapaakenttäosassa toivottu.

Taulukko 5. Halutut palvelut ammattinimikkeittäin (Kysely 2019, liite 2).

	lastentarha opettaja	esikoulu opettaja	erityis opettaja	luokan opettaja	aineen opettaja	yht.
kirjastonkäytön ohjaus						
/kirjasto/k-auto/oma luokka	1		3	7	1	12
kirjastoperehdytys						
esikoulu ja 1.luokka		1	1	1		3
tiedonhaku ja -hankinta						
ohjaus: alakoulu			2	6		8
tiedonhaku ja -hankinta						
ohjaus: yläaste			1		5	6
tiedonhaku ja -hankinta						
ohjaus: lukio					4	4
kirjasto oppimisympäristönä:						
pääkirjasto			2	3	1	6
kirjasto oppimisympäristönä:						
kirjastoauto			1	4		5
kirjavinkkaus	1		3	9	1	14
lukudiplomi	1		2	9	2	14
aineistopakettit: teema	4	1	5	6	3	19
aineistopakettit: lukupiiri			3	8	1	12
satutuokio	4		4	3		11
jotakin muuta, mitä?				1	1	2
116	11	2	27	57	19	

7.2.3 Mitä toimipisteet toivoivat

Tämä osa oli tärkein osa tässä kyselyssä (Taulukko 6), sillä suurin osa kohderyhmistä on kirjastoauton toiminnan piirissä. Kirjastoauton ja sen kohderyhmien kanssa on kehiteltävä uusi toimintamalli. Kirjastoautossa on tällä hetkellä yksi kirjastoautokuljettajavirkailija. Hän ajaa kahden viikon aikataulun mukaisesti niin, että koulut ja päiväkodit on keskitetty torstain ja perjantain aamupäivään ja niillä käydään joka

viikko. Koulut ovat itse kellottaneet käyntiajat kirjastoautossa luokillensa. Luokan mahdollisuus käydä kirjastoautossa on joka viikko tai joka toinen viikko. Saatavuus on resurssien puitteissa paras mahdollinen. Kirjastoauton toiminnan piirissä olevat alakoulut ovat Monnin, Ryttylän ja Eskon (Hikiä) koulut ja näistä kolmesta koulusta tulikin kyselyssä paljon toiveita. Kirjastoauto ajaa kahden viikon aikataulun mukaisesti alkuviikon iltoina, maanantaista keskiviikkoon, Hausjärven taajamissa ja maaseudulla, joten osalla oppilaista on mahdollisuus kirjastoauton käyttöön myös vapaa-ajalla.

Monnin koulu: kyselyyn vastasi 1 erityisopettaja ja 2 luokanopettajaa (Taulukko 4). Olemassa olevista alakoulujen palveluista vastaajat olivat kiinnostuneita yhtä luokan ottamatta kaikista palveluista – ainoastaan Alvari-nallen kirjastoperehdytystä (esikoulu ja 1. luokka) ei toivottu. Kirjaston edustaja haluaisi juuri tämän alkuperehdytyksen vakituiseksi osaksi kirjastoyhteistyötä kaikille alakouluille. Kirjastonkäytön ohjaus, tiedonhaku ja -hankintaohjaus, kirjavinkkaus, lukudiplomi ja lukupiiriaineistopaketit kiinnostivat kaikkia näitä vastaajia. Monnin koululla kirjastoauto vierailee perjantaiamuisin klo 9.05–10.30. Pysähdysaika on näistä kolmesta koulusta kaikista lyhyin. Aikataulu sallii kyllä Monnin koulussa ohjaustuokion ja kirjavinkkauksen pitämisen ehkä kahdessakin luokassa samalla aikaa, kun kirjastoauto on koulun pysäkillä.

Ryttylän koulu: kyselyyn vastasi 3 vastaajaa, 1 erityisopettaja ja 2 luokanopettajaa (Taulukko 4). Kaikki kolme vastaajaa toivoivat seuraavia palveluja: oppimisympäristö: kirjastoauto, kirjavinkkaus, lukudiplomi, aineistopaketit: teema ja satutuokio. Alvari-nallen kirjastoperehdytystä (esikoulu ja 1. luokka) ei myöskään täältä toivottu. Kirjaston edustaja haluaisi juuri tämän alkuperehdytyksen vakituiseksi osaksi kirjastoyhteistyötä kaikille alakouluille. Kirjastoauto vierailee Ryttylän koululla torstaisin klo 9.30–12.50. Ryttylän koulun pysäkkiaika on kaikista kolmesta alakoulujen ajoista pisin, kestäen yli kolme tuntia. Kolmen tunnin aikana ehtisi hyvin käydä kolmessa luokassa tekemässä kirjavinkkausta tai ohjausta. Koska koululla käydään joka viikko, voitaisiin oppimisympäristö: kirjastoauto -toive toteuttaa esimerkiksi niin, että jollakin viikolla pysäkkiajan puitteissa kirjastoautoa hyödyntäisi 2–3 luokkaa oppimisympäristönä eikä tavanomaista lainauskertaa kaikille luokille olisi sillä viikolla.

Eskon koulu: Eskosta osallistui 8 vastaajaa kyselyyn: 3 erityisopettajaa ja 5 luokanopettajaa, eniten kaikista alakouluista (Taulukko 4). Eniten (5 vastaajaa/aihe) toivottiin kirjavinkkausta, aineistopaketti: teema ja aineistopaketti: lukupiiri. Seuraavaksi eniten (4 vastaajaa/aihe) toivottiin kirjastonkäytön ohjausta ja lukudiplomia. Eskon koululla on tällä hetkellä käynnissä lukupiirejä Luki-Vinkki-kortin kanssa toteutettuna kolmen opettajan kanssa. Lukupiiritoiminnasta saatiin positiivista palautetta viime lukuvuodelta. Kirjastoauto pysähtyy Eskon koululla perjantaiamuisin klo 11.00–13.00. Myös tämän ajan puitteissa olisi mahdollista käydä pysäkkiaikana luokissa ohjamassa tai kirjavinkkaamassa, myös olisi mahdollista toteuttaa kirjastoautoa oppimisympäristönä.

Oitin koulu: kyselyyn vastasi 1 luokanopettaja (Taulukko 4). Vastaaja toivoi kaikkia ehdolla olevia palveluja paitsi aineistopaketti: teemaa. Oitin koulu on lähellä pääkirjastoa, noin puolen kilometrin päässä pääkirjastolta. Ehkä kyselyn vastaajamäärä tämän koulun kohdalla korreloi siihen, että kirjastopalvelut ovat heille helposti saatavissa tai sitten tässä vastattiin koko koulun puolesta. Oitin koulun luokat käyvät säännöllisesti kirjastolla lainaamassa. Esikouluryhmät (2 kpl) ja 1.-luokat käyvät syksyisin säännöllisesti Alvari-nallen kirjastoperehdytyksessä. Esikouluryhmät käyvät joka kuukausi yhdistetyllä satu- ja lainaustuokiolla, muut luokat myös pääsääntöisesti kerran kuukaudessa lainaamassa. Joidenkin opettajien kanssa on myös toteutettu tiedonhaun ohjausta, kirjavinkkausta ja oppitunnin pitämistä kirjastossa.

Varhaiskasvatuksesta (yksityiseltä puolelta ei vastauksia) vastasivat kyselyyn kaikki muut päiväkodit paitsi Monnin päiväkoti. *Kirkonkylän päiväkodista* osallistui 2 vastaajaa (Taulukko 4). Päiväkodin vastaajat toivoivat satutuokiota ja teema-aineistopakettia. Kirkonkylän päiväkodin kanssa on ollut useamman vuoden ajan yhteistyötä satutuokion muodossa kirjastoautokäyntien lisäksi. Pääkirjaston lasten- ja nuortenkirjastotyöstä vastaava erikoiskirjastovirkailija käy kerran kuussa satuilemassa Kirkonkylän ja Hikiän päiväkodeissa. Vuonna 2019 satutuokioihin osallistui Kirkonkylän päiväkodissa yhteensä 102 lasta ja 18 ohjaajaa, Hikiän päiväkodissa 94 lasta ja 16 ohjaajaa (Koivukangas-Taponen 2019b).

Hikiän päiväkodista osallistui 1 vastaaja (Taulukko 4), joka toivoi satutuokiota, kirjavinkkausta ja lukudiplomia. Kirjavinkkauksen sisällöstä pitäisi päiväkodin kanssa keskustella. Vastauksessa jäi epäselväksi, tarkoitetaanko siinä vinkkausta lapsille,

henkilökunnalle vai vanhemmille. Toive lukudiplomista päiväkotikäisille oli mielenkiintoinen ja ehdottomasti kehittelyn arvoinen asia.

Oitin päiväkodin yhden vastaajan (Taulukko 4) toiveet olivat satutuokio, teema-aineistopaketti ja kirjastonkäytön ohjaus. Oitin päiväkoti sijaitsee aivan pääkirjaston vieressä, sieltä on helppo tulla vierailulle. Päiväkodin Tiku- ja Taku-ryhmistä oli osallistujia satutuokioissa vuonna 2019 yhteensä 56 lasta ja 18 ohjaajaa (Koivukangas-Taponen 2019b). Kirjastonkäytön ohjaus näille pienille voitaisiin yhdistää satutuokioon pitkin vuotta. *Ryttylän päiväkodista* kyselyyn osallistui 1 vastaaja (Taulukko 4), joka toivoi teema-aineistopakettia.

Yläaste ja lukio: vastaajia yläasteelta oli 1 erityisopettaja ja 5 aineenopettajaa (Taulukko 4). Lukiota ei saatu vastauksia. Yläasteen ja lukion opettajat ovat osaksi yhteisiä, siinä ehkä syy. Toiminnoista toivottiin kirjastonkäytön ohjausta, tiedonhakua ja -hankintaa (yläasteelle & lukioon), kirjasto oppimisympäristönä: pääkirjasto, kirjavinkkausta, lukudiplomia, aineistopaketti: teema, aineistopaketti: lukupiiri ja vapaa-kentässä Ratamo-verkkokirjaston käytön ohjausta.

Yläasteen äidinkielen- ja historianopettajien kanssa on yhteistyötä jo ollut kirjavinkkauksen sekä tiedonhaun ja -hankinnan tiimoilta. Uutena toimintona on ollut monialaista projektitoimintaa kirjallisuuden, historian ja kuvaamataidon oppiaineissa, jolloin kirjasto on toiminut oppimisympäristönä ja oppilaiden töitä on asetettu näytteille kirjastoon. Kirjaston edustajan mielestä tärkeät toiminnot ovat kirjastonkäytön ohjaus sekä tiedonhaku- ja hankintaohjaus 7.-luokille. Seitsemännellä luokalla on oppilas ehkä ensimmäistä kertaa kirjastokäynnillä pääkirjastossa. Käytäntö on osoittanut, että pelkät lainauskäynnit pääkirjastossa eivät tutustuta oppilaita tarpeeksi hyvin kirjastoympäristöön ja tiedonhakuun. Ohjatut käynnit heti yläasteen alkaessa esittelevät paikat, sovellukset ja välineet sekä työntekijät oppilaille ja kynnys käyttää kirjastoa, myös Ratamo-verkkokirjastoa, madaltuisi.

Taulukko 6. Toimipisteiden toivomukset (Kysely 2019, liite 2)

	Kirkonkylä pväkoti	Hikiä pväkoti	Ryttylä pväkoti	Oitti pväkoti	esiopetus Ryttylä	yläaste	Oitin koulu	Monnin koulu	Ryttylän koulu	Eskon koulu
kirjastonkäytön oh- jaus /kirjasto/k-auto/ luokka				1		1	1	3	2	4

kirjastoperehdytys										
esikoulu ja 1.luokka					1			1		1
tiedonhaku ja -han-										
kinta										
ohjaus: alakoulu								1	3	1 3
tiedonhaku ja -han-										
kinta										
ohjaus: yläaste								6		
tiedonhaku ja -han-										
kinta										
ohjaus: lukio								4		
kirjasto oppimisympäristönä:										
pääkirjasto								2	1	1 1 1 1
kirjasto oppimisympäristönä:										
kirjastoauto									1	1 3
kirjavinkkaus										
								1	1	3 3 5
lukudiplomi										
								1	3	3 4
aineistopaketit:										
teema	2			1	1	1		4		2 3 5
aineistopaketit: luku-										
piiri										
								1	1	3 2 5
satutuokio										
	2			1		1			1	1 3 2
jotakin muuta, mitä?										
								1		1
116	4		3	1	3	2		22	9	20 21 31

8 HAASTATTELUT – TULOKSIA JA POHDINTAA

Kvalitatiivinen tapaustutkimus (case study) on toiminnassa olevan tapauksen tutkimusta ja tapaustutkimukseen kuuluu kerätä tietoja mahdollisimman monipuolisesti ja monella tavalla (Metsämuuronen 2009, 219–224). Haastattelu on kvalitatiivisen tutkimuksen käytetyin menetelmä, haastattelulajeista käytetyin on teemahaastattelu. Teemahaastattelussa informanttia (haastateltavaa) haastatellaan aihe kerrallaan. Aiheet eli teemat on tutkija miettinyt ennalta ja tavoitteena on pyrkiä ymmärtämään ja saamaan käsitys tutkittavasta tapauksesta (Kananen 2017, 88–115).

8.1 Haastattelujen tarkoitus

Kohderyhmille lähetetyn strukturoidun kyselyn tulosten perusteella pyrittiin teemahaastattelujen avulla vielä syvemmin selvittämään toiveita palvelujen sisällöstä ja palvelujen synkronoisesta kohteiden toimintavuoteen sekä vielä tiedustelemaan olisiko toimipisteillä uusia ideoita yhteistyöhön. Haastatteluissa oli mukana Helsingin yliopiston kasvatustieteen maisterikoulutettava (pääaineena erityispedagogiikka) Annikki Liljefors (AL). Hänen kanssaan tehtiin yhteistyötä liittyen Liljeforsin kurssitehtävään ”Opettaja työnsä tutkijana” tiimoilta. Annikki Liljeforsin kanssa suunniteltiin haastattelurunkoa sekä teemoja ja Liljefors myös litteroi haastattelut. Kyselyn ja haastattelujen kysymysten tekemiseen Liljefors ei osallistunut. Liljefors osallistui keskusteluihin ja kommentoi hanketta oman kurssitehtävänsä puitteissa. Kirjastolta haastattelijana oli erikoiskirjastovirkailija Raija Koivukangas-Taponen (RKT) Hausjärven pääkirjastolta.

Kohderyhmiä pyydettiin valitsemaan keskuudestaan toimipisteissä kirjastoyhteistyöhenkilö, joka haastattelun lisäksi toimisi jatkossa linkkinä kirjaston ja toimipisteensä välillä. Hausjärvellä on 4 alakoulua, 1 yläkoulu, 1 lukio, yksityisiä perhepäivähoitajia sekä kunnallisia että yksityisiä päiväkoteja. Mukaan ilmoittautui 5 kirjastoyhteistyöhenkilöä: 1 varhaiskasvatuksesta, 2 alakouluilta, 1 yläasteelta ja 1 erityisopetuksesta. Varhaiskasvatuksen haastateltava toimi kunnan koko varhaiskasvatuksen edustajana, alakoulujen haastateltavat olivat kahden eri koulun luokanopettaja ja laaja-alainen erityisopettaja, yläasteen edustaja edusti sekä äidinkielen että

historian aineopetusta. Erityisopetuksen haastateltava edusti alakoulujen ja yläasteen sekä lukion erityisopetusta.

Haastattelu sisälsi kyselyn tulosten käsittelyn lisäksi 3 teemaa: yhteistyömenetelmät (teema 1), yhteistyörakenne (teema 2) ja seuranta (teema 3). Teemat sisälsivät kyselyn tuloksia syventäviä tarkentavia kysymyksiä. Teema 1 kysymykset olivat a) löytisikö uusia yhteistyöideoita tai voitaisiinko vanhaa toteuttaa uudella tavalla b) millaista sisältöä erityisopetus voisi tuoda toimintamenetelmiin. Teema 2 kysymykset olivat a) millaista yhteistyörakennetta kukin yhteistyöhenkilö toivoisi ryhmälleen b) onko vuosikellolle tarvetta ja miten aikataulutettuna. Teema 3 kysymykset olivat a) millainen toiminnan seuranta olisi toivottavaa b) kuinka usein seurantaa päivitetäisiin.

Haastattelut toteutettiin pääkirjastolla 13.2.–26.2.2020 face-to-face yhtä haastattelua lukuun ottamatta. Tämä yksi haastattelu (Haastattelu 2020b) tehtiin sähköposti-haastatteluna (19.3.–25.3.2020). Näin siksi, että 18.3.2020 koulut ja kirjastot suljettiin määräajaksi koronaviruksen vuoksi hallituksen määräyksellä (A OKM/2020/16; L 29.12.2011/1552).

Kyselyn ja teemahaastattelujen tulosten perusteella on tarkoitus tehdä ensimmäinen yhteistyösuunnitelma ja kehittää toimipisteiden kanssa lukuinnon sekä luku- ja monilukutaidon tiimoilta yhteistyötä. Lisäksi kirjastoauton piirissä olevien toimipisteiden kanssa on tarkoitus luoda uusi yhteistyökulttuuri sovitettuna kirjastoauton aikatauluun.

8.2 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksen toimijoita on Hausjärvellä sekä kunnallisia että yksityisiä. Kyselyyn (Kysely 2019, liite 2) vastasi kunnalliselta puolelta 5 työntekijää seuraavista toimipisteistä: 1 Oitin päiväkoti, 1 Ryttylän päiväkoti, 1 Hikiän päiväkoti ja 2 Kirkonkylän päiväkoti. Vastausta ei tullut Monnin päiväkodilta eikä yksityisen varhaiskasvatuksen puolelta. Kyselyssä olleista palveluista halutut olivat: kirjastonkäytön ohjaus, kirjavinkkaus, lukudiplomi, aineistopaketti: teema, satutuokio.

Varhaiskasvatuksen haastattelu pidettiin 26.2.2020 pääkirjastolla. Informantti (H4) oli valittu varhaiskasvatuksen koko kentän kirjastoyhteistyöhenkilöksi.

8.2.1 Yhteistyömenetelmät (Teema 1)

Tästä teemasta tuli esille asioita useammalta kantilta. Yhteistyötä toivottiin integroitavan päiväkodin arkeen / vuoteen. Päiväkodeissa korostuu toiminnallisuus ja leikin kautta oppiminen. Kirjastokäynteihin toivottiin mahdollisuuksien mukaan lisää ohjattua toiminnallisuutta. Varsinkin erityisen vilkkaat lapset hyötyisivät toiminnallisuuden lisäämisestä. Toivottiin myös kirjastoauton asiakkaana oleville toimipisteille joku ratkaisu pitempään vierailu-aikaan. (H4; AL.) Tapauskohtaisesti tämä voitaisiin kyllä toteuttaa kirjastoauton aikataulua muokaten.

Kirjastonkäytön ohjausta toivottiin myös päiväkotikäisille. Lukudiplomi oli yksi toive kyselyssä – keskusteltiin, miten lukudiplomia voitaisiin toteuttaa päiväkotikäisille. Yksi ratkaisu voisi olla kuvallinen lukubingo (RKT). Satutuokioiden toivottiin jatkuvan ja mahdollisuuksien mukaan laajenevan myös kirjastoauton reitillä oleviin kaikkiin päiväkoteihin (H4). Kirkonkylän ja Hikiän päiväkodeilla on käyty jo useamman vuoden ajan satuilemassa kuukausittain (RKT).

Aineistopaketti: teema tuli esille niin, että sitä synkronoitaisiin päiväkotien omiin teemoihin. Näitä aineistopaketteja on toimitettu esimerkiksi teemoilla vuodenaajat, juhlaajat, potalle opetus (RKT). Päiväkodit toivoivat kirjaston aineistohankinnoissa otettavan huomioon teemoihin liittyvät aineistot ja niiden hankintamäärät, että jokaiseen toimipisteeseen riittäisi tärkeimpiä aineistoja samaan aikaan jokaisessa päiväkodissa käsillä olevista teemoista (H4). Ratamo-kirjastoissa käytössä olevan suoratoistopalvelu Kirjastokinon käyttämistä joko kirjastolla tai päiväkodilla eri ryhmille tutkitaan (RKT).

Kirjavinkkausta ehdotettiin esimerkiksi päiväkodin vanhempainiltoihin ja paikkana voisi tällöin olla myös kirjasto. Tästä voisi olla seurauksena perheiden kirjastossa käyntiä vapaa-aikana. Luki-Vinkki-kortin lanseeraaminen päiväkodeille oli myös esillä. Yhteiset projektit, joista voitaisiin laittaa näyttelyjä kirjastolle, houkuttelisivat

myös perheitä käymään katsomassa lastensa aikaansaannoksia ja samalla houkuttella kirjaston käyttöön. (H4.)

Informaation kulun parantaminen todettiin aiheelliseksi. Toivottiin tiedotuksen sisältömateriaalia sellaisessa muodossa, mitä voi laittaa päiväkodin ilmoitustaululle esille. Esillä oli lukuvinkit, uutisuuslistat, kirjaston tapahtumatuotanto. Uutiskirje suoraan päiväkodeille sähköpostilla, edellä mainitut sisältäen, parantaisi tiedonkulkua huomattavasti. (H4; RKT.)

8.2.2 Yhteistyörakenne (Teema 2) ja (Teema 3).

Varhaiskasvatus toivoi säännöllisesti toistuvia kirjastokäyntejä, lainauskäyntejä ja satutuokioita, eli tarvetta vuosikellolle on. Vuosikellokäytäntö helpottaisi työn suunnittelua puolin ja toisin. Todettiin, että kirjastoyhteistyöhenkilöikäytäntö olisi jatkossa hyvä olla olemassa. Seurantapalaveri olisi hyvä pitää vuosittain syksyllä uuden toimintavuoden alussa. (H4.)

8.3 Alakoulut

Alakouluja on Hausjärvellä 4. Oitin koulu on pääkirjaston kanssa samassa taajamassa, muut koulut (Eskon koulu Hikiällä, Ryttylän koulu ja Monnin koulu) 10–25 kilometrin päässä pääkirjastolta. Kirjastoauto käy joka viikko muissa taajamissa sijaitsevilla kouluilla. Ensimmäinen haastattelu (H1) käytiin pääkirjastolla 13.2.2020 ja toinen sähköpostihaastatteluna (H5) 19.3–25.3.2020.

8.3.1 Yhteistyömenetelmät (Teema 1)

Tähän teemakohtaan informantti (H1) antoi ensin palautetta keväällä 2020 kirjastoautossa pidetyistä nukketatteriesityksistä. Esitykset olivat Hausjärven kirjaston 25-vuotisjuhlalahja päiväkodeille, esiopetuksen ryhmille ja alakoulun ensimmäisille luokille. Ryhmät eivät välttämättä lukuvuoden aikana pääse kulttuuritapahtumiin. Paikan päälle saapunut nukketatteri sai todella hyvää palautetta.

Kirjailijavierailusta on informanttien (H1; H5; AL) mukaan kouluille iloa ja hyötyä pidemmäksi aikaa kaikenlaisen monipuolisen työskentelyn muodossa sekä lukuinnon sytyttäjänä. Kirjaston talousarviossa on tapahtumatuotannolle nykyään oma momenttinsa, sillä tapahtumatuotantoa tilastoidaan Opetus- ja kulttuuriministeriön toimesta (OKM [viitattu 19.3.2020]). Tavoitteena on vuosittain tarjota kouluille kirjailijavierailu. (RKT.) Lukuintoa voitaisiin puhalttaa oppilaisiin myös oman koulun tai koulujen yhteisen lukuviikon tai lukukuukauden muodossa, tällöin voitaisiin mukaan liittää kisa koulujen sisällä tai välille (H1). Kirjailijavierailut voitaisiin ajoittaa tämän projektin ajalle (RKT). Lukudiplomi Kunnaria (Kunnari 2017) informantti (H1) oli käyttänyt opetuksessaan ja todennut sen sisällöltään hyväksi. Keskusteltiin kirjaston osuuden lisäämisestä lukudiplomin suoritukseen muullakin tavalla kuin aineiston toimittajana.

Työpajatyypeistä toimintaa toivottiin (H1) ja jos mahdollista niin, että silloin olisi oppimisympäristönä kirjasto. Kirjasto oppimisympäristönä voisi myös vähentää kirjastossa vapaa-ajalla tapahtuvaa ei-toivottua käytöstä (H5). Kirjasto oppimisympäristönä on haastava toteuttaa niiden alakoulujen kohdalla, jotka sijaitsevat muualla kuin Oitissa, jossa pääkirjasto sijaitsee. Tämä olisi mahdollista siten, että kun kirjastoauto käy joka viikko näillä kouluilla, voitaisiin joskus pysäkkiäika ottaa jonkun tietyn luokan haltuun ja kirjastoauto voisi toimia silloin oppimisympäristönä (RKT). Kirjastovierailu voitaisiin kirjastoautoon tutustumisen lisäksi toteuttaa ainakin yhden alakoulun kohdalla Ratamo-kimpan yhteistyönä tekemällä vierailu Hyvinkään kirjastoon (RKT). Esiopetuksen ja 1. luokan kirjastoperehdytystä (Alvari-nallen kirjastoperehdytys) oli kyselyssä toivonut kaksi alakoulua ja keskusteltiin siitä, että tämä ohjaus liittyisi kaikkien ensimmäisten luokkien ensimmäisen kirjastovierailun yhteyteen säännöllisesti syksyisin.

Tietokoneella tehtävät haut ovat monelle vieraita, vaikka pelaisivatkin ahkerasti muutoin (H5).

Tiedonhaun ja -hankinnan ohjausta toivottiin kyselyssä paljon ja informanttien (H1; H5) välittämänä tukemaan opetussuunnitelmaa alakoulussa. Ohjausta toivottiin 3. ja 4. -luokille sen mukaan miten aihe tulee esille opetussuunnitelmassa. Tässä puhuttiin lähinnä Ratamo-verkkokirjaston käytön ohjauksesta, aineistosta saatavilla olevista tiedoista ja löydettyjen tietojen perusteella aineiston löytämisestä kirjastosta

ja kirjastoautosta. Tähän olisi pääkirjaston kokemuksen mukaan hyvä liittää enemmän aineiston sijainnin ohjausta sekä pääkirjastossa että kirjastoautossa (H5; RKT). Tiedonhaku- ja hankintaohjausta olivat kyselyssä toivoneet kaikki alakoulut. Yhteistyön kaikinensa pitäisi alkaa kaikilla luokilla heti kouluvuoden alkaessa, tällä hetkellä monet luokat ”herää lainaamiseen ja kirjaston käyttöön vasta kevätpuolella” (H5).

8.3.2 Yhteistyörakenne (Teema 2) ja seuranta (Teema 3)

Vuosikellon tarpeellisuus tuli yhteistyörakenteesta (Teema 2) keskustellessa esille myös alakoulujen kohdalla. Tiettyjen luokkien (1. luokat ja 3.–4. luokat) säännölliset ohjaukset ja kirjastovierailut synkronoituna koulun opetussuunnitelman sisältöön auttaisi työn suunnittelua molemmin puolin ja saavutettavuus olisi tasa-arvoista. Vuosittainen seuranta (Teema 3) syksyisin opetustyön alkuvaiheessa summaisi miten edellinen toimintavuosi meni ja mitä pitää uudistaa / muuttaa. Seuranta voitaisiin toteuttaa kirjastoyhteistyöhenkilön kanssa tai tarvittaessa isommalla ryhmällä. (H1; RKT.)

8.4 Yläaste

Olemme äidinkielen opettajina tuolla yläkoulussa ja miksei lukiossakin tosi huolissaan siitä, et miten heikolla lukutaidolla varustettuja oppilaita tulee yläkouluun ... lukutaito ei riitä, vaikka oppikirjakappaleen lukemiseen ja tää on reaaliaineissakin aika iso haaste. (H3.)

Hausjärvellä on yksi yläaste, joka sijaitsee Oitin taajamassa, koululta on kirjastolle noin kilometrin matka. Yläasteen äidinkielenopettajien kanssa on ollut kirjastoyhteistyötä joidenkin vuosien ajan. Kirjastoyhteistyöhenkilö ja informantti (H3) oli yläasteen aineenopettaja. Haastattelu käytiin 24.2.2020 pääkirjastolla.

Yläaste toivoi kyselyssä kirjaston olemassa olevista palveluista kirjastonkäytön ohjausta, tiedonhaku ja -hankintaohjaus: yläaste ja lukio, kirjasto oppimisympäristönä: pääkirjasto, kirjavinkkaus, lukudiplomi, aineistopaketit: teema, aineistopaketit: luku-piiri.

Haastattelun alussa informantti (H3) kertoi kirjaston kanssa toteutetusta historian opetuksen työpajasta – oppilailta oli tullut siitä hyvää palautetta. Työpaja oli historian ja kuvaamataidon yhteinen työpaja, jossa aiheesta, toinen maailmansota eri maissa, oppilaat olivat hankkineet tausta-aineistoa ja tehneet sen mukaan lautapelejä. Työryhmät hakivat taustatietoa kirjastolla valmiiksi kerätystä teema-aineistopakettista. Lautapeleistä tehtiin kirjastolle myös näyttely. Informantti (H3) kertoi terveisinä yläasteelta, että kirjastoyhteistyötä toivottaisiin luontevaksi osaksi opetusta, myös muiden aineiden opetuksen yhteydessä kuin äidinkielen ja historian. Kuvaamataidon opettajan kanssa on jo tehty yhteistyötä näyttelyjen muodossa.

Informantti (H3) kertoi myös, että lukutaidosta ja sen tasosta ollaan yläasteella huolissaan: pahimmassa tapauksessa oppilaan lukutaito ja keskittymistaito ei riitä oppikirjan yhden kappaleen lukemiseen. Reaalikoe, jonka alue kattaa 3 lukukappaletta, on tänä päivänä siten monelle oppilaalle haastava. Informantti (H3) totesi varhaiskasvatuksesta yläkouluun yltävän lukustrategian olevan tarpeen. Informantti (H3) totesi nykyisen opetussuunnitelman olevan äidinkielen opetuksen osalta sisällöllisesti haastavan. Yläasteen lukuvuoden aikana on käytävä läpi paljon asioita, joiden kanssa tasapainoillaan käytettävissä olevasta ajasta. Lukutaidon vahvistamiseen ei välttämättä aina tahdo löytyä tarpeeksi aikaa. Yläasteen äidinkielen opettajat yrittävät Hausjärvellä äidinkielen opetuksen puitteissa lisätä lukemiselle aikaa ja tukea. (H3; AL.)

8.4.1 Yhteistyömenetelmät (Teema 1)

Tämän teemakysymyksen osalta informantti (H3) totesi jo yläasteen ja kirjaston välillä tehdyn uudenlaista yhteistyötä projektien (historiaprojekti ja sarjakuvaprojekti) muodossa. Sarjakuvaprojektissa äidinkielen kaksoistunnilla kirjastolla vinkattiin erilaisia yläasteelle sopivia sarjakuvia, oppilaat tekivät lainaamistaan sarjakuvista kirjallisen tehtävän ja kuvaamataidossa piirsivät oman sarjakuvan. Tästä oli oppilailta tullut hyvää palautetta.

Kirjavinkkauksen informantti (H3) toivoi jatkuvan ja totesi sen arvokkaaksi asiaksi myös opettajille, joille muun muassa uutuuksien seuranta on oman työmäärän vuoksi haasteellista. Lukudiplomia (H3; RKT; AL) pohdittiin pitkään ja monelta

kantilta. Opetushallituksen tuottama lukudiplomi Kunnari todettiin sisällöltään hyväksi (Kunnari 2017). Lukudiplomin suorittamisen edistymisen seuranta pohdittiin – voisiko esimerkiksi lukupuun saada johonkin koulun alustalle virtuaaliseksi? Silloin luokkien kesken voisi lietsoa pientä kilpailua ja kirjasto voisi osallistua vaikkapa palkinnon jakoon lukukauden tai lukuvuoden lopussa. Lukudiplomin ja lukupiirin toteutuksessa on haaste siinä, miten saadaan lukutaidoiltaan heikot lukijat mukaan.

Kirjailijavierailut (H3) myös yläasteella ja lukiolla olisivat tärkeitä lukuinnon nostattajia. Kirjastolla olisi tarkoitus tapahtumatuotannon rahoituksen puitteissa järjestää kouluille kerran vuodessa kirjailijavierailut (RKT). Kirjastonkäytön ohjausta sekä tiedonhaun ja -hankinnan ohjausta toivottiin säännöllisenä toimintana varsinkin 7.-luokkalaisille sekä yläasteen että kirjaston edustajien mielestä. 9.-luokkalaiset tarvitsevat äidinkielen lopputyönsä tekemisessä tietoa kirjallisuuden tietokannoista (H3; RKT).

8.4.2 Yhteistyörakenne (Teema 2)

Vuosikello todettiin tarpeelliseksi. Vuosikello auttaa molemmin puolin työn suunnittelua ja kaikkien luokka- ja kirjastokäyntien sijoittamista kirjaston allakkaan, sillä yläasteen käynnit toteutuvat kyseessä olevien kurssien aikataulujen mukaan juuri tiettyinä ajankohtina. (H3; RKT.)

Yläaste ja 7.-luokka kokoaa Hausjärven alakoulujen oppilaat Oitin taajamaan pääkirjaston palvelujen piiriin. Yläasteen ensimmäisellä, eli 7.-luokalla voi olla oppilaalle ensimmäinen kerta, kun hän käy pääkirjastossa. Siksi oli informantin (H3) mielestä tärkeää, että syksyllä heti pikimmiten kouluopetuksen alettua kaikki 7.-luokkalaiset kävisivät pääkirjastolla ensin kirjastonkäytön ohjauksessa ja sen jälkeen tiedonhaun ja -hankinnan ohjauksessa. Kirjastonkäytön ohjaus voitaisiin jakaa kahteen sessioon, jossa jälkimmäisessä käytäisiin tarkemmin Ratamo-verkkokirjaston toimintaa läpi. Tiedonhaun ja -hankinnan ohjaus voitaisiin myös tarvittaessa jakaa ainakin kahteen käyntikertaan (H3: RKT), niin että toisella toiminnallisella käynnillä oppilaat esimerkiksi hakisivat omaan tehtäväänsä verkkokirjaston kautta aineistoa. Verkkokirjaston e-aineiston, eli sähköisen aineiston, käytön ohjausta toivottiin

täydentäväksi muodoksi aineiston saatavuuteen äidinkielen kirjallisuuden opetuksessa. E-äänikirjojen kuuntelua apuna lukivaikeuksissa on jokunen oppilas yläasteella harrastanut. Informantti (H3) kuitenkin totesi, että pelkästään kuuntelemalla lukutaito ei kohene, siksi yläasteella pyritään tuntikehyksestä irrottamaan lisää tunteja lukemiseen ja sen tukemiseen.

8.4.3 Seuranta (Teema 3)

Yläastekin toivoi säännöllistä seurantaa syksyisin lukukauden alussa. Tapaamisessa katsottaisiin, miten edellinen vuosi meni ja suunniteltaisiin tulevan lukuvuoden mahdollisia uusia tapahtumia. Kirjaston edustajalla on myös mahdollisuus tarvittaessa osallistua yläasteen opettajien viikkopalaveriin. (H3; RKT.) Lukiota ei edustajaa ollut haastatteluissa eikä lukiota myöskään vastattu kyselyyn. Kirjasto lupasi ottaa erikseen yhteyttä lukioon sopiakseen yhteistyön muodosta ja -ajoista. (RKT.)

8.5 Erityisopetus

Erityisopetuksen informantti (H2) toimii erityisopetuksen koordinoijana, hän käsitteli alakoulujen, yläasteen ja lukion toiveita haastattelussa. Varhaiskasvatuksen erityisopetusta ei tässä haastattelussa käsitelty. Hausjärvellä on haastatteluhetkellä (24.2.2020) 11 erityisopettajaa eri kouluissa. Erityisopettajat (kyselyyn vastasi 6 erityisopettajaa eri kouluista) toivoivat kyselyssä kirjaston palveluista seuraavia: kirjastonkäytön ohjaus, kirjastoperehdytys: esikoulu ja 1. luokka, tiedonhaku ja -hankinta: alakoulu ja yläaste, kirjasto oppimisympäristönä: pääkirjasto ja kirjastoauto; kirjavinkkaus, lukudiplomi, aineistopaketit: teema, aineistopaketit: lukupiiri, satutuokio. Erityisopettajat eivät ole tähän mennessä kovin ahkerasti käyttäneet kirjastopalveluja, tämä hyvä vastausprosentti (54,55%) oli ilahduttava tulos. Toiveiden lukumäärä innostaa, sillä erityisopetuksen tarpeisiin tehdyt ohjausrakenteet ovat hyvin käytettävissä yleisestikin.

8.5.1 Alakoulut: yhteistyömenetelmät (Teema 1), yhteistyö rakenne (Teema 2) ja seuranta (Teema 3)

Teema 1: Alakouluilta oli erityisopetuksen puolelta kyselyyn vastattu kaikilta neljältä koululta, mutta vain yhdeltä koululta tuli informantin (H2) kautta tarkennettuja toiveita yhteistyöhön. Koulun edustaja toivoi erityisesti helppolukuisten ja selkokirjojen vinkkausta, kirjastonkäytön ohjausta ja kirjastopalvelujen esittelyä (myös opettajille), tiedonhaun ja -hankinnan ohjausta sekä Celia-palvelun opastusta (myös opettajille).

Hausjärven kirjasto pyrkii aineistohankinnoissaan tehostetusti hankkimaan helppolukuista aineistoa lasten- ja nuortenosastolle ja selkokielistä aineistoa sekä lasten- ja nuortenosastolle että aikuistenosastolle. Kirjastonkäytön ohjaus toimii sekä esi- koululaisille että 1.-luokkalaisille syksyisin Alvari-nallen kirjastoperehdytyksen muodossa. Alvari seikkailee PowerPoint-esityksessä pääkirjastossa ja kirjastonkäytöstä keskustellaan oppilaiden kanssa esityksen edetessä. Suunnitteilla on kirjastoautosta auton Pongo-nallen kanssa vastaavanlainen PowerPoint-esitys, jota voidaan käyttää kirjastoauton kohderyhmien ohjaukseen. Kirjastoauton ollessa koulupysäkillä voidaan luokissa käydä pitämässä ohjaustuokioita, kirjavinkkaamassa ja ohjata tiedonhakua ja -hankintaa. (RKT.)

Celia on saavutettavan kirjallisuuden ja julkaisemisen asiantuntijakeskus, joka tukee yhdenvertaisuutta lukemisessa ja oppimisessa. Celia tuottaa ja välittää kirjallisuutta saavutettavassa muodossa, mm. äänikirjoina ja pistekirjoina, yhteistyössä kirjastojen ja kustantajien kanssa. Celia on osa opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnon alaa. (Celia, [viitattu 20.2.2020].)

Celian palveluista kouluille ja kirjastoille keskusteltiin haastattelussa paljon. Kaikki, joille tavallisen kirjan lukeminen on lukivaikeuden, sairauden, vamman tai vastaavan syyn vuoksi vaikeaa, voivat käyttää Celian aineistoja. Celian maksuttoman äänikirjapalvelun käyttäjäksi voi nykyään liittyä myös yleisen kirjaston kautta. Rekisteröityminen ei enää edellytä asiakkaalta diagnoosia tai lääkärintodistusta. Koulut voivat rekisteröidä oppilaita Celian palveluun itse tai oppilas voi tuoda rekisteröintiin tarvittavat tiedot kirjastoon, joka rekisteröi heidät palvelun piiriin. Koulu rekisteröityy ensin Celiaan yhteisöasiakkaaksi, sitten voivat rekisteröityneet opettajat viedä oppilaiden

tietoja palveluun. Celiassa on koululle tarjolla opetussuunnitelman mukaista aineistoa. (Celia, [viitattu 20.2.2020].)

Kirjaston kautta tehtäviin Celia-rekisteröinteihin on muodostettava koulujen kanssa käytäntö, sillä pelkän tietolomakkeen tuominen kirjastolle luokanopettajan kautta kirjastovierailulla ei riitä rekisteröimiseen – huoltajan ja oppilaan on oltava paikalla, jotta toiminto onnistuisi. Samalla voidaan esitellä oppilaalle ja perheelle muun muassa kirjaston helppolukuisen aineiston sijainti. Kirjaston mielestä ei olisi pahitteeksi, että erityisopettajakin ottaisi tapauskohtaisesti yhteyttä. (RKT.) Informantti (H2) toivoi kirjaston myös opastavan erityisopettajia Celian käytössä.

Teema 2 ja teema 3: Vuosikellon ja säännöllisen seurannan lukuvuoden toiminnoista katsoi informantti (H2) olevan tarpeelliset. Molemmista sovittaisiin yhdessä erityisopetuksen eri toimipisteiden kanssa.

8.5.2 Yläaste ja lukio: yhteistyömenetelmät (Teema1), yhteistyörakenne (Teema 2) ja seuranta (Teema3)

Yläasteella ja lukiossa on informantin (H2) mukaan haastatteluhetkellä (24.2.2020) 2 pienryhmää, joissa kummassakin on 10 oppilasta. Tämän lisäksi on vaihtuvia pienryhmiä osa-aikaisessa erityisopetuksessa sen mukaan, mitä tukea oppilaat tarvitsevat.

Yläasteella on, kuten myös yläasteen informantti (H3) toi esille, kova huoli oppilaiden lukutaidosta ja lukuinnosta. Erityisopetuksen informantin (H2) mukaan lukivaikeuden ymmärtäminen yläasteella on monella tapaa haasteellista. Lukitestejä tehdään oppilaille, mutta huoltajat saattavat kieltää lausunnon tekemisen. Ohjausta oppilaalle voidaan siitä huolimatta antaa. Tässä informantti (H2) toivoi kirjaston kanssa yhteistyötä: helppolukuisen ja selkokielisen kirjallisuuden sisällyttämistä kaikkiin kirjavinkkauksiin ja kirjaston luokille toimittamiin aineistoihin. Hän toivoi näiden aineistojen vakiintuvan jatkossa tarjonnassa normaaliksi käytännöksi. Lukitukea tarvitsevan oppilaan kohtaaminen on herkkä asia mikä ei saisi mitenkään korostua - tämä on koulun ja kirjaston yhteinen tsemppiasia. (H2.)

Teema 1: Informantti (H2) toivoi kirjaston rohkaisevan erityisopettajia kirjaston palvelujen ja ohjauksien käyttämiseen ja nimenomaan tarjoamaan niitä aktiivisemmin, sillä hänen mielestään erityisopettajat eivät pahemmin käytä kirjastoa. Celian palvelujen markkinoiminen ja niiden ohjaus yläasteella olisi tärkeää.

Kirjavinkkaus eriopetuksen ryhmille sovellettuna olisi toivottavaa. Kunnari-lukudiplomista (Kunnari 2017) keskusteltiin, informantin (H2) mukaan lukupiirit eivät välttämättä yläasteen erityisopetuksessa toimi. Lukuinnon nostattajaksi toivottiin kirjailijavierailuja. Kirjastonkäytön ja tiedonhaun ja -hankinnan ohjauksessa toivottiin erityisesti verkkokirjaston käytön esittelyä kuin myös Ellibsin sähköisten aineistojen eli e-aineistojen käytön esittelyä ja ohjausta. Informantti (H2) totesi, että 9.-luokkalaiset eivät hallitse kirjaston verkkoympäristöä. Verkkokirjaston käyttöön (myös Ellibsin ja Kirjastokinon) tarvittavan PIN-koodin liittäminen jokaisen oppilaan tietoihin ja sen käytön ohjaus olisi tärkeää. Todettiin (H2; RKT), että kaikki 7.-luokkalaiset pitäisi saada aina alkavan lukuvuoden syksyllä kirjastonkäytön ja tiedonhaun ja -hankinnan ohjauksiin.

Työpajatyypinen rakenne, toiminnallinen ja monialainen yhteistyö hyödyttäisi erityisopetusta ja kirjasto oppimisympäristönä tulisi tutuksi (H2). Keskusteltiin, että kirjaston pitäisi paremmin suunnitella ja uudistaa ohjausten sisällöt sen mukaan, millainen kohderyhmä on. Sama sisältörakenne ei onnistu kaikille. Tämän vuoksi luokan / ryhmän ohjaajan ja kirjastolaisen olisi tehtävä enemmän yhteistyötä ennen vierailua. Kirjastovierailun ja ohjauksen pitää olla tässä tapauksessa niin sanotusti ”räätälöity”, jotta lopputulos olisi onnistunut ja oppilasta hyödyttävä. Kirjaston pitäisi myös kiinnittää huomiota omalta kantiltaan niin sanottujen ”itsestään selvyyksien” karsimiseen. Toisin sanoen kirjavinkkauksissa tuotava vahvasti esille, että myös vinkkausaineistoa on mahdollista lainata, kuin myös osastoilla näyttelyissä tai muuten esille nostettuja aineistoja. Tähän liittyy myös osastolla aineistojen sijainteihin perehdyttäminen, jotta haku kohtaa löytämisen.

Teema 2 ja Teema 3: Erityisopetus toivoo myös vuosikelloa kirjastoyhteistyöhön. Vuosikello auttaisi toiminnan suunnittelua puolin ja toisin sekä sen kautta voitaisiin yrittää sitouttaa opettajia säännölliseen yhteistyöhön. (H2.) Sopiva aika toiminnan seurantaan olisi lukuvuoden alussa syksyllä, jolloin tehtäisiin katsaus menneeseen lukuvuoteen ja voitaisiin tehdä suunnitelmia tulevalle lukuvuodelle. Informaation

kulun parantaminen olisi myös tätä kautta mahdollista ja toivottiin lisää kirjaston palvelujen markkinointia opettajille. (H2; RKT.)

9 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA HUOMIOITA

9.1 BMC-liiketoimintamalli kirjaston palvelumuotoilussa

Liiketoimintamallin hyvä toimivuus kuntaorganisaation toiminnan kartoittamisessa oli mielenkiintoinen tulos. Liiketoimintamalli auttoi toiminnan visualisoimisessa ja suunnittelussa hyvin. Kokonaisuuden hahmottamista helpottaa, kun se kuvaillaan yhdellä näkymällä. Esa Saarelainen (2013, 19) toteaa kirjassaan, että liiketoimintamalliin on julkisella puolella löydettävissä samat elementit kuin yritystoiminnassa. Painotukset ja käsitteet voivat osittain poiketa toisistaan. Kirjaston palvelua kartoitettaessa todettiin tämän pitävän paikkansa.

Tässä opinnäytteessä sovellettiin Osterwalderin & Pigneurin (2010) Business Model Canvas sekä Ojasalon & Ojasalon (2018) Service Logic Business Model Canvas liiketoimintamalleja kirjaston palvelusuunnitteluun. Yhdeksästä BMC-mallin rakennuspalikasta eli osasta muutettiin kahden osan nimeä sopimaan paremmin kirjasto-maailmaan. Business Model Canvasin rakennuspalikoita ovat:

- asiakasryhmät (Customer Segments)
- arvolupaukset (Value Propositions)
- kanavat (Channels)
- asiakassuhteet (Customer Relationships)
- tulovirrat (Revenue Streams)
- ydinresurssit (Key Resources)
- ydintoiminnot (Key Activities)
- ydinkumppanit (Key Partnerships)
- kulurakenteet (Cost Structures).

Kulurakenteet (Cost Structures) esiintyy tämän yhteistyösuunnitelman BMC-mallissa nimellä toimintakulut ja tulovirrat (Revenue Streams) nimellä suoritteet. Näin siksi, että yleinen kirjasto on julkisella rahoituksella toimiva organisaatio ja toimii pääasiassa maksuttomasti. Suoritteet ovat avainlukuja, joita kirjasto tilastoi vuosittain kertoakseen toiminnastaan. Osien merkitykset eivät periaatteessa muuttuneet.

Työyhteisön sai osallistettua fasilitoinnilla hyvin liiketoimintamallin avulla tehtyyn palvelun suunnitteluun. Yhdessä sisältöä ja osatekijöitä pohdittaessa mahdollistui erilaisten näkökulmien esilletulo. Työyhteisö sai kolme viikkoa ennen fasilitointia materiaalit ja ohjeet käyttöönsä. Me-we-us-menetelmällä (Karreinen 2019), jossa ensin jokainen pohti asiaa itsekseen (me), sitten pareina (we) ja lopuksi yhdessä (us) saatiin palvelun sisältö yllättävän vaivattomasti koottua BMC-malliin.

Liiketoimintamallin käyttö palvelun suunnittelussa selkeytti kirjastolle toiminnan laajuutta ja sen vaikutuksia eri tahoille. Oli mielenkiintoista palastella palvelukokonaisuus osiin. Samoin oli opettavaista tarkastella ja huomioida osien sisältämien elementtien vaikutus- ja riippuvaisuussuhteet toisiinsa nähden. Asiakkaan huomiointi Ojasalojen (Ojasalo & Ojasalo 2018) Service Logic -ajattelun mukaisesti vahvisti kirjaston asiakaslähtöistä ajattelua entisestään.

Kerralla näkyvissä oleva kuvio palvelusta antaa myös päättäjille kuvan toiminnasta paremmin kuin pelkkä tekstimuotoinen raportti. Liiketoimintamallikuvion kanssa kuitenkin tarvitaan tekstiosaa avaamaan tarkemmin mallin osien funktioita. BMC-liiketoimintamallin kanssa voi hyvin jatkaa toiminnan kehittämistä seurannan ja saatujen palautteiden perusteella.

9.2 Yhteistyösuunnitelma

Yhteistyösuunnitelma (liite 3) oli Hausjärven kirjaston pyytämä tilaustyö. Yhteistyön ongelmana on ollut muissa taajamissa olevien koulujen ja päiväkotien sijainti. Pääkirjasto sijaitsee Oitin taajamassa, jonne muista taajamista on minimissäänkin kymmenen kilometrin matka. Kirjastoauto käy kahden viikon aikataulun mukaisesti torstaisin ja perjantaisin kouluilla ja osalla päiväkodeista, mutta aikataulutus on tiukka. Työn edetessä huomasi, että suunnitelman teko oli kunnassa todella tarpeen. Yhteistyön sisällöt ja niiden sovittaminen kirjastoauton kohderyhmien luona käynteihin, toiminnan koordinointi lukuvuoteen, kaikkien kohderyhmien mahdollisimman tasapuolinen kohtelu ja yhteistyökumppaneiden tapaaminen ovat yhteistyön kannalta tärkeitä tekijöitä, joita ei ilman suunnittelua saa onnistumaan. Yhteistyösuunnitelma auttaa osapuolia hahmottamaan, jäsentämään ja aikatauluttamaan miten yhteistyötä voidaan kunnassa tehdä sekä miten saadaan osapuolille molemmiin puoleista

informaatiota toiveista, menetelmistä ja käytännöistä. Suunnitelma antaa mahdollisuuden kehittää uusia toimintatapoja yhteistyössä varhaiskasvatuksen, koulujen ja kirjastohenkilökunnan kanssa. Yhteistyösuunnitelma on kirjastonjohtajan hyväksymä ja lähtee tiedoksi sivistysjohtajalle sekä sivistyslautakuntaan.

Yhteistyösuunnitelma koostuu johdannosta ja suunnitelmarungosta, jossa ensiksi mainitussa käsitellään yhteistyön tarkoitusta ja taustaa. Jälkimmäinen osa on yhteistyössä koostettu suunnitelmarunko, jossa esitellään varhaiskasvatuksen ja koulujen ohjausaiheet ja kirjastopalvelut. Yhteistyösuunnitelmaan ei tässä vaiheessa vielä kirjattu tarkkoja tavoitteita tai ohjaussisältöjä. Tarkoitus oli koota kirjastoyhteistyöhenkilöiden kanssa toiminnan runko ja kehittää asiaa eteenpäin vuosittaisten seurantalaverien ja palautteiden myötä. Tärkeää oli tähän alkuvaiheeseen laittaa suunnitelmaan ne luokat ja ohjaukset, jotka haluttiin vakiinnuttaa vuosikelloon.

Liiketoimintamallin kokoaminen tuottajana loi hyvän alustavan kokonaiskuvan palvelusta. Sen jälkeen kohderyhmille eli päiväkodeille ja kouluille lähetettiin strukturoitu Webropol-kysely (Kysely 2019, liite 2), jolla kartoitettiin mitä olemassa olevia palveluja haluttiin ja olisiko uusia palveluehdotuksia. Kyselyn tulosten perusteella pureuduttiin teemahaastattelujen avulla vielä syvemmälle siihen, miten yhteistyötä voitaisiin kehittää. Haastattelut (Haastattelu 2020a; 2020b) sisälsivät kyselyn tulosten käsittelyn lisäksi 3 teemaa: yhteistyömenetelmät (teema 1), yhteistyörakenne (teema 2) ja seuranta (teema 3). Teema 1 tarkentavat kysymykset olivat a) löytyisikö uusia yhteistyöideoita tai voitaisiinko vanhaa toteuttaa uudella tavalla, b) millaista sisältöä erityisopetus voisi tuoda toimintamenetelmiin. Teema 2 tarkentavat kysymykset: a) millaista yhteistyörakennetta kukin yhteistyöhenkilö toivoisi edustamalleen ryhmälle b) onko vuosikellolle tarvetta ja miten aikataulutettuna. Teema 3 tarkentavat kysymykset: a) millainen toiminnan seuranta olisi toivottavaa, b) kuinka usein seurantaa päivitettäisiin.

Kyselyn ja teemahaastattelujen perusteella nousi yhteistyössä tärkeiksi huomioiksi sekä uusia asioita että vanhoja asioita, joita voisi tehdä paremmin. Uusia esille tulleita asioita olivat yhteistyöhenkilöiden merkitys, kirjastopalvelujen aktiivinen markkinointi kohderyhmille, kohderyhmien henkilöstön rohkaiseminen käyttämään kirjastoa, toiminnallisuuden lisääminen ohjauksiin, teemallisten aineistopakettien synkronointi toimintavuoteen ja niihin kuuluvien aineistojen huomiointi

aineistohankinnoissa. Paremmiin tehtäviin asioihin kuuluivat informaation kulun parantaminen, ohjausten sisältöjen suunnittelun kanssa tehtävä tiiviimpi yhteistyö ryhmänvetäjien kanssa (varsinkin erityisopetus), kirjaston kannalta olemassa olevien itsestään selvyyksien avaaminen oppilaille (esimerkiksi voiko näytillä olevaa aineistoa tai vinkkausaineistoa lainata).

Olemassa olevista kirjastopalveluista nousivat kyselyssä ja haastatteluissa eniten esille kirjailijavierailut lukuinnon nostattajina. Kirjailijavierailusta riittää kouluissa evästä useammaksi viikoksi. Kirjavinkkaus todettiin tärkeäksi myös opettajien kannalta. Opettajien oma hektinen työ ei välttämättä suo aikaa uuden kirjallisuuden seuraamiseen. Aineistopaketit lukupiireihin saivat kannatusta, kuin myös satutuokioiden jatkaminen. Satutuokioita toivottiin myös kouluihin ja erityisopetukseen. Lukupiirit eivät ihan aina käytännössä onnistu, jos ryhmissä on oppilaita, joilla on haasteita lukutaidon kanssa. Samoin on lukudiplomin kanssa. Kirjastonkäytön ohjauksen lisääminen ja sisältöjen uusi suunnittelu olisi aiheellista. Tiedonhaun ja -hankinnan ohjauksen lisääminen koettiin tuiki tärkeäksi monilukutaidon tukemista varten sekä alakouluissa että yläasteella. Vaikka oppilaat pelaavat ja käyttävät näppärästi tietokonetta tai mobiililaitteita vapaa-ajallaan, on tiedon haku ja kirjaston verkkoympäristön käyttö heille hankalaa. Tehtyjen hakujen tulokset ja aineiston löytyminen kirjastosta eivät kohtaa. Molemmat ohjaukset nähtiin aiheellisiksi vakiinnuttava säännöllisiksi ohjauksiksi vuosikelloihin.

Toiveissa työmuodoista tuli esille myös vanhojen asioiden tekeminen uudella lailla. Lukudiplomiyhteistyön laajentaminen aineistopakettien toimittamisesta lukudiplomi Kunnarin kanssa tehtäviin juttuihin sekä ihan uutena toiveena lukudiplomin kehittäminen varhaiskasvatukseen. Ohjausten uusimisessa tuli esille varhaiskasvatuksessa leikin kautta toimiminen. Alakoulujen ja yläasteen kanssa nousi esille työparatyötyyppinen monialainen yhteistyö- tai projektitoiminta.

Erityisopettajien määrä tänä lukuvuotena 2019–2020 oli Hausjärvellä yhteensä 11 ja 6 erityisopettajaa vastasi kyselyyn, vastausprosentti oli näin ollen 54,55%. Tämä oli ilahduttava asia, sillä erityisopettajat eivät juurikaan ole olleet yhteydessä kirjastoon. Kyselyvastausten perusteella ja koordinaattorin haastattelun perusteella kysyntää palvelujen käyttöön ja kehittämiseen kuitenkin olisi. Erityisopettajien kyselyvastauksissa ja informantilla (H2) oli tärkeitä nostoja yhteistyöhön. Erityisopettajia

pitäisi rohkaista kirjaston käyttöön ja erityisopetuksen ryhmät tarvitsevat hyvin räätälöityjä ohjaussisältöjä. Lukemisvaikeuden hienotunteisen kohtaamisen ja huomiointamisen vuoksi olisi kirjavinkkauksiin otettava vakioaineistoksi mukaan helpolukuinen ja selkokieline aineisto. Celian palvelujen ohjausta kaivattiin kaikille opettajille. Kirjaston edustajan toiveena oli, että tehtäisiin kirjaston kautta tapahtuville rekisteröinneille käytäntömalli. Pelkkä oppilaan tietojen sisältämän kaavakkeen tuonti luokanopettajan kautta kirjastoon ei riitä.

Kaikissa koulujen edustajien (H1; H2; H3; H5) haastatteluissa nousi konkreettisesti esille huoli oppilaiden lukutaidon tasosta. Yläkoulun informantin (H3) mukaan osalle oppilaista on haasteellista lukea ja keskittyä yhden lukukappaleen pituiseen läksysisältöön. Kolmen lukukappaleen sisältämä reaalikoe on silloin ylivoimainen suorittaa. Annikki Liljefors (2020) toi myös pohdinnassaan esille tämän yhä laajenevan ja isoa osaa oppilaista koskevan lukutaidon huononemisen. Hänen mielestään yhteistyösuunnitelmahanke on oppilaiden lukutaidon tukemisen kannalta toimiva hanke, joka antaa lisämahdollisuuksia lasten lukuinnon lisäämiseen. Erityisopettajana hän toivoisi, kuten haastateltavatkin, vielä lisää keinoja lukuvaikeuksien kanssa kamppailevien oppilaiden oppimisen tukemiseen.

Aikaisemmin mainitut informaation kulun parantaminen ja kirjaston palvelujen aktiivinen markkinointi kohderyhmille oli myös hyvin esillä haastatteluissa. Opettajilla ei välttämättä ole tietoa olemassa olevista kirjaston palveluista eikä varsinkaan erityisopettajilla ole työnsä hektisyyden vuoksi aikaa aktiivisesti ottaa niistä itse selvää (Liljefors 2020). Kirjaston toivottiin olevan aktiivisempi ja näkyvämpi mainostaessaan toimintojaan. Näkyvyyttä lisää muun muassa some-kanavien käyttö ja suora tiedotus, vaikkapa asiakaskirjein, kohderyhmille.

9.3 Vuosikello

Vuosikello todettiin yhteistyössä ehdottoman tarpeelliseksi kaikkien osapuolten mielestä. Vuosikello selkeyttää molempien osapuolten yhteistoiminnan suunnittelua ja aikataulutusta. Vuosikello varmistaa varatut ajat niille luokille, joiden on tärkeitä käydä luokkakäynnillä joka lukuvuosi säännöllisesti. Sellaisiksi luokiksi katsottiin 1.-luokat kirjastonkäytön alkuperehdytyksessä, 3.–4.-luokat tiedonhakuohjauksessa ja

7.-luokat yläasteen kirjastonkäytön ohjauksessa sekä tiedonhaun ja -hankinnan ohjauksessa.

10 POHDINTA

Opinnäyte oli tilaustyönä, omaan työhön vahvasti kuuluvana ja sitä auttavana, äärimmäisen mielenkiintoinen työ. Yhteistyösuunnitelman teko oli yllättävän laaja ja isotöinenkin työ, mutta kaikki työn osat olivat tarpeelliset lopputulosta ajatellen. Etelä-Suomen aluehallintovirastolta haettu ja saatu hankeavustus 4 000 € mahdollisti sijaisen palkkaamisen pääkirjastolle ja osan työstä pystyi siis tekemään työajalla keskittyen pääasiassa siihen.

Hankeaika oli 3.2.–3.4.2020. Tutkimus liiketoimintamallin käyttämisestä kirjastopalvelun suunnittelussa ja Business Model Canvas -liiketoimintamallin koostaminen tehtiin syksyllä 2019. BMC-malliin olennaisesti liittyvä tekstiosa tehtiin osaksi syksyllä 2019 ja osaksi hankeaikana 2020. Liiketoimintamallin soveltuvuus kirjaston palvelun suunnitteluun ja visualisointiin oli yllättävän sujuvaa. Toimivuus kuntaorganisaation toiminnan kartoittamisessa oli hyvä. Tämä oli mielenkiintoinen tulos. Hausjärven BMC kuvaa mielestäni kirjaston, varhaiskasvatuksen ja koulujen yhteistyötä hyvin. Liiketoimintamalli myös selkeytti työyhteisölle palvelun elementtejä ja niiden vaikutusta toisiinsa, toisin sanoen se selkeytti ymmärrystä asiasta. Ojasalon & Ojasalon Service Logic -ajattelun mukaisesti huomioitiin asiakasryhmät alusta alkaen toiminnan jokaisessa osassa ja siksi työssä oli mukana kysely ja haastattelut. Asiakasryhmien huomiointi jatkuu seurannan ja palautteiden myötä myös jatkossa. Vaikka BMC-malli hahmottaa kokonaisuuden yhdellä näkymällä, tarvitaan lisäksi kuitenkin tekstiosaa avaamaan tarkemmin toiminnan sisältöjä. Kahden Hausjärven BMC:n osan nimet jouduttiin muuttamaan paremmin kirjastomaailmaan soveltuviksi, mutta niiden merkitykset eivät olennaisesti muuttuneet.

Kysely oli avoinna ajalla 5.11.–3.12.2019. Kyselyn pieni vastausmäärä (27) oli pettymys, mutta sisällöllisesti informaatiota tuli kuitenkin toiminnan suunnittelun jatkamista varten tarpeeksi. Kyselyn tuloksien tutkiminen, niiden perusteella tehtävien haastattelujen suunnittelu ja haastattelut tehtiin hankeaikana Hausjärven pääkirjastolla.

Haastattelut olivat antoisia sekä sisältönsä että opettajiin tutustumisen vuoksi ja täydensivät erinomaisesti kyselyä. Haastattelut 1–4 tehtiin pääkirjastolla face-to-face, haastattelu 5 tehtiin sähköpostitse koronavirus COVID 19 aiheuttaman

poikkeustilanteen vuoksi, sillä 18.3.lähtien laitettiin kirjastot kiinni osana koronavi-
ruksen leviämisen estämistä. Loppuosa opinnäytteestä tehtiin etätyösopimuksella.
Haastattelut pääkirjastossa tehtiin yhteistyössä hausjärveläisen Annikki Liljeforsin
kanssa, joka tutki haastatteluja oman kurssitehtävänsä Opettaja oman työnsä tutki-
jana puitteissa. Liljefors on kasvatustieteiden maisterikoulutettavana (erityispedago-
giikka) Helsingin yliopistossa. Suunnittelimme yhteistyössä haastattelurunkoa ja
mietimme teemoja, mutta kyselyn ja haastattelujen kysymyksien tekoon Liljefors ei
osallistunut. Liljefors oli mukana pääkirjastolla tehdyissä haastatteluissa ja laittoi
sähköpostitse kommentteja havainnoistaan. Liljefors litteroi haastattelut.

Yhteistyösuunnitelma laadittiin väljäksi, vielä ei kirjattu tarkasti tavoitteita eikä toi-
mintojen sisältöjä. Tarkoitus oli saada yhteistyöhön runko, jota tulevaisuudessa ke-
hitetään yhdessä. Kirjaston henkilöstöresurssit ovat pienet. Yhteistyösuunnitelma
auttaa kuitenkin osapuolia hahmottamaan, jäsentämään ja aikatauluttamaan miten
yhteistyötä voitaisiin kunnassa tehdä. Suunnitelman puitteissa päästään työstä-
mään ja jakamaan molemmin puoleista informaatiota toiveista, menetelmistä ja käy-
tännöistä. Suunnitelma antaa mahdollisuuden kehittää uusia toimintatapoja yhteis-
työssä varhaiskasvatuksen, koulujen ja kirjastohenkilökunnan kanssa. Tehty työ an-
taa sisältönsä lisäksi motivaatiota jatkaa kirjastotyötä ja kirjastoyhteistyötä Hausjär-
ven kunnassa. Kirjaston johtaja on hyväksynyt yhteistyösuunnitelman, seuraavaksi
se lähtee nähtäväksi sivistysjohtajalle ja tiedoksi sivistyslautakuntaan.

LÄHTEET

A 2017/660. Opetus- ja kulttuuriministeriön asetus yleisistä kirjastoista.

A 60/1991. Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta.

A OKM/2020/16. 17.3.2020. Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksen sekä opetuksen ja koulutuksen järjestämisvelvollisuutta koskevista rajoituksista.

Active Library. Toiminnallinen lukupiiri. [Verkkosivu]. [Viitattu 20.2.2020]. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos/Peda.net. Saatavana: <https://peda.net/oppimateriaalit/kirja-arkku/materiaalit/eltoafgn/mo/tl/tl>

Ahola, S. 2015. Ystäviä ja kirjoja. Helsinki: Avain.

Ahola, S. 2013. Lukupiirien aika. Helsinki: Avain.

Alameri-Sajama, R. (toim.) 2007. Nuortenkirjastotyön käsikirja. Helsinki: BTJ Kustannus.

Alho, R. 2019. Hoitolapsia ja työntekijöitä vakassa 1.11.2019. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: Raija Koivukangas-Taponen. [Viitattu 30.11.2019].

Aro, M. & Lerkkanen, M-K. 2019. Lukutaidon kehitys ja lukemisvaikeudet. Teoksessa: T. Ahonen, M. Aro, T. Aro, M-K. Lerkkanen & T. Siistonen (toim.) Oppimisen vaikeudet. Helsinki: Otava, 252 – 289.

Celia. Ei päiväystä. Palvelut yleisille kirjastoille. [Verkkosivu]. Helsinki: Celia. [Viitattu 11.11.2019]. Saatavana: <https://www.celia.fi/palvelut/palvelut-kirjastoille/>

Celia. Ei päiväystä. Tietoa Celiasta. [Verkkosivusto]. Helsinki: Celia. [Viitattu 20.2.2020]. Saatavana: <https://www.celia.fi/tietoa-celiasta/>

Eklund, H. 3.9.2019. Hausjärven opettajat 2019–2020. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: Raija Koivukangas-Taponen. [Viitattu 5.10.2019].

Eklund, H. 9.10.2019. Hausjärven oppilasmäärät 2019–2020. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: Raija Koivukangas-Taponen. [Viitattu 13.10.2019].

Haastattelu. 2020a. Haastateltava 1 (H1), Haastateltava 2 (H2), Haastateltava 3 (H3) & Haastateltava 4 (H4). Kirjastoyhteistyöhenkilöiden haastattelut. Hausjärvi: Hausjärven pääkirjasto. Haastattelut 13.2.–26.2.2020.

Haastattelu. 2020b. Haastateltava 5 (H5). Sähköpostihaastattelu kirjaston ja koulun yhteistyöstä. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: Raija Koi-vukangas-Taponen. [Viitattu 2.4.2020]. Haastattelu 19.3.–25.3.2020.

Hausjärven kirjastoauton aikataulu. 2019. [Verkkosivu]. Hausjärvi: Hausjärven kunta. [Viitattu 16.9.2019]. Saatavana: <https://hausjarvi.fi/palvelut/vapaa-aika-kulttuuri/kirjasto/kirjastoauto/kirjastoauton-aikataulu/>

Hausjärven kirjastotoimi. 2018. Taloussuunnitelma 2019–2020.

Hausjärven kunta. 2017. Sivistyslautakunnan pöytäkirja 15.5.2017. [Viitattu 3.11.2019]. Saatavana: <http://kunta2.hausjarvi.fi/ktwebbin/dbisa.dll/ktweb-scr/epjattn.htm?SIVLA+15%2e5%2e2017%2018%3a00+37+0>

Hausjärven kunta. 2019a. Hausjärvi-info. [Verkkosivu]. Hausjärvi: Hausjärven kunta. [Viitattu 16.9.2019]. Saatavana: <https://hausjarvi.fi/hausjarvi-info/>

Hausjärven kunta. 2019b. Koulutus. [Verkkosivu]. Hausjärvi: Hausjärven kunta. [Viitattu 5.10.2019]. Saatavana: <https://hausjarvi.fi/palvelut/koulutus/>

Hausjärven kunta. 2019c. Lautakunnat. [Verkkosivu]. Hausjärvi: Hausjärven kunta. [Viitattu 3.11.2019]. Saatavana: <https://hausjarvi.fi/paatoksenteko/lautakunnat/>

Hausjärven kunta. 2019d. Varhaiskasvatus. [Verkkosivu]. Hausjärvi: Hausjärven kunta. [Viitattu 12.11.2019]. Saatavana: <https://hausjarvi.fi/palvelut/varhaiskasvatus/paivahoitopaikat/>

Hausjärven pääkirjasto. 2019. Työpiestepöytäkirja 28.8.2019. Julkaisematon.

Hausjärven pääkirjasto: kuntalaisen yhteinen olohuone. 1995. Esite.

Hausjärven sivistystoimi. 12.8.2019. Hausjärven kunnan varhaiskasvatussuunnitelma 1.8.2019 alkaen. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 25.2.2020]. Saatavana: <http://kunta2.hausjarvi.fi/ktwebbin/dbisa.dll/ktweb-scr/epjattn.htm?SIVLA+12%2e8%2e2019%2018%3a00%3a00+52+0>

Hausjärven sivistystoimi. 2016a. Perusopetuksen kuntakohtainen opetussuunnitelma 1.8.2016. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 19.2.2020]. Saatavana: <https://hausjarvi.fi/wp-content/uploads/sites/14/2016/08/Perusopetuksen-kuntakohtainen-opetussuunnitelma-1.8.2016.pdf>

- Hausjärven sivistystoimi. 2016b. Hausjärven kunnan esiopetuksen opetussuunnitelma 1.8.2016. Saatavana: <https://hausjarvi.fi/wp-content/uploads/sites/14/2016/05/Esiopetuksen-kuntakohtainen-opetussuunnitelma-1.8.2016.pdf>
- Hausjärven sivistystoimi. 9.9.2019a. Työsuunnitelmat alakoulu ja erityiskoulu. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 20.2.2020]. Saatavana: <http://kunta2.hausjarvi.fi/ktwebbin/dbisa.dll/ktweb-scr/epjattn.htm?SIVLA+9%2e9%2e2019%2018%3a00%3a00+66+0>
- Hausjärven sivistystoimi. 9.9.2019b. Työsuunnitelmat yläaste ja lukio. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 20.2.2020]. Saatavana: http://kunta2.hausjarvi.fi/ktwebbin/dbisa.dll/ktweb-scr/pk_asil2.htm
- Heikkilä-Halttunen, P. 2016. LUE LAPSELLE!. Opas lasten kirjallisuuskasvatukseen. Jyväskylä: Atena. Lastenkirjainstituutin julkaisuja 33.
- Heinonen, A. & Sallmén, P. 2018. Kirjasto ja monipuoliset lukutaidot. Teoksessa: M. Puska (toim.) Mediametkaa osa 10: Mediakasvatuksen parhaat käytännöt. Jyväskylä: PS-kustannus, 72–78.
- Helovuori, M. 2016. 100 syytä lukea: Lukukipinän sytytyskirja. Helsinki: Avain.
- Hepokangas, M. 2019. Yleisten kirjastojen varhainen asiakkuuksien johtaminen: Pietarsaaren kaupunginkirjaston ja neuvolapalveluiden yhteistyö. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Liiketoiminnan ja kulttuurin yksikkö, kirjasto- ja tietopalvelualan tutkinto-ohjelma. Opinnäytetyö. Saatavana: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/259878/Hepokangas_Marjut.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2015. Tutki ja kirjoita. 20. p. Helsinki: Tammi.
- Hirvi, S. 2012. Ku-Mu-Ki-vinkkaus. Teoksessa: A. Ruhala, H. Niinistö, A. Pentikäinen (toim.) Mediametkaa! Osa 6: Kirjasto kutsuu mediaseikkailuun. Helsinki: Mediakasvatusseura Metka, 18–23.
- IBBY Finland. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. [Viitattu 21.2.2020]. Saatavana: <https://ibbyfinland.wordpress.com/kansainvalinen-organisaatio/>
- IBBY. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. [Viitattu 21.2.2020]. Saatavana: <https://www.ibby.org/about/what-is-ibby>
- IFLA. 2019. IFLAn suositukset 0-18 -vuotiaiden lasten kirjastopalveluille. [Verkkojulkaisu]. 2. tark. p. vuoden 2003 suosituksista. [Viitattu 20.2.2020.] Saatavana: https://www.ifla.org/files/assets/libraries-for-children-and-ya/publications/ifla-guidelines-for-library-services-to-children_aged-0-18-fi.pdf

- Kananen, J. 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylä: JAMK.fi. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 23.
- Karreinen, L. 2019. Ohjaa menestyksekkäästi syvällisiä keskusteluja - fasilitointi- valmennus Porvoon ja Lahden AKE:t 12.9.2019. [Ppt-esitys]. Espoo: Osana. Ei julkaistu.
- Kirjastot.fi. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. Helsinki: Kirjastot.fi [Viitattu 22.2.2020]. Saatavana: <https://www.kirjastot.fi/>
- Koivukangas-Taponen, R. 2019a. Ryhmäkäynnit pääkirjastolla. Hausjärvi: Hausjärven kirjasto. Julkaisematon.
- Koivukangas-Taponen, R. 2019b. Satutunnit. Hausjärvi: Hausjärven kirjasto. Julkaisematon.
- Koivukangas-Taponen, R. 2019c. Kävijät: kirjastoauto 2019. Hausjärvi: Hausjärven kirjasto. Julkaisematon.
- Koivukangas-Taponen, R. 2019d. Vaikuttavuus ja sen arvioiminen. Kurssitehtävä. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Liiketalouden ja kulttuurin yksikkö, kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma. Julkaisematon.
- Kokkonen, V. 2017. Kirjastojen taloudelliset vaikutukset. Helsinki: Oxford Research.
- KuMuKi-vinkkaus pähkinänkuoressa. 17.5.2011. [Videositys]. Helsinki: Kirjasto-kaista. [Viitattu 14.2.2020]. saatavilla: <http://vimeo.com/39044709>
- Kunnari. 2017. [Verkkosivu]. [Viitattu 7.2.2020]. Helsinki: Opetushallitus. Saatavana: <https://kunnarilukudiplomi.fi/>
- Kysely. 2019. Kysely yhteistyömenetelmistä suunnitelman tekoa varten. [Webropol-kysely]. Hausjärvi: Hausjärven pääkirjasto. Julkaisematon.
- L 10.8.2018/714. Lukiolaki.
- L 21.8.1998/628. Perusopetuslaki.
- L 29.12.2011/1552. 29.12.2011/1552. Valmiuslaki.
- L 29.12.2016/1492. Laki yleisistä kirjastoista.
- L 540/218. Varhaiskasvatuslaki.

L 642/2010. Laki perusopetuslain muuttamisesta.

Liljefors, A. 2020. Kirjaston ja koulujen yhteistyö Hausjärvellä: Pohdinta. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja Raija Koivukangas-Taponen. [Viitattu 24.4.2020].

Lähteenmäki, T. 2019. Kirjastoauton toiminnasta. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: Raija Koivukangas-Taponen. [Viitattu 18.1.2019].

Metsämuuronen, J. 2009. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä 4. tutkijalaitos. 1. p. 4. Laitos. Helsinki: International Methelp Oy

Mäkelä, M-L. 2003. Kirjavinkkarikirja. 3. uud. p. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Mäkelä, M-L. 2010. Vinkataan kirja kaverille. Espoo: Cultura Oy.

Mäkelä, M-L. & Kakkuri, E. 1999. Sanajalkaseikkailu. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Mäkinen-Laitila, S. 2020. Lastenkirjastotyö Suomessa. [Ppt-esitys]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. [Viitattu 14.2.2020]. Vaatii käyttöoikeuden.

Ojasalo, J. & Ojasalo, K. 2018. Service Logic Business Model Canvas. [Verkkojulkaisu]. Journal of Research in Marketing and Entrepreneurship. 20 (1), 70–98. [Viitattu 13.10.2019]. Saatavana: <https://www-emerald-com.libts.seamk.fi/in-sight/content/doi/10.1108/JRME-06-2016-0015/full/pdf?title=service-logic-business-model-canvas>. Vaatii käyttöoikeuden.

Ollila-Perälä, U. 13.10.2019. Ryttylän kyläkirjasto. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: Raija Koivukangas-Taponen. [Viitattu 27.10.2019].

Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM). 2010. Yleisten kirjastojen laatusuositus. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010:20. [Viitattu 23.3.2020] Saatavana: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75513/OKM20.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM). 2019. Medialukutaito Suomessa: Kansalliset mediakasvatuslinjaukset. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. [Viitattu 4.3.2020]. opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019: 37. Saatavana: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161951/OKM_2019_37.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM). Ei päiväystä. Opetus- ja kulttuuriministeriön kirjastotilastot. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 11.11.2019; 19.3.2020]. Saatavana: <https://minedu.fi/kirjastotilastot>

- Opetushallitus (OPH). 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. 4. p. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Opetushallitus. [Viitattu 19.2.2020]. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Saatavana: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- Opetushallitus (OPH). 2017. Taiteen perusopetuksen yleisen oppimäärän opetussuunnitelman perusteet 2017. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Opetushallitus. [Viitattu 3.4.2020]. Saatavana: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/186919_taitteen_perusopetuksen_yleisen_oppimaaran_opetussuunnitelman_perusteet_2017-1_0.pdf
- Opetushallitus (OPH). 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2018:3a. Saatavana: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf
- Opetushallitus (OPH). 2019. Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Opetushallitus. [Viitattu 3.4.2020]. Saatavana: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2019.pdf
- Opetusministeriö (OPM). 2009. Opetusministeriön kirjastopolitiikka 2015. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Opetusministeriö. Opetusministeriön julkaisuja 32/2009. Saatavana: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76687/opm32.pdf?seq>
- Osterwalder, A. & Pigneur, Y. 2010. Business Model Generation. A Handbook for Visionaries, Game Changers and Challengers. Hoboken (N.J.): John Wiley & Sons cop.
- Ratamo-kirjastot ja Lopen kirjasto. 2017. Kirjastopalvelujen toimintasuunnitelma 2017–2020. Julkaisematon.
- Saarelainen, E. 2013. Kohti menestyvää liiketoimintamallia. Saarijärvi: Suomen Liikekirjat.
- Salmela, S. 2019. Fasilitointi. Lyhyt johdatus ja kokeiluja. [Ppt-esitys]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. [Viitattu 13.10.2019]. Kirjastojen kehittäminen -kurssi. Luento.
- Sulkunen, S. 2019. Heikosti lukevat suomalaislapset ja nuoret. Mitä heistä tiedetään kansainvälisten arviointitutkimusten perusteella. Teoksessa M. Takala & L. Kairaluoma (toim.) Lukivaikkeudesta lukitukseen. Helsinki: Gaudeamus, 54–80.
- Suomen Kirjastoseura. Ei päiväystä. Kirjastotyön eettiset periaatteet. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Suomen Kirjastoseura. [Viitattu 23.3.2020]. Saatavana: <https://www.ifla.org/files/assets/faife/publications/misc/code-of-ethics-fi.pdf>

Suomen kuntaliitto. 2017. Yleisten kirjastojen saavutettavuussuositus. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Suomen kuntaliitto. [Viitattu 31.3.2020]. Saatavana: http://shop.kuntaliitto.fi/product_details.php?p=3215

Suomen Kuntaliitto. 2019. Sivistyksen suunta 2030. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Suomen Kuntaliitto. [Viitattu 1.4.2020]. Saatavana: https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Sivistyksensuunta2019_0.pdf

Vettenranta, J., Välijärvi, J., Ahonen, A., Hautamäki, J. Hiltunen, J. Leino, K., Lähteinen, S. Nissinen, K., Puhakka, E., Rautopuro, J. & Vainikainen, M-P. 2016. Pisa 15 ensituloksia. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Viitattu 8.4.2020]. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016: 41. Saatavana: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79052/okm41.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Yleisten kirjastojen neuvosto (YKN). 2016. Yleisten kirjastojen suunta 2016-2020: Kansalaisen kirjasto. Olennainen osa suomalaista osaamista. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Yleisten kirjastojen neuvosto (YKN). [Viitattu 23.3.2020]. Saatavana: <https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/yleisten-kirjastojen-suunta-2016-2020-web.pdf>

LIITTEET

Liite 1. Hausjärven BMC

Liite 2. Kysely 2020

Liite 3. Hausjärven kirjaston, varhaiskasvatuksen ja koulujen yhteistyösuunnitelma

LIITE 1 Hausjärven BMC

BMC_HAU SJÄRVEN KIRJASTON JA KOULUIJEN YHTEISTYÖSUUNNITELMA 2020

YDINKUMPPANIT: tärkeimmät toimijat, saadut resurssit	YDINTOIMINNOT _toimet joilla arvolutaus täyttyy	ARVOLUPAUS _mitä arvoa tuotamme asiakkaalle	ASIAKASSUHDE _mitä on jo olemassa, mitä meiltä odotetaan	ASIAKASRYHMÄT
SIVLA eli sivistyslautakunta, sivistystoimi toimintaraamit, päätökset, sivistysjohtaja & sihteeri, tuki Asiakasryhmät kunnan toimijoina ydinkumppaneita Ratamo-kirjastokimppa kokoelma, koulutus, vertaistuki, muu yhteistyö AKE -toiminta eli alueellinen kehittämistehtävä-toiminta (Lahti) koulutus, vertaistuki Aineiston toimittajat Kirjavälitys, Kirjastopalvelu, Ellibs, muut toimijat Celia saavutettavan kirjallisuuden ja julkaisemisen asiantuntijakeskus Tapahtumakumppanit Esiintyjät, esiintyjien välittäjät esim. Lukukeskus Kolmas sektori eli vapaaehtoissektori Ryhtylän kyläkirjasto, kylätoimikunnat, järjestöt jne.	LAKISÄÄTEISET: Kirjastolaki 6§ Yleisen kirjaston tehtävät: Tarjota pääsy aineistoihin, tietoon ja kulttuurisältöihin; Ylläpitää monipuolista ja uudistuvaa kokoelmaa; Edistää lukemista ja kirjallisuutta; Tarjota tietopalveua, ohjausta ja tukea tiedon hankintaan ja ja käyttöön sekä monipuoliseen lukutaitoon; Tarjota tiloja oppimiseen, harrastamiseen, työskentelyyn ja kansalaistoimintaan; Edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua OPS: tukea opetussuunnitelmien sisältöjä esim. kirjasto oppimisympäristönä HENKILÖKUNTA: osaava & koulutettu ja määrällisesti riittävä SEURANTA, ARVIOINTI, TILASTOINTI YHTEISTOIMINTASUUNNITELMA PALVELUT: Kokoelmat Lainaustoiminta Ohjaukset Vinkkaukset Satutuokiot Aineistopaketit Tapahtumat Kyselyn ja haastattelujen mahdollisesti esiintuomat asiat YDINRESURSSIT Talousarvio Toimivat tilat (pääkirjasto ja kirjastoauto) Kalusto ja kalusteet & laitteistot & sovellukset Aineistot & kokoelmat Henkilökunta (vakituiset): osaava, koulutettu ja määrällisesti riittävä Henkilökunta (määräaikaiset)	Peruslukutaidon tukeminen Monilukutaidon tukeminen Tiedonhaun ja -hankinnan tukeminen Tunnetaitojen tukeminen Oppimisympäristönä toimiminen Saavutettavuus: Pääkirjaston ja kirjastoauton aukiolotunnit Pääkirjaston aamupäivien luokka-ajat Kirjastoauton aikataulu & reittirakenne Osaava henkilökunta Yhteistyösuunnitelma, vuosikello Kokoelmat ja aineistosisällöt joissa huomioidaan erityisryhmät Säännöllisyys: Pääkirjaston ja kirjastoauton aukiolotunnit pääkirjaston aamupäivien luokka-ajat, Kirjastoauton aikataulu & reittirakenne Osaava henkilökunta Yhteistyösuunnitelma, vuosikello Kokoelmat ja aineistosisällöt joissa huomioidaan erityisryhmät Seuranta, vaikuttavuuden arviointi, tilastointi ja saadut palautteet	OLEMASSAOLEVA Lakisääteiset ks. ydintoiminnot Kouluyhteistyö (kaikki kyselyssä olevat ei kaikilla asiakkailla vielä) Päiväkotiyhteistyö (Kirkkonkylän ja Hikiän pväk.) Pääkirjasto ja kirjastoauto: säännöllinen & vakituinen toiminta: aukiolot, kirjastoauton aikataulu ja reitit, ryhmäkäyntiajat itsepalvelu TULEVAISUUDESSA Yhteistyösuunnitelma Kirjastoyhteistyöhenkilöverkosto Ei-käyttäjien saavuttaminen Itsepalvelu: Ratamo-kimppa ja -verkkokirjaston anti asiakkaalle, sähköiset palvelut (olleet tarjolla, parempi markkinointi) Celian palvelut erityisryhmille kirjaston kautta Kyselyn ja haastattelujen sisältö KANAVAT _miten arvolutaus toimitetaan asiakkaalle Kirjastotoimen saavutettavuus (ks. Arvolutausosio) Tiedotus henkilökohtainen viestintä, sosiaalisen median sovellukset, asiakaskirjeet, kirjaston kotisivut Ratamo-kimppa ja Ratamo-verkkokirjasto: laaja kokoelma itsepalveluna kokoelmien tutkiminen, aineiston varaus. Ellibs-aineistot, Kirjastokino Celia	SIVISTYSTOIMI: Koulut: Oitin alakoulu Oitin alakoulu Oitin alakoulu * yleisopetus * erityisopetus * esiopetus Hausjärven yläaste Hausjärven yläaste * yleisopetus * erityisopetus Hausjärven lukio Hausjärven lukio * yleisopetus * erityisopetus Ryhtylän koulu Ryhtylän koulu Ryhtylän koulu * yleisopetus * erityisopetus * esiopetus Eskon koulu (Hikiä) Eskon koulu (Hikiä) Eskon koulu (Hikiä) * yleisopetus * erityisopetus * esiopetus Monnin koulu Monnin koulu Monnin koulu * yleisopetus * erityisopetus * esiopetus Varhaiskasvatus: Oitin päiväkoti Kirkkonkylän päiväkoti Ryhtylän päiväkoti Hikiän päiväkoti yksityiset päiväkodit yksityiset perhepäivähoitajat
TOIMINTAKULUT	SUORITTEET		OKM:lle tilastoitavat suoritteet ynnä omissa seurannassa olevat	
Talousarvio Kirjastoauton kunnossapito- ja polttoainekulut Täydennyskoulutus Aineiston ja kokoelman hankinta- ja ylläpitokulut Kiinteistö- ja tilakulut Henkilöstömenot Ajan- ja asianmukaisen kaluston ja kalusteiden hankinta- ja ylläpitokulut Materiaalikulut Ajan- ja asianmukaisen laitteiston ja sovellusten hankinta- ja ylläpitokulut Saavutettavuus ks. Arvolutausosio			Lainaus ja lainaajat Henkilöstön määrä & henkilöstön täydennyskoulutus Asiakaspalaute (seuranta) Käynnit ja kävijät Palvelupyynnöt: kaukolainat, aineistopaketit ym Aineisto: kulut & määrä & hankinnat Toimintakulut (tilastoidaan myös OKM:lle) Näyttelyt Aukiolotunnit: pääkirjasto ja kirjastoauto pysäkkiaika, kirjastoauton pysäkkien määrä Tapahtumat ja osallistujamäärät Ryhmäkäyntien määrät ja sisällöt; satutuokioiden määrät ja osallistujat Käyttäjäkoulutukset ja osallistujamäärät	

LIITE 2 Kysely 2019

KYSELY YHTEISTYÖMENETELMISTÄ SUUNNITELMAN TEKOA VARTEN

Tämä kysely on tehty Hausjärven kirjaston, varhaiskasvatuksen ja koulujen yhteistyösuunnitelman sisällön kartoittamista varten. Kiitos vastaamisesta. *= kysymys on pakollinen

1. Olen *

- ☐ Luokanopettaja
- ☐ Aineenopettaja
- ☐ Erityisopettaja
- ☐ Tuntiopettaja
- ☐ Koulunkäyntiavustaja
- ☐ Esikouluopettaja
- ☐ Lastentarhanopettaja
- ☐ Lastenhoitaja
- ☐ Muu, mikä

2. Työskentelen *

- ☐ **Perusopetus**
 - ☐ Oitin koulu
 - ☐ Monnin koulu
 - ☐ Ryttylän koulu
 - ☐ Eskon koulu
 - ☐ Yläaste
- ☐ **Toisen asteen opetus**
 - ☐ Lukio

- **Esiopetus**

- Oitin koulu
- Monnin koulu
- Ryttylän koulu
- Eskon koulu

- **Varhaiskasvatus**

- Oitin päiväkoti
- Monnin päiväkoti
- Ryttylän päiväkoti
- Hikiän päiväkoti
- Kirkonkylän päiväkoti
- Yksityinen päiväkoti
- Perhepäivähoito

3. Minkä sisältöistä kirjastoyhteistyötä haluaisin (voi valita yhden tai useamman) *

- Kirjastonkäytön ohjaus kirjastolla/kirjastoautossa/omassa luokassa
- Alvari- ja Pongo-nallet kirjastoperehdytys: esikoulu ja 1. –luokka
- Tiedonhaku ja –hankintaohjaus: alakoulu
- Tiedonhaku ja –hankintaohjaus: yläkoulu
- Tiedonhaku ja –hankintaohjaus: lukio
- Kirjasto oppimisympäristönä: pääkirjasto
- Kirjasto oppimisympäristönä: kirjastoauto
- Kirjavinkkaus
- Lukudiplomi
- Aineistopaketit: teema
- Aineistopaketit: lukupiiri

- Satutuokio

- Jotain muuta, mitä?

LIITE 3 Hausjärven kirjaston, varhaiskasvatuksen ja koulujen yhteistyösuunnitelma

”HOUKUTELLA KIEHTOVIA VAIHTOEHTOJA ESITTELEMÄLLÄ!” – HAUSJÄRVEN KIRJASTON, VARHAISKASVATUKSEN JA KOULUJEN YHTEISTYÖSUUNNITELMA.

1. JOHDANTO

Hausjärven kirjasto on yleinen kirjasto, jonka toiminta perustuu Lakiin yleisistä kirjastoista (L 1492/2016). Lain §2 määrää että tavoitteena on edistää:

- väestön yhdenvertaisia mahdollisuuksia sivistykseen ja kulttuuriin;
- tiedon saatavuutta ja käyttöä;
- lukemiskulttuuria ja monipuolista lukutaitoa;
- mahdollisuuksia elinikäiseen oppimiseen ja osaamisen kehittämiseen;
- aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta.

Lain määrittämän tavoitteen toteuttamisessa lähtökohtina ovat yhteisöllisyys, moniarvoisuus ja kulttuurinen moninaisuus. Lain §6 määrää yleisen kirjaston tehtäviksi:

- tarjota pääsy aineistoihin, tietoon ja kulttuurisisältöihin;
- ylläpitää monipuolista ja uudistuvaa kokoelmaa;
- edistää lukemista ja kirjallisuutta;
- tarjota tietopalvelua, ohjausta ja tukea tiedon hankintaan ja käyttöön sekä monipuoliseen lukutaitoon;
- tarjota tiloja oppimiseen, harrastamiseen, työskentelyyn ja kansalaistoimintaan;
- edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua.

Hausjärven kirjasto on yksi Ratamo-kirjastoista, jotka muodostavat yhteistyötä tekevän kokonaisuuden, kirjastokimpan. Muut Ratamo-kirjastot ovat Nurmijärven kirjasto, Hyvinkään kirjasto ja Riihimäen kirjasto, lisäksi yhteistyössä on mukana Lopen kirjasto. Ratamo-kirjastoilla on yhteinen kirjastopalveluiden toimintasuunnitelma, jonka taustalla ovat Laki yleisistä kirjastoista (L 1492/2016), Opetus- ja kulttuuriministeriön asetus yleisistä kirjastoista (A 660/2017), Yleisten kirjastojen suunta -asiakirja 2016–2020, Yleisten kirjastojen

laatusuositus 2010, Yleisten kirjastojen saavutettavuussuositus, kirjastoalan etiikkatyöryhmän laatimia eettisiä periaatteita ja muita kirjastopalvelujen tulevaisuutta käsitteleviä julkaisuja.

Yhteistyön avulla ajanmukaisia, asiakaslähtöisiä ja elämyksellisiä kirjastopalveluita elämänkaaren kaikissa vaiheissa perinteitä unohtamatta.

Ratamo-kirjastojen ja Lopen kirjaston yllä olevan vision lisäksi toiminnan yhteisinä arvoina kulttuurin, sivistyksen, tiedon ja osaamisen puolustajana ovat asiakaslähtöisyys, ammattitaito, yhteistyö, tasa-arvoisuus ja sananvapaus. (Ratamo-kirjastot ja Lopen kirjasto 2017.)

Hausjärven kirjaston tehtäväkuvaus vuosien 2019–2020 taloussuunnitelmassa on seuraava:

Yleisten kirjastojen tehtävänä on toteuttaa tiedollista ja kulttuurillista tasavertaisuutta, edistää väestön hyvinvointia, estää syrjäytymistä ja tukea sivistys- ja tietopääoman karttumista. Yleisten kirjastojen palvelut ovat kaikille avoimia ja peruspalvelut maksuttomia. Kunta vastaa siitä, että palvelut ovat kirjastolain mukaisia (Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016). Hausjärvellä on pääkirjasto ja kirjastoauto.

Toiminnalliset tavoitteet tähän työhön ovat kirjastopalvelujen tarjoaminen ja kirjaston ja koulujen yhteistyö.

Varhaiskasvatuksen, esiopetuksen, perusopetuksen ja toisen asteen opetuksen sekä erityisopetuksen toimintaa ohjaavat varhaiskasvatuslaki (L 540/2018), perusopetuslaki (L 21.8.1998/628), esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteet sekä Hausjärven paikalliset opetussuunnitelmat.

Kirjaston ja koulujen yhteistyö on ollut osapuolten toiminnallisena tavoitteena jo usean vuoden ajan ja yhteistyötä on jo tehty satutuokioiden, kirjastovierailujen ja ohjaustuntien muodossa. Yhteistyötä on lainaustoiminnan lisäksi kuitenkin ollut vain osan varhaiskasvatuksen ja opetuksen toimipisteiden kanssa. Tämän vuoksi on suunnitelmallinen yhteistyömalli tarpeen, että saataisiin kirjastoyhteistyö tukemaan nuorten kuntalaisten perus- ja monilukutaidon, tiedonhaun ja -hankinnan ja tunnetaitojen oppimista kattaan aikajanan varhaiskasvatuksesta toisen asteen koulutuksen loppuun asti.

Tämän yhteistyösuunnitelman tarkoitus on auttaa osapuolia hahmottamaan, jäsentämään ja aikatauluttamaan miten yhteistyötä voidaan kunnassa tehdä sekä miten saadaan

osapuolten välille toimivaa interaktiivista informaatiota toiveista, menetelmistä ja käytännöistä. Suunnitelma antaa mahdollisuuden kehittää uusia toimintatapoja yhteistyössä varhaiskasvatuksen, koulujen (perusopetus, erityisopetus ja toisen asteen opetus) ja kirjasto-henkilökunnan kesken.

Suunnitelman tarkoitus on toimia ohjeena ja tukena kirjaston, varhaiskasvatuksen ja opetuksen toimijoille. Ajatuksena on, että toimipisteiden kynnys ottaa yhteyttä kirjastoon olisi mahdollisimman matala. Tarkoituksena on mahdollistaa se, että yhteistyöllä olisi olemassa olevien resurssien puitteissa mahdollisuus toteutua niin tasa-arvoisesti kuin mahdollista. Ohjaus- ja opastustilanteissa ryhmän vetäjä ja kirjaston työntekijä toimivat yhdessä vastaten oman alansa asiantuntijuudesta. Vastuu järjestyksenpidosta on kuitenkin aina ryhmän vetäjällä.

Yhteistyösuunnitelman pohjaksi lähetettiin kohderyhmien toimipisteisiin strukturoitu kysely, jolla kartoitettiin mitä kirjaston olemassa olevia palveluja toimipisteet haluaisivat. Kyselyssä oli myös mahdollisuus esittää uusia yhteistyöideoita. Kyselyn lisäksi kirjasto pyysi toimipisteitä valitsemaan keskuudestaan kirjastoyhteistyöhenkilön, joka toimisi linkkinä toimipisteen ja kirjaston välillä.

Yhteistyöhenkilöitä teemahaastateltiin, jotta saataisiin syvennettyä kyselyn tuloksia ja mahdollisesti jo tässä vaiheessa kehitettyä uusia työideoita ja -menetelmiä. Haastattelut antoivat lisätietoa varhaiskasvatuksen, alakoulujen, yläasteen ja lukion sekä erityisopetuksen toiveista yhteistyöhön.

Haastatteluissa todettiin vuosikellon tarpeellisuus yhteistyössä, jotta saataisiin tietyt luokat käymään säännöllisesti lukuvuosien aikana kirjastossa ohjaustunneilla – tarkoituksena on opetussuunnitelmien sisällön tukeminen. Yhteistyösuunnitelman säännöllinen seuranta katsottiin myös tarpeelliseksi, vuosittainen seuranta ajoittuu joko menneen lukukauden loppuun keväisin tai lukukauden alkuun syksyisin. Seurannan yhteydessä päätetään, onko yhteistyösuunnitelmaa päivitettävä.

2. VARHAISKASVATUS

Varhaiskasvatusryhmät voivat pyytää kirjastosta lainauskäyntien lisäksi

- satutuokioita
- aineistopaketteja
- kirjavinkkausta
- kirjastonkäytön ohjausta

Kirjastonkäytön ohjauksen yhteydessä voidaan tehdä ryhmälle Ratamo-kirjastokortti, mutta kortteja ei säilytetä kirjastossa. Kortille valitaan henkilökunnasta vastuhenkilö. Varatun aineiston ja aineistopakettien toimittamisesta sovitaan tapauskohtaisesti.

Omatoimisen ryhmäkäynnin lisäksi voidaan siis sopia myös ohjattuja käyntejä. Ohjatut sisällöt voidaan sopia pääkirjastolle ryhmäkäyntien yhteyteen ja tapauskohtaisesti kirjastoauton pysäkkiajan yhteyteen. Kirjaston kanssa voi sopia esimerkiksi satutuokion myös varhaiskasvatuksen toimipisteeseen.

3. ESIOPETUS JA ALAKOULUT

3.1 Esiopetus ja 1.-luokat

Pääkirjasto ja kirjastoauto tarjoavat lainausmahdollisuuden lisäksi ryhmille seuraavia palveluja:

- Kirjastonkäytön ohjaus: Esiopetusryhmille ja 1.-luokille on vuosikellossa varattu syksyllä lukukauden alkuun aikaa Alvari- ja Pongo-nallejen kirjastoperehdytykseen. Nallejen PowerPoint-esityksen myötä keskustellaan siitä, mikä kirjasto on, mitä siellä on, miten siellä ollaan.
- Ohjauskerran yhteydessä voidaan tehdä tai tilata oppilaille Ratamo-kirjastokortit. Kirjastokortin saa palautettuaan kirjastoon täytetyn ja huoltajan allekirjoittaman korttihakemuslomakkeen.

Ryhmät voivat varata kirjastolta ajan

- satutuokioon
- kirjavinkkaukseen
- kirjastoon oppimisympäristönä (pääkirjasto ja kirjastoauto)

Kirjastolta voi tilata toimipisteeseen

- aineistopaketteja: teema
- aineistopaketteja: lukupiiri
- lukudiplomia varten ryhmäkäyntejä. Opetushallituksen Kunnari-lukudiplomi on aineistoltaan hyvä myös tehtäviä sisältävä lukudiplomi. Ohjausta myös muihin ryhmän käytössä oleviin lukudiplomien tai lukulistojen aineiston löytämiseen voi myös tilata.

3.2 2.-luokat

Lukutaidon karttuessa on tarpeen kerrata kirjaston käyttöä ja löytää lisää lukuintoa tutkimalla tarkemmin, mitä aineistoja on tarjolla. Kaikkea edellä mainittua toimintaa voi tilata myös toisella luokalla. Kehitellään mahdollisuuksien mukaan myös uusia yhteisiä toimintoja.

3.3 3.–4.-luokat

Edellä mainitun toiminnan lisäksi on 3.–4.-luokille opetussuunnitelman tueksi varattu vuosikelloon mahdollisuus tilata

- tiedonhaun ja -hankinnan ohjausta joko kirjastolle tai luokkaan. Ohjausten sisältö sovitaan opettajan kanssa niin, että ne synkronoituvat opetukseen.

3.4 5.–6.-luokat

Edellä mainittuun toimintaan voivat 5.–6.-luokat varata räätälöityjä ohjaussisältöjä sen mukaan, mitä opettaja katsoo olevan tarpeen oppilaiden perus- ja monilukutaitojen, lukemisen innostamisen sekä tiedonhaun ja -hankinnan tukemiseksi.

4. YLÄASTE JA LUKIO

Yläasteen ja lukion luokat ovat käyneet lainaamassa aineistoja pääkirjastolta. Yläasteen ja kirjaston kesken on suunniteltu ja toteutettukin uusina yhteistyömuotoina monialaisia projektinomaisia toimintoja, joihin on liittynyt kirjasto oppimisympäristönä. Tällaisten ryhmäkäyntien lisäksi kirjastoon on ollut mahdollista tulla työelämään tutustumisjaksolle (TET) sekä kahdeksannella että yhdeksännellä luokalla. Näitä asioita pyritään mahdollisuuksien mukaan jatkamaan ja kehittämään myös lisää uudenlaista toimintaa. Perinteisiä toimintoja, kuten

- kirjastonkäytön ohjausta
- tiedonhakua ja –hankintaa
- kirjasto oppimisympäristönä
- kirjavinkkausta
- aineistopaketti: teema
- aineistopaketti: lukupiiri
- lukemistoaineistoa (sama kirja koko luokalle)
- lukudiplomiaineistoa varten ohjauskertaa (suositellaan Kunnaria)

voi kirjastolta tilata edelleenkin. Opettajan kanssa voidaan räätälöidä ohjaussisällöt sen mukaan, mitä opetussuunnitelmaan kulloinkin kuuluu. Kirjastohenkilökunta voi tarvittaessa tulla myös luokkaan ohjaamaan.

4.1. 7.-luokat

Yläaste kokoaa kunnan alakoulujen oppilaat yläasteelle Oittiin. Seitsemäs luokka on yhteistyön kannalta hyvin tärkeä ryhmä, sillä seitsemännellä luokalla voi oppilaalla olla ensimmäisen kerran mahdollisuus kirjastokäyntiin pääkirjastolla. Ensimmäisellä kirjastokäynnillä on aiheellista tehdä oppilaille Ratamo-kirjastokortit, päivittää olemassa olevien korttien tiedot sekä antaa oppilaalle PIN-koodi, jota tarvitaan Ratamo-verkkokirjaston toiminnoissa.

Vuosikelloon on varattu 7.-luokille lukuvuoden alkuun mahdollisuus

- kirjastonkäytön ohjaukseen 2 ohjauskertaa (pääkirjasto ja Ratamo-verkkokirjasto)
- tiedonhaun ja -hankinnan ohjaukseen 2 ohjauskertaa

4.2. 8.-luokat

Edellä mainittujen toimintojen lisäksi yhteistyössä kahdeksansien luokkien kanssa voisi mahdollisten projektien lisäksi painopisteenä olla genre-vinkkaus, sen mukaan miten se opetussuunnitelmassa on esillä.

4.3. 9.-luokat

Edellä mainittujen toimintojen lisäksi yhteistyössä yhdeksänsien luokkien kanssa voisi mahdollisten projektien lisäksi painopisteenä olla tiedonhaun- ja hankinnan kertaus sen mukaan, miten se opetussuunnitelmassa on esillä.

4.4. Lukio

Edellä mainittujen toimintojen lisäksi yhteistyössä lukion kanssa voidaan sopia räätälöityjä ohjaussisältöjä sen mukaan, miten opetussuunnitelmassa niitä tarvitaan.

5. ERITYISOPETUS

Kirjasto pyrkii tukemaan erityisopetusta mahdollisuuksiensa mukaan sen kaikilla luokkatasoilla. Kokoelmanhankinnassa ja -hoidossa pyrimme ottamaan huomioon helppolukuisen ja selkokiehisen aineiston saavutettavuuden mahdollisimman hyvin. Ohjaustilanteet ovat yhteistyössä opettajan ja kirjaston kanssa mahdollista sopia sisällöltään juuri ryhmille sopiviksi, joko kirjastolle tai omaan luokkaan.